परिच्छेद-एक
शोधपरिचय

१.१ विषय परिचय

महाकाली साहित्य संगम कन्चनपुर जिल्लाको महेन्द्रनगरमा वि.सं. २०४७ साल जेष्ठ २ गते स्थापना भएको साहित्यिक संस्था हो । यस संस्थाले विभिन्न आरोह-अवरोह पार गर्दै अठार वर्से साहित्यिक जीवन बिताइसकेको छ । यस अवधिमा संस्थाले क्षेत्रीय र जिल्लास्तरीय भाषिक, साहित्यिक गोष्ठी तथा सेमिनार, स्थानीय कवि लेखकहरूका विभिन्न विधाका साहित्यिक कृतिहरूको प्रकाशन, विविध साहित्यिक कार्यक्रमका साथै कविता, गजल प्रतियोगिता र साहित्यकारका जन्मजयन्ती मनाउँदै आएको छ । यस संस्थाले वार्षिक मुखपत्रको रूपमा 'संगम' पत्रिकाको प्रकाशन पनि गरेको पाइन्छ । सु.प.को मौलिक लोकसंस्कृतिलाई झल्काउने चाडपर्वहरू, गौरा, पुषेपन्ध्र, चैतलो र विषुमा विभिन्न कार्यक्रमको आयोजना गरी मनाउँदै आएको छ । त्यस्तै डोटेली भाषालाई रेडियो नेपालबाट प्रसारण गराई राष्ट्रिय स्तरमा मान्यता प्रदान गराउनका निम्ति संस्थाको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको छ । समग्रमा यस संस्थाले सु.प.को लोकसंस्कृति, भाषा, साहित्यका साथै नेपाली साहित्यमा योगदान पुऱ्याउँदै आफ्नो पहिचान बनाउन प्रयासरत रहेकाले यो विषय अनुसन्धेय छ ।

१.२ समस्याकथन

'महाकाली साहित्य संगम' ले सुदूरपश्चिम क्षेत्रमा विभिन्न साहित्यिक गतिविधिहरू सञ्चालन गरिरहेको भए पनि यसको छिटपुट परिचय बाहेक समग्रमा योगदानको मूल्याङ्कन यस अघि भएको पाइँदैन । तसर्थ यस संस्थाको खोजअनुसन्धान एवम् सर्वेक्षणात्मक अध्ययनको निम्ति यस शोधकार्यका निम्न लिखित समस्याहरू रहेका छन् :

(क) महाकाली साहित्य संगमको परिचय के-कस्तो रहेको छ ?

(ख) महाकाली साहित्य संगमका गतिविधिहरू के-कस्ता रहेका छन् ?

(ग) महाकाली साहित्य संगमको नेपाली साहित्यमा कस्तो योगदान रहेको छ ?

१.३ शोधकार्यको उद्देश्य

प्रस्तुत शोधकार्यको उद्देश्य 'महाकाली साहित्य संगम' ले नेपाली साहित्यमा पुऱ्याएको योगदानको निरूपण गर्न समस्याकथनमा उल्लेख गरिएका समस्यामा केन्द्रित रहेर उक्त समस्याको निराकरण गर्नु रहेको छ । जसलाई बुँदागत रूपमा यसप्रकार प्रस्तुत गरिन्छः

(क) महाकाली साहित्य संगमको परिचय दिनु ।

(ख) महाकाली साहित्य संगमका साहित्यिक गतिविधिबारे प्रकाश पार्नु ।

(ग) महाकाली साहित्य संगमले नेपाली साहित्यमा पुऱ्याउँदै आएको योगदान प्रष्ट पार्नु ।

१.४ पूर्वकार्यको समीक्षा

नेपाली साहित्यको इतिहासमा संघसंस्थाहरूले उल्लेखनीय काम गर्दै आएको भए पनि संस्थाहरूको अध्ययन परम्परा निकै कम पाइन्छ । त्यसमा पनि राजधानी बाहिरका संस्थाहरू त अझै अध्ययन अनुसन्धानको अभावमा ओझेलमा परेका छन् । यसै अध्ययनको अभावले स्थापनाको १८ वर्ष पार गरीसक्दा पनि 'महाकाली साहित्य संगम' का बारेमा केही पत्रपत्रिका एवम् पुस्तकहरूमा सामान्य टिका टिप्पणी बाहेक व्यापक चर्चा भएको पाइँदैन । यस संस्थाबारे भएका फुटकर अध्ययनलाई पूर्वकार्यका रूपमा यसप्रकार प्रस्तुत गरिन्छ :

- कल्यान ओझाले 'अभियान दैनिक' (२०५४ पुष २७) को 'महाकाली साहित्य संगम : एक परिचय' भन्ने लेखमा सु.प. क्षेत्रको संस्कृतिमा आधारित 'चैतलो' नाटक संगमले ने.रा.प्र.प्र. द्वारा वि.सं. २०५४ सालमा आयोजित राष्ट्रिय नाटक महोत्सवमा सफलतापूर्वक मञ्चन गरेर यस क्षेत्रको संस्कृतिलाई राष्ट्रिय स्तरमा पहिचान गराउन सफल रहेको कुरा उल्लेख गरेका छन् ।

- 'महाकाली साहित्य संगम' को मुखपत्र 'संगम' अङ्क ७ का सम्पादक कृष्णकान्त चटौतले साहित्यप्रेमी संस्थाका रूपमा संगमले समय-समयमा कविगोष्ठीहरू कविता प्रतियोगिताहरू, साहित्यकारका जन्मजयन्ती, नेपाली र डोटेली भाषामा गरिएका विचार गोष्ठीहरू, क्षेत्रीय सम्मेलनहरू र स्थानीय स्तरदेखि राष्ट्रिय स्तरसम्म मञ्चन गरिएका नाटकहरूलाई प्राप्त प्रशंसा पत्रहरूको सङ्कलनले मात्रै एउटा ग्रन्थ बन्न सक्छ भनी उल्लेख गरेका छन् ।

- 'महाकाली साहित्य संगम' साहित्यिक घोषणा पत्र (२०६१) मा जगदीश ओझाले डोटेली भाषिक आन्दोलनका निम्ति स्थानीय स्तरमा धर्ना दिनुका साथै संसद एवम् प्रधानमन्त्रीसम्म संगमले आफ्नो आवाज पुऱ्याई डोटेली भाषाले राष्ट्रिय स्तरमा मान्यता पाएको चर्चा गरेका छन् ।

- 'महाकाली साहित्य संगम' द्वारा (२०६१ चैत्र १९-२०) महेन्द्रनगरमा आयोजित साहित्यिक गोष्ठीको प्रतिवेदनमा सु.प. क्षेत्रका साहित्यकारहरूलाई एउटै थलोमा भेला गराई उनीहरूमा विद्यमान सिर्जनशीलतालाई अभिप्रेरित गर्ने सशक्त माध्यम 'संगम' बनेको चर्चा गरेका छन् ।

१.५ शोधकार्यको औचित्य

'महाकाली साहित्य संगम' ले नेपाली साहित्यमा पुऱ्याइरहेको योगदानलाई समष्टिगत र वस्तुगत रूपमा प्रष्ट गरी यो शोधपत्र तयार गरिएको छ । यस संस्थाले क्षेत्रीय स्तरमा भाषिक साहित्यिक गोष्ठी सञ्चालनमा गर्ने, साहित्यकारहरूका विभिन्न विधाका कृतिहरूको प्रकाशन गर्ने,

स्रष्टाहरूलाई सम्मानित गर्ने र समय समयमा विविध साहित्यिक कार्यक्रमको आयोजना गर्दै आएको छ । यसरी सु.प. क्षेत्रकोभाषा लोकसाहित्य, संस्कृतिका साथै समग्र नेपाली साहित्यको श्रीबृद्धिका लागि कार्य गरिरहेको संस्थाको विस्तृत खोज-अनुसन्धान गर्नु औचित्यपूर्ण छ ।यस संस्थाका बारेमा केही छिटपुट टीका-टिप्पणी भए पनि सुव्यवस्थित रूपमा अध्ययन अनुसन्धान नभएकोले विस्तृत रूपमा जानकारी चाहने पाठकहरू र शोधकर्ताहरूका लागि यो शोधपत्र महत्त्वपूर्ण सामग्री बनेको छ ।

१.६ शोधकार्यको सीमाङ्कन

प्रस्तुत शोधकार्यको क्षेत्रअन्तर्गत नेपाली साहित्यमा महाकाली साहित्य संगमको योगदानका सम्बन्धमा अध्ययन गरिएको छ । यहाँ तत्कालिन परिवेश, पृष्ठभूमि र संगमको स्थापना काल (२०४७) देखि वि.सं. २०६५ सालसम्म प्रकाशित पत्रपत्रिका, पुस्तक एवम् साहित्यिक गतिविधिको अध्ययन र विश्लेषण गर्नु नै यस शोधकार्यको सीमा रहेको छ ।

१.७ शोधविधि

प्रस्तुत शोध लेखनका क्रममा पुस्तकालयीय अध्ययनलाई सामग्री सङ्कलनको मूल आधार बनाइएको छ । यस क्रममा यस संस्थाबाट प्रकाशित कृतिहरू, मुखपत्रहरू, संस्थाका निर्णय पुस्तिकाहरू, कार्यक्रम पुस्तिकाहरू लगायत पत्रपत्रिका अध्ययन गरी सामग्री सङ्कलन गरिएको छ । यसका साथै संस्थासँग सम्बन्धित व्यक्तिहरूसँगको छलफल र वार्ताबाट आवश्यक जानकारी लिई शोधकार्य पूरा गरिएको छ ।

१.८ शोधपत्रको रूपरेखा

प्रस्तुत शोधपत्रको रूपरेखा निम्नानुसार रहेको छ :

परिच्छेद एक : शोधपरिचय

परिँच्छेद दुई : महाकाली साहित्य संगमको परिचय

परिच्छेद तीन : महाकाली साहित्य संगमका गतिविधको वर्णन

परिच्छेद चार : महाकाली साहित्य संगमको नेपाली साहित्यमा योगदान

परिच्छेद पाँच : उपसंहार

शोधपत्रको अन्त्यमा सन्दर्भसामग्रीको सूची र परिशिष्ट राखिएको छ ।

परिच्छेद-दुई
महाकाली साहित्य संगमको परिचय

२.१ स्थापना

'महाकाली साहित्य संगम' वि.सं. २०४७ साल जेठ २ गते कञ्चनपुर जिल्लाको महेन्द्रनगरमा स्थापना भएको साहित्यिक संस्था हो । नेपालको सुदूरपश्चिम क्षेत्र युगौंदेखि केन्द्रिकृत सामन्ति शासकीय स्वरूप र भौगोलिक विकटताका कारणले पिछडिएको क्षेत्र हो । यस क्षेत्रमा शिक्षा, स्वास्थ्य, यातायात र सञ्चार जस्ता न्यूनतम आधारभूत आवश्यकताको पूर्ति हुन सकेको छैन । शैक्षिक क्षेत्रमा प्रगति हुन नसक्दा यस क्षेत्रका मानिसहरूमा सामाजिक, राजनीतिक चेतनाको स्तर न्यून रहनुका साथै आर्थिक विपन्नता पनि त्यतिकै रहेको छ । अझै पनि अज्ञानता, अन्धविश्वास र सामाजिक विभेदबाट यस क्षेत्रका मानिसहरू पूर्ण रूपमा मुक्त हुन सकेको पाइँदैन । परम्परागत सामाजिक संरचना कायमै रहेको कारणले सामन्तवादी प्रवृत्ति समूल रूपमा समाप्त हुन सकेको छैन । यस्तै परिवेश भित्र रहेर समयको गतिसँगै परिवर्तित मानसिकताका साथ वि.सं. २०४६ को अन्ततिर महाकाली अञ्चलका केही सचेत व्यक्ति बृद्धिजीवी, समाजसेवी, साहित्यकार र कलाकारहरूले सुदूरपश्चिम क्षेत्रको स्थानीय भाषा, साहित्य, कला, संस्कृत र इतिहासको संरक्षण गर्न संगठित भएर लाग्नुपर्ने आवश्यकता महसुस गरे ।

वि.सं. २०४६ सालको अन्ततिर प्रजातन्त्र पुनर्स्थापनाको लागि आन्दोलको आँधी उर्लिरहेको वेला देशभरिका लेखक साहित्यकारहरू तत्कालिन पञ्चायती व्यवस्थाका विरुद्धमा लेख रचना मार्फत प्रहार गरिरहेका थिए । देशका विभिन्न ठाउँमा साहित्यिक लेख रचना वाचन कार्यक्रमको आयोजना गरी सर्वसाधरण, युवा, विद्यार्थी, कर्मचारी, व्यापारी, उद्यमी, कृषक लगायत सम्पूर्ण नेपाली जनतालाई निर्दली पञ्चायती व्यवस्थाका विरुद्धमा लाग्न आवाह्न गरिरहेको परिवेश थियो । यस परिवेशले महाकाली अञ्चलका साहित्यकारहरूमा जागरणको सञ्चार गराई र साहित्यक संस्था स्थापनाको उत्प्रेरक कारण बन्यो । त्यसैगरी राज्यका अन्य क्षेत्रमा झैं साहित्यिक क्षेत्रमा पनि राजधानीमा मात्रै उपयोग गर्न दिने प्रवृत्तिले राजधानी वाहिरका प्रतिभाले फस्टाउने अवसर नपाउने र सधैं पछाडि परिरहनुपर्ने अवस्था एकातिर थियो भने अर्कोतिर सुदूरपश्चिमको राष्ट्रभाषा साहित्य तथा संस्कृतिको संरक्षण गर्ने अन्य कुनै संस्था नरहनु महाकाली साहित्य संगम स्थापनाको अर्को कारण हो

वि.सं. २०४६ सालको अन्ततिर यस क्षेत्रका वुद्धिजीवी र साहित्यकारहरू एउटा साहित्यिक संस्था स्थापनाका लागि छलफल गर्न थाले । सोही अनुरूप वि.सं. २०४७ वैशाख १ गतेको मिति तय गरेर भेला बोलाइएको भए पनि कारणवश भेला हुन नसेकेकोले जेठ १ गते महेन्द्रनगर नगरपालिकाको भवनमा भेला बोलाउने निर्णय गरिएको थियो । सोही दिनको साहित्यकार र साहित्यप्रेमीहरूको वृहद भेलाले महाकाली साहित्य संगमको नामकरण गऱ्यो र। जेठ २ गते

सुदूरपश्चिमकै पहिलो विशुद्ध साहित्यिक संस्था महाकाली साहित्य संगमको स्थापना कन्चनपुर जिल्लाको महेन्द्रनगरमा भयो । त्यस भेलाले सामाजसेवी, साहित्यप्रेमी तथा राजनीतिकर्मी (ने.क.पा. एमाले, के.क.स) प्रेमसिंह धामीको अध्यक्षतामा ९ सदस्यीय तदर्थ समितिको गठन गरी विधान मस्यौदा पेश गर्ने जिम्मा दियो । उक्त समितिका पदाधिकारी यस प्रकार रहेका छन्:[१]

अध्यक्ष - प्रेमसि.ह धामी
उपाध्यक्ष - प्रकाश ठकुरी
सचिव - श्यामसुन्दर ढकाल
सह-सचिव - तिलमाया खरेल
सदस्य - यज्ञराज जोशी
सदस्य - वासुदेव भाइसाप
सदस्य - अर्जुन चन्द 'वियोगी'
सदस्य - ऋषिराज लुम्साली
सदस्य - कल्यान ओभा

वि.सं. २०४७ भाद्र ४ गतेको भेलाले तदर्थ समितिले पेश गरेको विधान मस्यौदा पारित गरी सोही दिन ११ सदस्यीय कार्यसमिति चयन गर्ने निर्णय गऱ्यो । जुन निम्नानुसार रहेको छ:[२]

सभापति - प्रेमसिंह धामी
उपसभापति - वद्रीप्रसाद शर्मा
सचिव - धर्मराज अर्याल
सह-सचिव - नारायण गिरी
कोषाध्यक्ष - सूर्यबहादुर कुँवर
सदस्य - रामचन्द्र नेपाल
सदस्य - ऋषिराज लुम्साली
सदस्य - यज्ञराज जोशी
सदस्य - जनक धामी
सदस्य - वीरबहादुर भण्डारी
सदस्य - कल्यान ओभा

वि.सं. २०४७ आश्विन २८ गते महाकाली साहित्य संगम कन्चनपुर जिल्ला प्रशासन कार्यालयको द.न. २०४७/४८/२४ मा विधिवत् रूपमा स्थापना भयो ।[३] त्यसैगरी यो संस्था समाजकल्याण परिषदमा दर्ता भई सामाजिक संस्थाको रूपमा स्थापित हुँदै आएको छ । ततपश्चात यस संस्थाले वार्षिक कार्ययोजना तयार गरी विविध साहित्यिक गतिविधि सञ्चालन

[१] हरिशप्रसाद जोशी, **महाकाली साहित्य संगम,** संगमः महेन्द्रनगर, वर्ष ११, अङ्क ५, पृ. २० ।

[२] ऐजन ।

[३] जिल्ला प्रशासन कार्यालय कञ्चनपुर, संस्था दर्ता प्रमाणपत्र ।

गर्दै हाल आएर सुदूरपश्चिमका कञ्चनपुर, कैलाली, बैतडी र डडेल्धुरा गरी चार जिल्लामा शाखा कार्यालयको पनि स्थापना गरिसकेको छ ।

२.२ संस्थाको कार्यालय र कार्यक्षेत्र

'महाकाली साहित्य संगम' को केन्द्रीय कार्यालय कञ्चनपुर जिल्लाको भीमदत्त नगर नगरपालिका वा.न. १८ स्थित जानकीटोलमा रहेको छ । उक्त कार्यालय यस संस्थाको आफ्नै नभई 'नेपाल स्काउट संघ' भीमदत्त नगरले उपलब्द गराएको एउटा कोठामा रहेको छ । यसभन्दा पहिले संस्थाको कार्यालय कुनै निश्चित ठाउँमा नभइ संस्थाका महासचिव वा अध्यक्षमध्ये एउटाको जिम्मा सामग्रीहरू रहन्थे । त्यसैले यस संस्थाका विभिन्न अभिलेखहरू तथा अन्य सामग्रीहरू व्यवस्थित देखिदैन । महेन्द्रनगर नगर विकास समिति (हालको भीमदत्त नगर) को पुष २५ को निर्णय अनुसार नगरविकास समितिको स्वामित्वमा रहेको म.न. न. पा. वा. नं. ४ स्थित वालपुस्तकालयको जग्गामा संस्थाको माग बमोजिम आवश्यक समन्वय गरी कार्यालयको लागि करिव ५ कट्ठा जग्गा उपलब्द गराएको थियो । यस संस्थालाई कार्यालय निर्माणका लागि जग्गा उपलब्ध गराए पनि उक्त जमिनमा हाल सशस्त्र प्रहरीको गुल्म रहेको हुँदा सो कार्यमा बिलम्व हुन गएको छ । यस समस्यालाई सकेसम्म छिटो समाधान गरी कार्यलय निर्माण गरी व्यवस्थित गर्ने योजनामा संस्था लागेको छ ।

महाकाली साहित्य संगमले सुदूरपश्चिमका चार जिल्ला क्रमशः कञ्चनपुर डडेल्धुरा, कैलाली र बैतडीमा शाखा कार्यालय स्थापना गरिसकेको छ । कञ्चनपुरमा महेन्द्रनगर र पुनर्वास गरी दुई वटा शाखा कार्यालयमा रहेका छन् भने कैलालीको धनगढी, डडेल्धुराको डडेल्धुरा र बैतडीको बैतडीमा एक-एकवटा शाखा कार्यालय रहेका छन् । महाकाली साहित्य संगमले निकट भविष्यमा सु.प.का सबै जिल्लामा र देशका अन्य स्थानमा पनि शाखा कार्यालयको स्थापना गर्ने लक्ष्य लिएको पाइन्छ ।

महाकाली साहित्य संगम सुदूरपश्चिमको स्थानीय भाषा, साहित्य र संस्कृतिको संरक्षणमा समर्पित संस्था हो । विविध भाषा, साहित्य र संस्कृतिको अनुपम संगम नेपालको सुदूरपश्चिम क्षेत्र इतिहास, संस्कृति र पूरातत्त्व सम्बन्धी प्रमाणिक प्रचार-प्रसारको अभावका कारण यस क्षेत्रले स्थानीय भाषा साहित्यमा अपेक्षित गति लिन नसकेको कारण विद्यमान भाषा, साहित्य, संस्कृति र इतिहास तथा पूरातत्त्व सम्बन्धी अनुसन्धानका साथै स्थानीय भाषा र साहित्यको प्रचार-प्रसार तथा विकासका लागि भूमिका निर्वाह गर्नु यस संस्थाको मुख्य कार्यक्षेत्र हो । यस संस्थाले विभिन्न साहित्यिक पत्रपत्रिकाको प्रकाशन गर्ने, साहित्यकारहरूका कृति प्रकाशन गर्ने, विमोचन गर्ने, स्थानीय चाडपर्वहरू भव्यताका साथ मनाउने, साहित्यकारहरूको सम्मेलन र गोष्ठीको आयोजना गर्दछ ।

२.३ स्थापनाका उद्देश्यहरू

उद्देश्य बिनाको कुनै पनि यात्रा सफल हुन सक्दैन । निश्चित उद्देश्य लिएर प्रारम्भ भएको गति नै गन्तव्यमा पुग्न सक्दछ । सु.प. को मातृभाषा, साहित्य र संस्कृतिको संरक्षण तथा सम्र्बद्धन गर्न स्थापना भएको 'महाकाली साहित्य संगम' ले आफ्नो उद्देश्य विधान मार्फत व्यवस्थित र नियमित गर्दै लगेको देखिन्छ । जुन निम्नानुसार रहेका छन्:[४]

क) आफ्नो कार्यक्षेत्र भित्रको ऐतिहासिक सांस्कृतिक र साहित्यिक महत्त्वका स्थान, वस्तु र पूरातत्त्व सम्बन्धी सामग्रीको अनुसंन्धान प्रचार-प्रसार तथा प्रकाशन गर्ने र जनचेतना जगाउने गरी जनसहभागिता जुटाउने प्रयास गर्ने ।

ख) लोकनाटक मञ्चन तथा समसामयिक प्रकाशनद्वारा स्थानीय भाषा, गीत तथा संस्कृतिको उत्थानकालागि कार्य गर्ने ।

ग) सांस्कृतिक तथा साहित्यिक पुरस्कारको स्थापना गरी नवोदित साहित्य तथा कला प्रतिभालाई स्थानीय भाषा, साहित्य र संस्कृतिप्रति आकर्षित गर्ने ।

घ) आफ्नो कार्यक्षेत्र भित्रको इतिहास, संस्कृति, साहित्य, भाषा एवंम पूरातत्त्व सम्बन्धी कार्यशाला गोष्ठी, सम्मेलनको आयोजना र सञ्चालन गर्ने ।

ङ) राष्ट्रिय तथा अन्तराष्ट्रिय, साहित्यिक, प्रज्ञिक, संस्थाहरूसँग समझदारी र सम्बन्ध कायम गर्ने ।

च) साहित्यद्वारा समाजमा वर्गीय चेतना प्रस्फुटन गराउने उद्देश्यले समाजमा व्याप्त शोषण कुरीति, अन्धविश्वास विरुद्ध लेखन तथा प्रकाशनद्वारा नयाँ जागरण ल्याउने प्रयासगर्ने।

छ) संस्थाका सदस्य र साहित्य तथा कलाको क्षेत्रसँग सम्बन्धित अन्य व्यक्तिको हक अधिकारका लागि कार्य गर्ने ।

उपर्युक्त उद्देश्यहरू बोकेर स्थापना भएको महाकाली साहित्य संगमले आफ्नो अठार वर्से यात्रा विभिन्न आरोह अवरोह छिचोल्दै पार गरिसकेको छ । यस अवधिमा संगमले भाषा, साहित्य र संस्कृतिको संरक्षण प्रचार-प्रसारका साथै इतिहास र पूरातत्त्वका क्षेत्रमा गरेका खोज अनुसन्धान उल्लेख्य रहेका छन् । यसै गतिमा संस्थाको यात्रा निरन्तर रहेमा अगामी दिनहरूमा आफ्नो लक्ष्यमा पुग्न सक्ने आशा गर्न सकिन्छ ।

---

[४] महाकाली साहित्य संगमको विधान परिच्छेद २ अनुसार ।

२.४ सङ्गठनात्मक स्वरूप

संघसंस्था स्थापना गरिसकेपछि त्यसलाई जीवन्त तुल्याउन, गति दिन र लक्ष्यअनुसार निरन्तरता प्रदान गर्न सङ्गठनात्मक स्वरूप निर्धारण गर्नुपर्ने हुन्छ । संगठित व्यक्तिहरूको आ-आफ्नो जिम्मेवारी रहेको हुन्छ र सोही अनुरूप एउटा सिङ्गो संस्था सञ्चालित भइरहेको हुन्छ । त्यस्तै महाकाली साहित्य संगम पनि संगठित रूपमा अगाडि बढिरहेको साहित्यिक संस्था हो । महाकाली साहित्य संगमको विधान २०४७ अनुसार सङ्गठनात्मक स्वरूप निम्नअनुसार रहेको छः

सभापति	-	१
उपसभापति	-	१
सचिव	-	१
सह-सचिव	-	१
कोषाध्यक्ष	-	१
सदस्य	-	६

यसरी पाँच पदाधिकारी र छ सदस्य रहने गरी केन्द्रीय कार्यसमितिको गठन गरिएको पाइन्छ । केन्द्रीय समितिका ५ जना पदाधिकारीहरू र ६ सदस्यहरू प्रत्येक २ वर्षमा साधारणसभाले चयन गर्नुका साथै ५ सदस्यीय सल्लाहकार समितिको पनि गठन गर्दछ ।

वि.सं. २०४७ को प्रजातान्त्रिक शासन पद्धतिको सुरुवातसँगै स्थापना भएको महाकाली साहित्य संगमले सुदूरपश्चिमको भाषा, संस्कृति, कला, साहित्य र इतिहासको प्रचार-प्रसार र संरक्षणका साथै पूरातत्त्व सम्बन्धी खोज अनुसन्धान गर्दै यस क्षेत्रलाई राष्ट्रिय स्तरमा पहिचान गराउने उद्देश्य लिएर स्थापना भएको यस संस्थाको प्रथम नेतृत्व साहित्यकार, समाजसेवी तथा राजनीतिकर्मी (के.क.स., नेकपा एमाले) प्रेमसिंह धामीले गरेको पाइन्छ । वि.सं. २०४७ भाद्र ४ गते मोतीजयन्तीको अवसर पारेर ११ सदस्यीय केन्द्रीय कार्यसमितिको गठन भएको देखिन्छ । जुन यस संस्थाको पुस्तिका र मुखपत्र 'संगम' मा निम्नअनुसार उल्लेख गरिएको छ :

सभापति	- प्रेमसिंह धामी
उपसभापति	- बद्रीप्रसाद शर्मा
सचिव	- धर्मराज अर्याल
सह-सचिव	- नारायण गिरी
कोषाध्यक्ष	- सूर्यवहादुर कुँवर
सदस्य	- ऋषिराज लुम्साली
सदस्य	- जनकसिंह धामी
सदस्य	- रामचन्द्र नेपाल
सदस्य	- वीरबहादुर भण्डारी

सदस्य - कल्यान ओझा
सदस्य - यज्ञराज जोशी

तत्पश्चात गठित कार्यसमितिको विवरण संस्थाको पुस्तिका र मुखपत्र संगमका अनुसार निम्न बमोजिम रहेका छन्:

२०४८ साल कार्तिक २६ गते पुनर्गठन भएको कार्यसमिति

सभापति - वासुदेव भट्ट 'भाइसाप'
उपसभापति - बद्रीप्रसाद शर्मा
सचिव - कल्यान ओझा
सह-सचिव - जनकसिंह धामी
कोषाध्यक्ष - अर्जुन चन्द 'वियागी'
सदस्य - ऋषिराज लुम्साली
सदस्य - प्रेमसिंह धामी
सदस्य - यज्ञराज जोशी
सदस्य - वीरबहादुर भण्डारी
सदस्य - नारायण गिरी
सदस्य - खेमराज जोशी

२०५० भाद्र ४ गते निर्वाचित कार्यसमिति

सभापति - बद्रीप्रसाद शर्मा 'जोराघाटी'
उपसभापति - श्यामसुन्दर ढकाल
सचिव - हरीप्रसाद जोशी
सह-सचिव - पञ्चमराज भट्ट
कोषाध्यक्ष - कल्यान ओझा
सदस्य - मोतीराम पनेरु
सदस्य - जनकसिंह धामी
सदस्य - लीलाध्वज बस्नेत
सदस्य - लक्ष्मीदत्त भट्ट
सदस्य - शङ्करदत्त ओझा
सदस्य - मीना पन्त

सल्लाहकार समिति

प्रेमसिंह धामी
वासुदेव भाइसाप
ऋषिराज लुम्साली

यज्ञराज जोशी

आनन्ददेव भट्ट

सातौँ साधारण सभा (२०५२) द्वारा गठित कार्यसमिति

सभापति	-	बद्रीप्रसाद शर्मा
उप-सभापति	-	श्यामसुन्दर ढकाल
सचिव	-	हरीशप्रसाद जोशी
सह-सचिव	-	तिलमाया खरेल
कोषाध्यक्ष	-	चम्फासिंह भण्डारी
सदस्य	-	ऋषिराज लुम्साली
सदस्य	-	यज्ञराज जोशी
सदस्य	-	बलदेव अवस्थी
सदस्य	-	अशोक पाण्डेय
सदस्य	-	लिलाध्वज बस्नेत
सदस्य	-	कल्यान ओझा

सल्लाहाकारहरू

प्रेमसिंह धामी

वासुदेव भाइसाप

भाउ पन्थी

सूर्यवहादुर कुँवर

२०५३ साल माघ १९ गते निर्वाचित कार्यसमितिः

सभापति	-	कल्यान ओझा
उप-सभापति	-	पञ्चमराज भट्ट
सचिव	-	हरीशप्रसाद जोशी
सह-सचिव	-	जीतेन्द्र लेखक
कोषाध्यक्ष	-	तुलसी नाथ
सदस्य	-	मीना पन्त
सदस्य	-	भारती जोशी
सदस्य	-	खगेन्द्र जोशी
सदस्य	-	वीरबहादुर चन्द
सदस्य	-	जगदीश ओझा
सदस्य	-	शङ्करप्रसाद कलौनी

सल्लाहकारहरू

- वासुदेव भाइसाप
- पुष्पमणि भट्ट
- बद्रीप्रसाद शर्मा
- ऋषिराज लुमली
- सूर्यबहादुर कुँवर

नवौं साधरण सभाद्वारा २०५५ माघ २३ गते गठित कार्यसमिति

सभापति- कल्याण ओभ्mा

उपसभापति	- पञ्चमराज भट्ट
सचिव	- हरीशप्रसाद जोशी
सह-सचिव	- जगदीश ओझा
कोषाध्यक्ष	- बिष्णुदत्त जोशी
सदस्य	- वासुदेव चन्द
सदस्य	- वीरबहादुर चन्द
सदस्य	- पुष्पमणि भट्ट
सदस्य	- मीना पन्त
सदस्य	- लक्ष्मीप्रसाद भट्ट
सदस्य	- केशव भण्डारी

सल्लाहकारहरू

- वासुदेव भाइसाप
- पुष्पमणि भट्ट
- उमा चन्द
- डा. मुकुन्द कलौनी

एघारौं साधारण सभाद्वारा २०५७ चैत्र ३ गते गठित कार्यसमिति

सभापति	- वीरबहादुर चन्द
उपसभापति	- कृष्णप्रसाद निरौला
सचिव	- जगदीश ओझा
सह-सचिव	- गोविन्द श्रृखला
कोषाध्यक्ष	- बलदेव अवस्थी
सदस्य	- कल्यान ओझा
सदस्य	- वीरबहादुर चन्द
सदस्य	- हरीप्रसाद जोशी

सदस्य - मीना पन्त

सदस्य - लक्ष्मीप्रसाद भट्ट

सदस्य - तुलाराज ओझा

सल्लाहकारहरू

वासुदेव भाइसाप

पुष्पमणि भट्ट

उमा चन्द

डा. मुकुन्द कलौनी

पञ्चमराज भट्ट

वि.सं. २०६० कार्तिक ५र ६ गते बसेको महाकाली साहित्य संगमको बाह्रौं साधारण सभाले केन्द्रीय कार्यसमितिको आकार घट्बढ् नहुने गरी सभापति-उपसभापति, सचिव र सह-सचिवको नाम परिवर्तन गरी क्रमशः अध्यक्ष, उपाध्यक्ष, महासचिव र सचिव रहने व्यवस्था गरिएको संस्थाको बैठक पुस्तिकामा उल्लेख गरेको पाइन्छ । सोही आधारमा कार्तिक ७ गते गठित कार्यसमिति निम्नअनुसार रहेको छ ।

अध्यक्ष - वीरबहादुर चन्द

उपाध्यक्ष - कृष्णदत्त चटौत 'कान्त'

महासचिव - गोविन्द 'श्रृखला'

सचिव - लक्ष्मीप्रसाद भट्ट

कोषाध्यक्ष - रमेश पन्त 'मीतवन्धु'

सदस्य - डा. राजकुमार साउँद

सदस्य - हरीप्रसाद जोशी 'प्रफुल्ल'

सदस्य - जगदीश ओझा

सदस्य - डम्बरदत्त शर्मा बडु

सदस्य - नारा जोशी

सदस्य - पञ्चमराज भट्ट

सल्लाहकारहरू

आत्माराम ओझा

ऋषिराज लुम्साली

पञ्चमराज भट्ट

आत्माराम ओझा

२०६१ साल कार्तिक २३ गते सम्पन्न साधारण सभाले महाकाली साहित्य संगमको विधान संशोधन गरी केही दफा थप गर्‍यो । संशोधित विधानमा सङ्गठनात्मक स्वरूप परिवर्तन गरी ११

जनाको केन्द्रीय समितिलाई विस्तार गरी १३ जना बनाइयो । यसरी बन्ने १३ सदस्यीय कार्यसमितिमा अध्यक्ष १ उपाध्यक्ष २ (१ महिलासहित) महासचिव १ सचिव १ कोषाध्यक्ष १ र ७ जना सदस्य हुने प्रावधान रहेको छ । केन्द्रीय समितिको गठन साधारण सभाले गर्ने नियम खारेज गरी महाधिवेसन प्रणालीबाट हुने व्यवस्था गरिएको छ । केन्द्रीय समितिको अवधि २ वर्षबाट बढाएर ३ वर्ष बनाइएको छ । केन्द्रीय समितिका १३ जना सदस्यहरू संस्थाको प्रत्येक ३ वर्षमा हुने महाधिवेसनले निर्वाचित गर्दछ । निर्वाचित सदस्यहरूले आफुमध्येबाट केन्द्रीय समितिका पदाधिकारीहरूको चयन गर्दछ र बाँकी सात जना कार्यकारणी सदस्य रहन्छन् । त्यसैगरी ५ जना सल्लाहाकार सदस्यहरू पनि महाधिवेसनले नै चयन गर्दछ । यसरी गठित केन्द्रीय कार्यसमितिको अवधि ३ वर्ष रहने र तीन वर्ष पूरा भइसकेपछि नयाँ कार्यसमितिको चयनका लागि अर्को महाधिवेशन बोलाइन्छ ।

महाकाली साहित्य संगमको विधान २०४७अनुसार १३ वटा साधारण सभा भइसकेको पाइन्छ । संसोधित विधान २०६१ बमोजिम नयाँ कार्यसमितिको चयनका लागि पहिलो पटक हुन लागेको संस्थाको महाधिवेसनलाई १३ वटा साधारण सभा समेत गणना गरी १४ औं महाधिवेसन मानिने निर्णय वैठक पुस्तिका (२०६१) मा उल्लेख गरिएको छ ।

१४ औं महाधिवेसनबाट २०६३ पुष १५ गते गठित कार्यसमिति

अध्यक्ष	- वासुदेव भट्ट 'भाइसाप'
उपाध्यक्ष	- नारा जोशी
उपाध्यक्ष	- तुलसी पण्डित
महासचिव	- रमेश पन्त 'मीतवन्धु'
सचिव	- हेमबाबु लेखक
कोषाध्यक्ष	- बलदेव अवस्थी
सदस्य	- हरीप्रसाद जोशी
सदस्य	- कल्यान ओझा
सदस्य	- पुष्करराज भट्ट
सदस्य	- रावल कृष्ण
सदस्य	- लक्ष्मीदत्त भट्ट
सदस्य	- गोविन्द श्रृखला
सदस्य	- दीनानाथ वराल

सल्लाहकारहरू

आत्माराम ओझा
ऋषिराज लुम्साली
पंञ्चमराज भट्ट
वीरवहादुर चन्द
कृष्णदत्त चटौत

२०६५ श्रावण १४ गते पुनर्गठित कार्यसमिति

अध्यक्ष	- वासुदेव भाइसाप
उपाध्यक्ष	- नारा जोशी
उपाध्यक्ष	- हेमबाबु लेखक
महासचिव	- रमेशपन्त 'मीतबन्धु'
सचिव	- बलदेव अवस्थी
कोषाध्यक्ष	- हरीशप्रसाद जोशी
सदस्य	- वीरबहादुर चन्द
सदस्य	- कृष्णदत्त चटौत 'कान्त'
सदस्य	- जगदीश ओभा
सदस्य	- गोविन्द श्रृखला
सदस्य	- कल्यान ओभा
सदस्य	- लक्ष्मीप्रसाद भट्ट
सदस्य	- घनश्याम लेखक

सल्लाहकारहरू

आत्माराम ओभा

ऋषिराज लुम्साली

पंञ्चमराज भट्ट

भारती जोशी

मीना पन्त

२.५ संस्थाको आर्थिक व्यवस्था र हालको अवस्था

एउटा संस्था सञ्चालन गर्न आर्थिक पाटो पनि उत्तिकै महत्त्वपूर्ण हुन्छ जतिको साङ्गठनिक पाटो हुन्छ । अर्थव्यवस्था विना कुनै पनि गतिविधि सञ्चालन गर्न सकिँदैन । त्यसकारण संस्था स्थापना हुँदादेखि नै त्यसलाई संञ्चालन गर्नको लागि आर्थिक नीति पनि बनाईन्छ । संस्था आर्थिक र सांगठनिक रूपमा बलियो भयो भने मात्रै लक्ष्यप्राप्तिका साथै उद्देश्यअनुसार योगदान गर्न सक्षम हुन्छ । त्यसरी नै साहित्यिक संस्थाको रूपमा रहेको महाकाली साहित्य संगमले पनि अन्य संघसंस्था भैँ आर्थिक योजना बनाएको छ र सोही अनुरूप आफ्ना गतिविधिहरू अगाडि बढाइरहेको देखिन्छ ।

महाकाली साहित्य संगमले विधानअनुसार ३ किसिमको सदस्यता प्रदान गर्दछ । जुन निम्न प्रकारका छन् :

१. साधारण सदस्यता
२. आजीवन सदस्यता
३. विशिष्ट सदस्यता

उपर्युक्त तीनै प्रकारको सदस्यता शुल्क पनि फरक-फरक रहेको छ । साधारण सदस्यता शुल्क रु ५०/- आजीवन सदस्यता शुल्क रु ५२५/- र विशिष्ट सदस्यता शुल्क रु. ५०००/- रहेको छ । साधारण सदस्यले वार्षिक शुल्क रु ५०/- तिर्नुपर्ने र प्रत्येक वर्ष चैत्र मसान्त भित्रमा सदस्यता नविकरण गर्नुपर्दछ भने आजीवन र विशिष्ट सदस्यले नविकरण गराईरहनु पर्दैन । यसरी सदस्यता वितरणबाट प्राप्त रकम संस्थाको अक्षय कोषमा जम्मा हुने व्यवस्था रहेको छ । त्यसैगरी म.सा.सं. ले अन्य दातृ संघसंस्थाहरूबाट प्राप्त रकम र प्रकाशित कृतिहरूबाट प्राप्त रकम पनि अक्षय कोषमा जम्मा गर्दछ । यसरी यस संस्थाले २०५१ देखि सुरु गरेको अक्षय कोषको रूपमा जम्मा गरेको रकम हाल आएर १,७५०००/- रहेको जनकारी संस्थाका अध्यक्ष वासुदेव भाइसापले गराउनु भएको छ ।

महाकाली साहित्य संगमले २०६३ सालमा अक्षय कोष नियमावली पनि बनाइसकेको छ । अक्षय कोषको रकम महेन्द्रनगरमा रहेको एन.सि.सि. वैंकमा मुद्दति खाता खोली जम्मा गरिने र मुलधनबाट प्राप्त व्याजलाई अक्षयकोष सञ्चालन समितिले नियमावली बमोजिम खर्च गर्न सक्ने व्यवस्था रहेको छ । अक्षय कोषको रकम रु. २,००,०००/- पुगेपछि व्याजको रूपमा प्राप्त रकमबाट 'संगम प्रतिभा पुरस्कार' बार्षिक रूपमा प्रमाणपत्र सहित एक जना साहित्यिक प्रतिभालाई प्रदान गर्ने र उक्त पुरस्कारको राशि रु. ५०००/- रहने जानकारी संस्थाका महासचिव रमेश पन्तले दिएका छन् । यस संस्थाले अक्षयकोषको वार्षिक रूपमा लेखा परीक्षण पनि गराउँदै आएको छ ।

महाकाली साहित्य संगम ले सु.प.का विभिन्न संघसंस्था, व्यापारी, उद्यमी र कर्मचारीहरूबाट चन्दा संकलन गरी वार्षिक कार्ययोजनाअनुसार कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आएको छ । साहित्यकारहरूका जन्मजयन्ती, कविगोष्ठी, डोटेली भाषा सम्बन्धी गोष्ठी, आख्यान गोष्ठी, लोकनाटक मञ्चन र अन्य साहित्यिक कार्यक्रमको आयोजना गर्न चन्दा, सहयोगबाट हालसम्म चलाएको पाइन्छ । यसका साथै होली, भैलो, देउँसी खेली संकलन भएको रकमबाट पनि संस्थाका कार्यक्रमहरू सञ्चालन भइरहेका छन् ।

यस संस्थाका सदस्यहरू २०० भन्दा बढी रहेको र जसमध्ये आजीवन र विशिष्ट सदस्यहरू ५०/५० जना र साधरण सदस्य १०० जना रहेको जानकारी संस्थाका अध्यक्ष वासुदेव भाइसापले दिएका छन् । आगामी दिनहरूमा संस्थाका सदस्य सङ्ख्या बृद्धि गर्ने र अन्य स्रोतहरू पहिचान गरी आर्थिक अवस्था बलियो पार्ने कार्यमा संस्था लागेको पाइन्छ ।

२.६ निष्कर्ष

महाकाली साहित्य संगम कन्चनपुर जिल्लाको महेन्द्रनगरमा स्थापना भएको साहित्यिक संस्था हो । यस संस्थाले महेन्द्रनगरमा रहेको केन्द्रीय कार्यालयबाट आफ्ना साहित्यिक गतिविधि सञ्चालन गर्दै आएको छ । यस संस्थाले बैतडी, डडेल्धुरा,कैलाली, र कञ्चनपुर गरी चार जिल्लामा शाखा कार्यालयको स्थापना पनि गरिसकेको छ । सु.प. क्षेत्रको भाषा, साहित्य, कला,

संस्कृति,इतिहास र पूरातत्त्व सम्बन्धी शोधखोज गरी त्यसको संरक्षण र प्रचार-प्रसार गर्ने उद्देश्य यस संस्थाको रहेको छ । सोही उद्देश्यअनुसार संगमले आफ्ना गतिविधिलाई निरन्तरता दिदै अठार वर्से साहित्यिक यात्रा पार गरिसकेको छ । विभिन्न साहित्यिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्नु साहित्यकारका कृति प्रकाशन गर्नु, साहित्यिक पत्रिका प्रकाशन गर्नु, भाषिक साहित्यिक गोष्ठीको आयोजना गर्नु र सु.प. क्षेत्रको इतिहास, कला, लोकसंस्कृतिको संरक्षण र उत्थान विकास गर्नु यस संस्थाका कार्यक्षेत्र भित्र पर्दछ । यस संस्थाको विधानअनुसार १३ सदस्यीय केन्द्रीय कार्यसमिति रहने प्रावधान छ । केन्द्रीय कार्यसमितिको चयन तीन वर्षमा बोलाइने संस्थाको महाधिवेसनले गर्दछ । यसरी महाधिवेसनबाट निर्वाचित केन्द्रीय कार्यसमितिको अवधि ३ वर्षको हुने व्यवस्था रहेको छ । केन्द्रीय समितिमा अध्यक्ष लगायत ६ जना पदाधिकारी र अन्य सदस्यहरू रहन्छन् । त्यसै गरी महाधिवेसनले संस्थाका पाँच जना सल्लाहकार सदस्य पनि चयन गर्दछ र केन्द्रीय कार्यसमितिसँगै तीन वर्षमा यसको समय सिद्धिन्छ । यस संस्थाले साधारण , विशिष्ट र आजीवन गरी तीन प्रकारको सदस्यता पनि वितरण गर्दछ । संस्थाको तीनै प्रकारको सदस्यता शुल्क पनि फरक-फरक रहेको छ ।

महाकाली साहित्य संगमले विभिन्न साहित्यिक क्रियाकलाप गरी सफलता प्राप्त गरे पनि आर्थिक अवस्था भने कमजोर रहेको पाइन्छ । यस संस्थाले सदस्यता शुल्क, दातृसंस्थाबाट प्राप्त रकम र कृति प्रकाशनबाट प्राप्त रकम अक्षय कोषमा जम्मा गर्ने व्यवस्था गरेको छ । वि.सं. २०५१ सालदेखि सुरु गरेको अक्षय कोषको रकम हाल आएर रु. १,७५,०००/- रहेको छ । अक्षय कोषको रकम रु.२,००,०००/- पुगेपछि यस संस्थाले वार्षिक रूपमा १ जना उत्कृष्ट साहित्यकारलाई ‘संगम प्रतिभा पुरुस्कार’ दिने निर्णय गरेको छ । यस संस्थाले विभिन्न संघ संस्था व्यापारी, उद्यमी, र कर्मचारीहरूबाट चन्दा संकलनका साथै होली, भैलो र देउँसी खेली संकलन गरेको रकमबाट वार्षिक कार्ययोजनाअनुसारका कार्यक्रम सञ्चालन गर्दै आएको छ । यसरी विभिन्न किसिमको अप्ठ्यारोका माझबाट संगमले नेपाली साहित्यको श्रीबृद्धिका लागि सु.प. क्षेत्रबाट महत्त्वपूर्ण भूमिका निर्वाह गरिरहेको छ ।

परिच्छेद - तीन
महाकाली साहित्य संगमका गतिविधिहरूको विवरण

महाकाली साहित्य संगमको वार्षिक कार्ययोजना र २०४७ सालदेखि २०६५ सालसम्मका गतिविधिहरूको विवरण प्रस्तुत गर्न संस्थाका वार्षिक कार्यक्रम पुस्तिका, मुखपत्र 'संगम' र यस संस्थाका पदाधिकारीहरू सँगको प्रत्यक्ष भेटवार्ता मुख्य स्रोत सामग्रीको रूपमा रहेको छ।

३.१ वार्षिक कार्ययोजना

भाषा, साहित्य, कला, संस्कृति एंव ऐतिहासिक तथा पूरातात्विक अनुसन्धानकोक्षेत्रमा कार्य गर्ने उद्देश्य अनुरूप स्थापित महाकाली साहित्य संगमले स्थापना कालदेखि नै आफ्ना उद्देश्य प्राप्तिका लागि निरन्तर प्रयत्नशील रहँदै आएको छ। यस संस्थाले स्थापनाका सुरुका वर्षदेखि नै वार्षिक कार्ययोजना तयार गरेर सोही अनुरूप साहित्यिक गतिविधि सञ्चालन गर्ने लक्ष्य लिएको थियो। तर आर्थिक, भौतिक र सांगठनिक जस्ता विविध समस्याहरूको कारणले यस संस्थाले नियमित कार्यतालिकाअनुसार कार्यक्रमहरू गरेको भने पाइँदैन। यस संस्थाको वार्षिक कार्ययोजना निम्नअनुसार रहेको छ :

१. राष्ट्रिय विभूति तथा साहित्यकारका जन्मजयन्ती मनाउने। जस्तैः भानुजयन्ती, मोती जयन्ती, देवकोटा जयन्ती, लेखनाथ जयन्ती आदि।

२. सुदूरपश्चिमको सांस्कृतिक धरोहरको रूपमा रहेको गौरा पर्व महोत्सवको रूपमा सञ्चालन गरी ढुस्को, रधुमारी र डेउडा खेलको आयोजना गर्ने।

३. 'पुषे पन्ध्र' कार्यक्रम सञ्चालन गरी डोटेली र नेपाली भाषाका विविध साहित्यक कार्यक्रमहरू गर्ने।

४. वसन्त पञ्चमी तथा सु.प. को सास्कृतिक चाँड 'भेटौलो' (चैत महिनामा दाजुभाइहरूले दिदीबहिनीहरूसँग सगुन सहित भेट्न जाने चाँड) को उपलब्धमा विविध सांस्कृतिक कार्यक्रम गर्ने।

५. अन्य नियमित कार्यक्रमहरूमा शहीद दिवस, प्रजातन्त्र दिवस, संविधान दिवस, लोकतन्त्र दिवस, गणतन्त्र दिवस आदिमा समसामयिक विषयमा अन्तरक्रिया भेटघाट तथा साहित्यिक कार्यक्रम सञ्चालन गर्ने।

६. प्रकाशनः मुखपत्र 'संगम' वार्षिक नियमित रूपमा प्रकाशित गर्ने

७. नियमित साहित्यिक भेटघाट, बैठक तथा वार्षिक साधारण सभाको आयोजना गर्ने।

८. विभिन्न अवसरमा सांस्कृतिक कार्यक्रमको आयोजना गर्ने ।

३.२ २०४७ सालका साहित्यिक गतिविधि

वि.सं. २०४७ साल महाकाली साहित्य संगमको स्थापनाको पहिलो वर्ष हो । यसै वर्षदेखि संगमले आफ्नो पहिलो पाइला चाल्न थाल्यो र आफ्नो कार्ययोजना तयार गरी सोही अनुरूप अगाडि बढ्न प्रयासरत रहेको थियो । संगम स्थापनाको पहिलो वर्षका साहित्यिक कार्यक्रमहरू निम्नअनुसार रहेका छन् :

जेठ १ गते महेन्द्रनगर नगरपालिकाको सभा कक्षमा साहित्यकार तथा साहित्यप्रेमीहरूको एक बृहत भेलाले संस्थाको नाम महाकाली साहित्य संगम राख्यो र उक्त भेलाद्वारा तदर्थ समिति पनि गठन गऱ्यो । असार २९ गते महाकाली साहित्य संगमले आदिकवि भानुभक्त आचार्यको १७७ औँ जन्मजयन्ती भव्यताका साथ मनाइो । उक्त कार्यक्रममा आदिकविको नेपाली भाषा र साहित्यमा गरेको योगदानको चर्चा गर्नुका साथै विभिन्न स्थानीय कविहरूले कविता वाचन गरेका थिए ।

भाद्र ४ गते १२४ औँ मोती जयन्ती धुमधामसाथ मनाएको थियो । उक्त कार्यक्रममा युगकवि भट्टले सुरुवात गरेको नेपाली गजल विधा निकै झाँगिएको चर्चा गर्दै गजल वाचन गरी कार्यक्रम समापन गरेको थियो ।

माघ १६ गते शहीद दिवसको उपलक्ष्यमा शहीदहरूका तस्वीरमा माल्यार्पण गरी भावपूर्ण श्रद्धान्जली अर्पण गर्नुका साथै कविता प्रतियोगिताको आयोजना गरेको थियो।

३.३ २०४८ सालका साहित्यिक गतिविधिहरू

महाकाली साहित्य संगमका २०४८ सालका साहित्यिक गतिविधिहरू सुरुको वर्ष भन्दा केही बृद्धि भएको देखिन्छ । जुन निम्नअनुसार रहेका छन् :

असार २९ गते १७८ औँ भानुजयन्ती आदिकवि भानुभक्त आचार्यको योगदान विषयक प्रवचन एंव भानु रचना वाचन गरी मनाएको थियो ।

भाद्र ४ गते युगकवि मोतीराम भट्टको १२६ औँ जन्मजयन्तीको अवसरमा स्थानीय स्रष्टाहरूका रचना वाचन गरी मनाएको थियो।

माघ २ गते कवि गोष्ठीको आयोजना गरेको थियो । उक्त कार्यक्रममा सहभागी साहित्यकारहरूले डोटेली भाषामा कविता रचना गर्नुपर्ने विचार व्यक्त गरेका थिए ।

माघ ३ गते सुदूरपश्चिमको लोकसांस्कृतिक कार्यक्रम 'भडा' का साथै विभिन्न सास्कृतिक कार्यक्रमको आयोजना गरेको थियो ।

माघ ५ गते - १०८ औं लेखनाथ जयन्तीको अवसरमा लेखनाथको नेपाली साहित्यमा योगदानको चर्चा र कविता पाठ गरी मनाएको थियो ।

चैत्र-८ गते साधारण सभाद्वारा 'संगम' नामक संस्थाको मुखपत्र प्रकाशित गर्ने निर्णय गरेको थियो ।

३.४ २०४९ सालका साहित्यिक गतिविधिहरू

महाकाली साहित्य संगमले यस वर्ष पनि सदाझैँ वार्षिक कार्ययोजनाअनुसारका कार्यक्रमको साथै केही थप कार्यक्रम पनि गरेको पाइन्छ । जुन निम्न लिखत रहेका छन् :

वैशाख २७ गते कथाकार पोषण पाण्डेको निधनमा शोक सभा गर्‍यो ।

जेठ ३२ गते -कवि सिद्धिचरण श्रेष्ठको निधनले नेपाली साहित्य क्षेत्रमा अतुलनीय क्षति भएको विचार राख्दै शोक सभाको आयोजना गरेको थियो।

असार २९ गते १७९ औं भानुजयन्तीमा भानुका रचना पाठ गर्नुका साथै कविता प्रतियोगिताको आयोजना गरेको थियो । सोही कार्यक्रमबाट महेन्द्रनगर बजारको भानुपथमा भानुप्रतिमा निर्माण गर्ने निर्णय पनि गरेको थियो ।

भाद्र १२ गते १२७ औं मोती जयन्तीमा नेपाली साहित्यमा कवि मोतीराम भट्टको योगदानको चर्चा एवम् स्थानीय स्रष्टाहरूले गजल वाचन गरेका थिए ।

कार्तिक २८ गते महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको ८३ औं जन्मजयन्तीका अवसरमा कविता प्रतियोगिताको आयोजना गरेको थियो ।

चैत्र २८ गते चैतलो (भेटौलो) विभिन्न सांस्कृतिक कार्यक्रमका साथ मनाएको थियो।

३.५ २०५० सालका साहित्यिक गतिविधिहरू

२०५० सालमा विविध समस्याहरूका कारणले गर्दा संगमका साहित्यिक गतिविधिहरू न्यून रहेको देखिन्छ । यस वर्ष संगमका साहित्यिक कार्यक्रमहरू निम्नाअनुसार रहेका छन् :

असार २९ गते आदिकवि भानुभक्त आचार्यको १८० औं जन्मजयन्तीमा भानुभक्तीय रामायणको चर्चा गर्दै केही श्लोकहरू पाठ गरिएको थियो ।

असोज ११ गते सुदूरपश्चिम क्षेत्रका भाषा, संस्कृति, इतिहास र लोकसाहित्यमा उल्लेखनीय योगदान पुर्‍याउने व्यक्ति वा संस्थालाई सम्मानित गर्ने उद्देश्यले अक्षयकोष स्थापना गर्न र सोको नियमावली तयार गर्न भाउपन्थीको संयोजकत्वमा श्यामसुन्दर ढकाल, वासुदेव भाइसाप, अशोक पाण्डे र हरीशप्रसाद जोशी रहेको उप-समितिको गठन गरिएको थियो ।

असोज १५ गते भानुप्रतिमा स्थापना गर्न यज्ञराज जोशीको संयोजकत्वमा ६ सदस्यीय उप-समिति गठन गरेको थियो ।

कार्तिक २८ गते महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको ८४ औँ जन्मजयन्तीमा कविता प्रतियोगिताको आयोजना गरेको थियो ।

३.६ २०५१ सालका साहित्यिक गतिविधिहरू

महाकाली साहित्य संगमका २०५१ सालका गतिविधि निम्न बमोजिम छन् :

असार २९ गते आदिकवि भानुभक्त आचार्यको जन्मजयन्ती मनाउनुका साथै कवि सम्मेलनको आयोजना गरेको थियो ।

पुष १५ स्थानीय चाँड 'पुषे पन्ध्र' को उपलक्ष्यमा प्रथम पटक डोटेली भाषाका कविता प्रतियोगिताको आयोजना गरेको थियो ।

माघ १६ गते 'शहीद दिवस' का दिन स्थानीय स्रष्टाहरूले आफ्ना रचना वाचन मार्फत शहीदहरूप्रति श्रद्धाभाव अर्पण गरेका थिए।

माघ २१ गते 'वसन्त पञ्चमी' का अवसरमा वसन्त गायन र मुक्तक वाचन गरी समापन गरेको थियो ।

चैत्र ३० गते 'विषु संक्रान्ति' तथा 'भेटौलो' कार्यक्रममा कवि समेलनको आयोजना गरेको थियो ।

३.७ २०५२ सालका साहित्यिक गतिविधिहरू

महाकाली साहित्य संगमका २०५२ सालका गतिविधिहरू निम्नअनुसार रहेको छन् :

भाद्र ४ गते मोती जयन्तीमा हास्यव्यङ्ग्य, प्रहसन गीत, संगीत, गजल तथा हा.स.ने बाट टेलिफोन कविता वाचनको ऐतिहासिक आयोजना गरेको थियो ।

असोज १२ गते स्थानीय महेन्द्रनगर बजारमा देउसी खेल्नुका साथै विविध संस्कृतिक कार्यक्रम प्रस्तुत गरेको थियो।

असोज १५ गते म.सा.सं को मुखपत्र 'संगम' को तेस्रो अङ्क प्रकाशित गरेको थियो ।

पुष १५ गते 'पुषे पन्ध्र' कार्यक्रममा डोटेली भाषाका ऐनाबातै (उखान टुक्का) सुन्ने, सुनाउने र डोटेली भाषाको कवि सम्मेलनको आयोजना गरेको थियो ।

फागुन १ गते वसन्तपञ्चमी का अवसरमा मुक्तक वाचन कार्यक्रमको आयोजना गरेको थियो ।

चैत्र ८ गते संगमको आयोजनामा होली खेली अक्षयकोष संकलन गरेको थियो ।

चैत्र ३० गते 'विषु संक्रान्ति' तथा 'भेटौलो' कार्यक्रम स्थानीय महेन्द्रनगर चोकमा आयोजना गरी कविता, गीत, गजल र मुक्तक वाचनपश्चात् समापन गरेको थियो ।

२०५३ सालमा महाकाली साहित्य संगमका गतिविधिहरू साहित्यिक रूपमा अघि बढेको पाइँदैन । तत्कालीन अवस्थामा केही सांगठनिक समस्याका कारण साहित्यक कार्यक्रमहरू गर्न नसकेको जानकारी संस्थासँग सम्बन्धित व्यक्तिहरूले दिएका छन् ।

३.८ २०५४ सालका साहित्यिक गतिविधिहरू

महाकाली साहित्य संगमका २०५४ सालका साहित्यिक गतिविधिहरू निम्न लिखित रहेका छन् :

वैशाख ५ गते म.सा.स. का सल्लाहकार वासुदेव भाइसापद्वारा लेखिएको 'चैतलो' नाटक प्रज्ञा प्रतिष्ठान कमलादी, काठमाडौंमा आयोजना गरिएको 'राष्ट्रिय नाटक महोत्सव' मा प्रदर्शन गरिएको थियो ।

असार २९ गते १८४ औं भानुजयन्तीका दिन भानुप्रति श्रद्धाञ्जली अर्पणका साथै कवि गोष्ठीको आयोजना गरेको थियो ।

श्रावण १५ गते 'पहलमान सिंह स्वाँर' साहित्यिक पुरस्कारको स्थापना गर्ने निर्णय गरेको थियो ।

श्रावण १६ गते गौरा पर्व का उपलक्ष्यमा 'डोटेली भाषा' सम्बन्धमा प्रथम विचार गोष्ठीको आयोजना गरेको थियो । उक्त विचार गोष्ठीमा ६ वटा कार्यपत्र प्रस्तुत गरिनुका साथै विभिन्न महत्त्वपूर्ण निर्णयहरू पारित गरिएको थियो ।

भाद्र १६ गते १३२ औं मोती जयन्तीमा स्रष्टाहरूका गजल वाचन र कवि सम्मेलन गरेको थियो ।

पुष १५ गते 'पुषे पन्ध्र' का उपलक्ष्यमा ऐनावातै (उखान टक्का) वाचनका साथै कवि गोष्ठीको आयोजना गरेको थियो ।

चैत्र १० गते 'भटौलो' कार्यक्रम एकल डेउडा गीत र वसन्त गायन गरी मनाएको थियो ।

३.९ २०५५ सालका साहित्यिक गतिविधिहरू

महाकाली साहित्य संगमले २०५५ सालमा गरेका साहित्यिक कार्यक्रमहरूको विवरण निम्नअनुसार रहेको छ :

असार २९ गते १८५ औं भानुजयन्तीमा गीत, गजल, चुट्किला, हास्यव्यङ्ग्य तथा विविध सांस्कृतिक कार्यक्रम प्रस्तुत गरी भव्यताका साथ मनाईयो । सोही अवसरमा संगमको आठौ साधारण सभाले महेन्द्रनगर चौराहलाई संगम चोक घोषणा गर्ने निर्णय बमोजिम 'संगम चोक' को उद्घाटन गरेको थियो ।

भदौ ६ गते १३३ औं मोतीजयन्तीको अवसरमा संगम चोकमा सांस्कृतिक कार्यक्रम आयोजना गरेको थियो ।

भदौ ११-२० गते सम्म 'गौरा पर्व' को उपलक्ष्यमा स्थानीय संगम चोकमा ठाडो खेल र डेउडा खेलको ऐतिहासिक एवम् रोचक कार्यक्रम गरेको स्थानीय थियो ।

असोज ४ गते 'महेन्द्रनगर महोत्सव' मा ठाडो खेल र डेउडा खेलको प्रदर्शन गरेको थियो ।

असोज ८ गते भैलो खेली अक्षयकोष संकलन गर्नुका साथै विविध सांस्कृतिक कार्यक्रम गरेको थियो ।

पुष १४ गते ११५ औं लेखनाथ जयन्तीको उपलक्ष्यका नेपाली साहित्यमा लेखनाथ पौड्यालको योगदानको चर्चा गर्नुका साथै 'डोटेली भाषा र साहित्य' विषयक अन्तरक्रिया कार्यक्रम गरेको थियो ।

पुष २३ गते राष्ट्रिय स्तरमा डोटेली भाषाको सम्मान हुनुपर्ने भन्दै प्रधानमन्त्रीलाई ज्ञापनपत्र बुझाएको थियो ।

माघ ५ गते वसन्त गायन र डेउडा गीत गाएर 'वसन्त पञ्चमी' मनाएको थियो।

फागुन २४ गते होली खेल्नुका साथै सुदूरपश्चिमको सांस्कृतिक झल्काउने खालका विभिन्न सांस्कृतिक झाँकीहरू प्रस्तुत गरेको थियो ।

३.१० २०५६ सालका साहित्यिक गतिविधिहरू

२०५६ सालका संगमका साहित्यिक गतिविधिहरू निम्नअनुसार रहेका छन् :

असार २९ गते भानु सम्बन्धी रचना वाचन तथा नेपाली साहित्यमा भानुको योगदानको चर्चा गर्दै १८६ औं भानुजयन्ती मनाएको थियो।

भाद १७ गते 'गौरा पर्व' को उपलक्ष्यमा स्थानीय संगम चोकमा ५ दिनसम्म खेलिएको डेउडा र ठाडो खेल भव्यताका साथ सम्पन्न गरेको थियो।

भाद्र २४ गते डोटेली भाषाले राष्ट्रिय मान्यता पाउनुपर्छ भन्ने विषयमा केन्द्रित रही कन्चनपुर जिल्ला प्रशासन कार्यालयमा १ दिन धर्ना दिएको थियो । उक्त धर्ना कार्यक्रममा २०० जना भन्दा बढीको सहभागिता रहेको थियो ।

आश्विन २३ गते संसदको १६ औं अधिवेसनमा राष्ट्रिय सभाका सांसद लाल ब. वि.क. ले डोटेली भाषाको सम्बन्धमा आवाज उठाइदिनु भएकोमा आभार व्यक्त गर्नुका साथै वि.क.लाई सम्मान गर्ने निर्णय गरेको थियो ।

मंसिर १० गते डोटेली भाषा विषयक एक दिने अन्तरक्रिया कार्यक्रम सम्पन्न गरेको थियो । उक्त कार्यक्रममा आश्विन २३ गतेको निर्णय बमोजिम राष्ट्रिय सभाका सांसद लाल बहादुर वि.क. लाई दोसल्ला ओढाइ सम्मान गरेको थियो ।

पुष १५ गते 'पुषे पन्ध्र' मा डोटेली भाषाका ऐनावातै (उखान टुक्का) को प्रस्तुतिका साथै डोटेली भाषाका छन्दोबद्ध कविता प्रतियोगिता गरेको थियो । सोही दिन महाकाली साहित्य संगम कलाकार प्रतिष्ठानद्वारा विविध सांस्कृतिक कार्यक्रम पनि प्रस्तुत गरेको थियो ।

चैत्र २६गते 'भेटौलो' को अवसरमा डेउडा गीत र वसन्त गीत गाएर भव्य रूपमा सम्पन्न गरेको थियो ।

३.११ २०५७ सालका साहित्यिक गतिविधिहरू

महाकाली साहित्य संगमका २०५७ सालका गतिविधिहरू निम्न लिखित छन् :

असार २० गते डोटेली भाषा प्रसारण बारे विचार गोष्ठीको आयोजना गरेको थियो । उक्त कार्यक्रममा कार्यपत्र प्रस्तोता डा. टेकराज पन्त र संगम उप-सभापति पञ्चमराज भट्ट रहेका थिए ।

असार २९ गते - १८७ औं भानुजयन्ती भव्यताका साथ सम्पन्न गरेको थियो । उक्त कार्यक्रममा स्थानीय कविहरूले आफ्ना कविता वाचन गरेका थिए ।

भाद्र ४-९ गते सम्म 'गौरा पर्व' को उपलक्ष्यमा प्रत्येक दिन दिउसो ४ बजेदेखि ६ बजेसम्म स्थानीय संगम चोकमा जम्मा भइ ठाडो खेल र डेउडा खेल कार्यक्रम आयोजना गरी ९ गते भव्यताका साथ समापन गरेको थियो ।

भाद्र १२ गते विभिन्न स्रष्टाहरूका गजल वाचन गरी युगकवि मोतिराम भट्टको १३५ औं जन्म जयन्ती मनाएको थियो ।

पुष १५ गते 'पुषे पन्ध्र' उखान टुक्का (ऐनावातै) र लघुकथा सुनाउने कार्यक्रम गरी मनाईयो ।

३.१२ २०५८ सालका साहित्यिक गतिविधिहरू

महाकाली साहित्य संगमका २०५८ सालका साहित्यिक गतिविधिहरू निम्नअनुसार रहेका छन् :

वैशाख ७-८ गते संगमका पूर्व अध्यक्ष वासुदेव भाइसापद्वारा लिखित 'गौरा' नाटक 'मध्य तथा सुदूरपश्चिमाञ्चल स्तरीय नाटक उत्सव' मा प्रदर्शन गरिएको थियो । उक्त उत्सवबाट 'गौरा' लगायतका ३ वटा नाटक 'राष्ट्रिय नाटक महोत्सवमाा प्रदर्शनका लागि छनोट गरिएका थिए ।

बैशाख २४ गते प्रज्ञा भवन कमलादी, काठमाडौमा आयोजित 'राष्ट्रिय नाटक महोत्सव' मा 'गौरा' नाटक प्रदर्शन गरेको थियो । उक्त महोत्सवमा 'गौरा' नाटकका पात्र चन्द्रकला पन्त उत्कृष्ट पात्रको रूपमा छनोट भई पुरस्कृत हुनुभएको थियो ।

भाद्र ३ गते १३६ औं मोती जयन्तीमा स्थानीय स्रष्टाहरूले नेपाली साहित्यमा मोतीराम भट्टको योगदानको चर्चा र कविता पाठ गरेका थिए ।

असार २९ गते १८८ औं भानुजयन्ती विविध साहित्यिक कार्यक्रम गरी मनाएको थियो ।

भाद्र ८-१६ गते सम्म 'गौरा पर्व' को उपलक्ष्यमा ८ दिनसम्म स्थानीय संगम चोकमा डेउडा कार्यक्रम भव्यताका साथ सञ्चालन गरेको थियो ।

पुष १५ गते 'पुषे पन्ध्र' मा सामान्य साहित्यिक भेटघाट कार्यक्रम गरी समापन गरेको थियो ।

फागुन ४ गते म.सा.सं. र अभिवादन साहित्यिक मासिकको पत्रिकाको संयुक्त आयोजनामा डोटेली र नेपाली भाषाका कथा र लघुकथा वाचन कार्यक्रम गरेको थियो ।

३.१३ २०५९ सालका साहित्यिक गतिविधिहरू

२०५९ सालमा महाकाली साहित्य संगमका गतिविधिहरू निम्न लिखित रहेका छन् :

असार २९ गते - १८९ औं भानुजयन्ती साहित्यिक भेटघाट कार्यक्रमका साथ सम्पन्न गरेको थियो ।

भाद्र १५ - १७ गते सम्म 'गौरा पर्व' को अवसरमा डेउडा र ठाडो खेल कार्यक्रम सञ्चालन गरेको थियो ।

कार्तिक १६ गते महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको ९४ औं जन्म जयन्तीका अवसरमा नेपाली साहित्यमा देवकोटाको योगदान अतुलनीय रहेको चर्चा गर्दै कवि गोष्ठीको आयोजना गरेको थियो ।

पुष १५ गते उखान-टुक्का र कविता वाचन गरी 'पुषे पन्ध्र' मनाएको थियो ।

३.१४ २०६० सालका साहित्यिक गतिविधिहरू

महाकाली साहित्य संगमका २०६० सालका साहित्यिक गतिविधिहरू निम्न लिखित छन् :

असार २९ गते विविध साहित्यिक रचना वाचनका साथ १९० औं भानुजयन्ती सम्पन्न गरेको थियो । सोही समारोहमा साहित्यकार कल्यान ओझाद्वारा रचित 'ए ! दशैं' खण्डकाव्य र 'टुक्राटाक्री सिएपछि' मुक्तक सङ्ग्रह विमोचन गरिएको थियो ।

भाद्र १५ गते- 'गौरा पर्व' को उपलक्ष्यमा बृहद डेउडा कार्यक्रमको ओयोजना गरेको थियो ।

असोज १५ गते - विभिन्न साहित्यकारहरूले आफ्ना रचना वाचन मार्फत विजयादशमीको शुभकामना साटासाट गरेका थिए। सोही कार्यक्रममा साहित्यकार गोविन्द श्रृंखलाको 'संघर्ष जीवनको मृत्यु' कवितासङ्ग्रह र वीरबहादुर चन्दद्वारा अनुवाद गरिएको 'बडुवा रे माखो' कृतिको विमोचन गरेको थियो ।

कार्तिक ७ गते - सु.प. का साहित्यकारको बृहद भेला गरेको थियो ।

पुष १५ गते लघुकथा र उखान - टुक्का वाचन गरेर 'पुषे पन्ध्र' मनाएको थियो ।

पुष २२ गते - १२० औं लेखनाथ जयन्तीका अवसरमा छन्दबद्ध र गद्य कविता प्रतियोगिता गरेको थियो।

चैत्र २७ गते - वसन्त गायनका साथ 'भेटौलो' कार्यक्रम स्थानीय संगम चोकमा गरेको थियो ।

३.१५ २०६१ सालका साहित्यिक गतिविधिहरू

२०६१ सालका महाकाली साहित्य संगमका गतिविधिहरू निम्नअनुसार रहेका छन् :

असार २९ गते - १९१ औं भानुजयन्तीमा रामायण महाकाव्यमा प्रयोग गरिएको महाकाव्यात्मक शिल्पको चर्चा र स्थानीय स्रष्टाहरूले भानु सम्बन्धी कविता वाचन गरी श्रद्धाभाव व्यक्त गरेका थिए ।

भाद्र ५ गते १३९ औं मोती जयन्तीको अवसरमा नेपाली गजल विधामा भट्टको योगदानको चर्चा गर्दै स्थानीय स्रष्टाहरूको गजल वाचन गरेका थिए ।

कार्तिक २७ गते ९६ औं लक्ष्मी जयन्तीमा नेपाली साहित्यमा देवकोटाको योगदानको चर्चा गर्दै विभिन्न साहित्यकारहरूले आफ्ना कविता वाचन गरेका थिए । सोही दिन नेपालमा शान्तिको कामना गर्दै 'सडक साहित्यिक कार्यक्रम' पनि गरेको थियो ।

चैत्र १९ गते - 'चैतलो' मा विभिन्न साहित्यिक कार्यक्रमका साथै साहित्यकारहरूको सु.प. क्षेत्रीय गोष्ठीको पनि आयोजना गरेको थियो ।

३.१६ २०६२ सालका साहित्यिक गतिविधिहरू

महाकाली साहित्य संगमले यस वर्षभरि सञ्चालन गरेका साहित्यिक गतिविधिहरू निम्न लिखित छन् :

असार २९ गते - सदा झैँ यस वर्ष पनि आदिकवि भानुभक्त आचार्यको १९२ औं जन्म जयन्ती भव्यताका साथ मनाइ। उक्त कार्यक्रममा सहभागीहरूले नेपाली भाषा र साहित्यमा भानुभक्तको महत्त्वपूर्ण भूमिका रहेको चर्चा गरेका थिए ।

भदौ ४ गते - विभिन्न स्रष्टाहरूका गजल र कविता वाचन गरी १४० औं मोतीजयन्ती मनाइ ।

असोज २४ गते बडा दशैंको अवसरमा शुभकामना आदानप्रदान कार्यक्रममा साहित्यकर्मीहरूले गीत, गजल र कविता मार्फत शुभकामना साटासाट गरेको थिए ।

कार्तिक १५ गते ९७ औं लक्ष्मी जयन्तीको उपलक्ष्यमा देवकोटाको नेपाली साहित्यमा योगदानको चर्चा गर्नुका साथै कविता वाचन कार्यक्रम गरेको थियो ।

पुष १५ गते - डोटेली ऐनावातै (उखान-टुक्का) सुन्ने र सुनाउने कार्यक्रम राखी 'पुषेपन्ध्र' मनाएको थियो । सोही कार्यक्रममा सहभागी साहित्यकारहरूले डोटेली भाषाका उखान टुक्कालाई एउटा सङ्ग्रह बनाई प्रकाशनमा ल्याउनुपर्ने विचार व्यक्त गरेका थिए ।

चैत्र १८ गते - चैतेलो (भेटौलो) कार्यक्रम विभिन्न डेउडा गायकहरूले गीत गाएर मनाएका थिए ।

३.१७ २०६३ सालका साहित्यिक गतिविधिहरू

'महाकाली साहित्य संगम' का २०६२ सालका साहित्यिक गतिविधिहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

असार २९ गते स्रष्टाहरूका छन्दबद्ध कविता वाचन गरी १९३ औं भानुजयन्ती मनाएको थियो ।

भाद्र ४ गते १४१ औं मोती जयन्तीमा गजल प्रतियोगिताको आयोजना गरेको थियो ।

भाद्र २६ गते १२३ औँ लेखनाथ जयन्ती धुमधामसँग मनाई उक्त कार्यक्रममा स्थानीय स्रष्टाहरूले आफ्ना रचना वाचन गरेका थिए । सोही कार्यक्रममा ईश्वरदत्त जोशीको 'युद्धको लास' खण्डकाव्य पनि विमोचन गरेको थियो ।

माघ १६ गते - 'शहीद दिवस' का दिन शहीदहरूप्रति श्रद्धाञ्जली अर्पण गर्नुका साथै कविता गीत र गजल वाचन गरिएको थियो । सोही दिन हेमबाबु लेखक सम्पादक रहेको 'परेली' साहित्यिक मासिक पत्रिका र कल्यान ओझाद्वारा लिखित 'भीमदत्त पन्त' (जीवनी) कृतिको विमोचन गरिएको थियो ।

जेठ १ गते १८ औँ संगम दिवसको अवसर पारी सु.प. स्तरीय गजल गोष्ठीको आयोजना गरेको थियो ।

फागुन ३ - ६ गतेसम्म सु.प. पर्यटन महोत्सव तथा सांस्कृतिक कार्यक्रममा सु.प.का साहित्यकारहरूका पुस्तक प्रदर्शनी गरेको थियो ।

फागुन २२ गते कवि मोहन कोइरालाको १३ औँ पुण्य तिथिको अवरमा शोक सभा गरेको थियो ।

चैत्र १२-२३ गतेसम्म लोकतान्त्रिक गणतन्त्र र संविधान सभा निर्वाचनका बारेमा आम समुदायमा जागरण ल्याउने उद्देश्यले 'जनचेतना मूलक साहित्यिक यात्रा' कार्यक्रम कञ्चनपुर जिल्लाका विभिन्न स्थानमा गरेको थियो ।

चैत्र ३० गते 'भेटौलो' कार्यक्रममा विभिन्न गायकहरूले एकल डेउडा गीत प्रस्तुत गरेको थिए भने सोही साँझ 'संगम साँझ' कार्यक्रमको आयोजना गरी संगमका अध्यक्ष वासुदेव भाइसापको 'चेलीको परायो घर' नाटक मञ्चन गरेको थियो । उक्त कार्यक्रममा थारु, डोटेली तथा नेपाली भाषाका गीत र नृत्य पनि प्रस्तुत गरेको थियो ।

३.१८ २०६४ सालका साहित्यिक गतिविधिहरू

महाकाली साहित्य संगमका २०६४ सालका साहित्यिक कार्यक्रम निम्न लिखित रहेका छन्:

असार २९ गते - १९४ औँ भानुजयन्तीका आदिकवि भानुभक्त आचार्यको तस्वीरमा फूलमाला चढाई भावपूर्ण श्रद्धान्जली अर्पण गरेको थियो र सोही दिन कवि गोष्ठीको पनि आयोजना गरेको थियो ।

भाद्र १५-२५ गतेसम्म सु.प. को महान पर्व 'गौरा' महोत्सवको रूपमा आयोजना गरेको थियो । उक्त महोत्सवमा हजारौँको उपस्थितिमा महिला र पुरुषका छुट्टा-छुट्टै डेउडा ढुस्को र धुमारी खेल्ने/गाउने व्यवस्था मिलाई रोमाञ्चक तथा आकर्षक बनाएको थियो ।

असोज २६ गते विजयादशमी तथा शुभदिपावलीको अवसरमा सांस्कृतिक कार्यक्रम प्रस्तुत गर्नुका साथै साहित्यकारहरूले आफ्ना रचना मार्फत शुभकामना आदनप्दान गरेका थिए ।

कार्तिक २३ गते महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको ९८ औँ जन्मजयन्तीको अवसरमा नेपाली साहित्यमा देवकोटाको योगदानको चर्चा गर्नुको साथै विविध साहित्यिक कार्यक्रमको आयोजना गरेको थियो ।

पुष १५ गते - 'पुषे पन्ध्र' मा डोटेली भाषाका ऐनावातै र लघुकथा भन्ने सुन्ने कार्यक्रम गरेको थियो ।

माघ ३ गते - २४ गतेसम्म संविधान सभा निर्वाचन सफल पार्न साप्ताहिक रूपमा सञ्चालित साहित्यिक कार्यक्रम कञ्चनपुरका विभिन्न स्थानहरू - संगम चोक भानुचोक, पुष्पलाल चोक, गड्डाचौकी, सुडा, दैजी, झलारी वेलडाँडीमा भव्यताका साथ सम्पन्न गरेको थियो ।

चैत्र २४ गते सांस्कृतिक संस्थान काठमाडौँद्वारा आयोजित सु.प. तथा म.प. स्तरीय क्षेत्रीय नाटक प्रतियोगितामा संगमसँग आबद्ध कलाकार गंगापसाद रिजालको संयोजकत्वमा सहभागी टोलीले लक्ष्मीकान्त जोशीको लेखन तथा नवीन धामीको निर्देशन रहेको 'छाउपडी' नाटक प्रदर्शन गरी तृतीय स्थान हासिल गरेको थियो ।

चैत्र - १८-२१ गतेसम्म जिल्ला निर्वाचन कार्यालय कञ्चनपुरको आयोजनामा संगमद्वारा संञ्चालित संविधान सभा निर्वाचन सम्बन्धी सचेतनामुखी डेउडा गीत तथा सडक नाटक कार्यक्रम कञ्चनपुरका चारवटै निर्वाचन क्षेत्र अर्न्तगत १८,१९,२० र २१ गते क्रमशः संगम चोक, झलारी, सुडा र बेलडाँडीमा भव्यताका साथ सम्पन्न गरेको थियो ।

३.१९ २०६५ सालका साहित्यिक गतिविधि

महाकाली साहित्य संगमका २०६४ सालका साहित्यिक कार्यक्रमहरू निम्न लिखित रहेका छन् । असार २९ गते १९५ औँ भानुजयन्तीको उपलक्ष्यमा विभिन्न कवि स्रष्टाहरूले नेपाली र डोटेली भाषामा छन्दबद्ध कविता वाचन गरेका थिए । सोही दिन साहित्यकार आत्माराम ओझाको 'सु.प. को इतिहास' र ऐतिहासिक उपन्यास 'राजा नाग मल्ल' नारा जोशीको 'भीडमा एक्लो मान्छे' लघुकथा र वासुदेव भाइसापको 'थारु लोकसाहित्य परिचय कोष' जस्ता कृतिको विमोचन गरिएको थियो ।

भदौ ४ गते विविध साहित्यक रचना वाचन गरी मोती जयन्ती मनाएको थियो।

कार्तिक २३ गते महाकवि लक्ष्मीप्रसाद देवकोटाको ९९ औँ जन्मजयन्ती भव्यताका साथ मनाएको थियो । उक्त कार्यक्रममा संगमका अध्यक्ष वासुदेव भाइसावले देवकोटाको व्यक्तित्वका बारेमा चर्चा गरेका थिए ।

पुष १५ गते - नेपाली, डोटेली, थारु र सोमा भाषाका ऐनावातै (उखान-टुक्का) प्रस्तुत गरी 'पुषे पन्ध्र' मनाएको थियो ।

माघ १६ गते 'शहीद दिवस' को अवसरमा उपस्थित साहित्यहरूले आफ्ना रचना वाचन मार्फत् शहीदहरूप्रति श्रद्धान्जली अर्पण गरेका थिए ।

चैत २९ गते डोटेली लोकगीत (ठाडी भाका) गाएर चैतलो कार्यक्रम मनाएको थियो ।

३.२० निष्कर्ष

महाकाली साहित्य संगमले स्थापना काल देखि नै वार्षिक कार्ययोजना तयार गरेर सोही अनुरूप आफ्ना साहित्यिक गतिविधि सञ्चालन गर्दै आएको छ । संगमले राष्ट्रिय विभूति तथा साहित्यकारहरूका जन्मजयन्ती र ऐतिहासिक दिवसहरू अनिवार्य रूपमा साहित्यिक कार्यक्रम गरी मनाउने गर्दछ । सु.प. क्षेत्रका चाडपर्वहरू गौरा, पुषेपन्ध्र, माघेसंक्रान्ति, चैतलो र विषु पर्वहरू विभिन्न सांस्कृतिक कार्यक्रमका साथ मनाएको पाइन्छ । त्यसैगरी यस संस्थाले मुखपत्र 'संगम' प्रत्येक वर्ष नियमित रूपमा प्रकाशन गर्ने उद्देश्य लिए पनि यसलाई निरन्तरता दिन सकेको छैन । विभिन्न अवसरमा सांस्कृतिक कार्यक्रमको आयोजना गर्ने भाषिक, साहित्यिक गोष्ठी सञ्चालन गर्ने, कृतिहरूको विमोचन गर्ने र लोकनाटकहरूको मन्चन गर्ने कार्य यस संस्थाले गरिरहेको छ । यसरी संगमले गरेका साहित्यिक अभ्यास, योजना र अभियानले एकातिर सु.प. क्षेत्रको लोकसंस्कृतिको जगेर्ना भएरहेको छ भने अर्कोतिर नेपाली भाषा साहित्यमा योगदान पुगिरहेको छ ।

परिच्छेद - ४
नेपाली साहित्यमा 'महाकाली साहित्य संगम' को योगदान

४.१ पृष्ठभूमि

नेपालको सुदूरपश्चिम क्षेत्र समाजिक, राजनैतिक, शैक्षिक आर्थिक र भौतिक विकासको दृष्टिले पिछडिएको क्षेत्र हो । केन्द्रीकृत राज्यव्यवस्था, सामन्तवादी प्रवृत्ति अन्धविश्वास, जातीय विभेद लगायतका परम्परागत संस्कारहरूको उचित परिमार्जन हुन नसक्दा स्वाभाविक रूपमा यो क्षेत्र पछाडी परेको तथ्यमा दुईमत हुन सक्दैन । शिक्षाको स्तर न्यून रहेका कारणले यस क्षेत्रको भाषा-साहित्य कथ्य रूपमा सीमित रहयो । नेपालमा निर्दलीय पञ्चायती व्यवस्थाको समाप्तिको आन्दोलन २०४६ सँगै महाकाली अञ्चलका शिक्षित, बुद्धिजीवी, समाजसेवी र साहित्यप्रेमीहरूमा एक नयाँ उन्मेषको सिर्जना भयो । जसको फलस्वरूप यस क्षेत्रको भाषा साहित्य, कला, इतिहास र पूरातत्त्वको अध्ययन अनुसन्धान र प्रचार-प्रसार गरी राष्ट्रिय स्तरमा पहिचान बनाउने तथा मूलधारमा ल्याउने उद्देश्य अनुरूप महाकाली साहित्य संगमको स्थापना २०४७ सालमा भयो ।

महाकाली साहित्य संगमले स्थापनाकालदेखि नै सु.प. क्षेत्रका साहित्यकार, साहित्यप्रेमी, बुद्धिजीवी, युवा लगायत सबैलाई भाषा, साहित्यको सिर्जना, जगेर्ना र प्रचार-प्रसार गर्न उत्प्रेरित गर्ने संगमको रूपमा भूमिका खेल्दै आएको छ । यस क्षेत्रका सिर्जनात्मक रुचि राख्ने प्रतिभाका भावना र अभिव्यक्तिलाई प्रस्फुटित गराउने माध्यमको भूमिका पनि संगमले नै निर्वाह गरिरहेको छ । यस संस्थाले महाकाली अञ्चल मात्रै होइन समग्र सुदूरपश्चिमकै साहित्यकारहरूलाई एउटै मञ्चमा भेला गराई यस क्षेत्रको भाषा, साहित्य, कला, संस्कृति र इतिहासलाई संरक्षण, सम्बर्द्धन र व्यापक रूपमा प्रचार-प्रचार गराउने कार्य गरिरहेको छ । युवा पिढीको आधुनिकतातिरको मोह तथा पश्चिमी संस्कृतिको अनुसरण गर्ने प्रवृत्तिले लोप हुन लागेको संस्कृति संस्कारका साथै लोकसमाजका सुख, दुःख, विरह-वेदना, हाँसो-खुसी आदि भावलाई प्रतिनिधित्व गर्ने र मौखिक परम्परामा चल्दै आएको लोकसाहित्य जस्तो पुर्खाले हस्तान्तरण गरेर गएको अमूल्य साझा सम्पत्तिको संरक्षण गर्ने महत्त्वपूर्ण जिम्मेवारी पनि महाकाली साहित्य संगमले बहन गरिरहेको छ । यसरी आफ्नो मातृभाषा (डोटेली) साहित्य जसमा आफ्नोपन हुन्छ, आत्मियता हुन्छ र जसले अपनत्वको बोध गराउँछ त्यसमा विगतका दिनसम्म कुनै पनि लिपिबद्ध कृति नभएको हुँदा उक्त अभावलाई पूरा गर्न संगमले डोटेली भाषामा विभिन्न कृतिहरूको प्रकाशन गरिरहेको छ । यसलाई स्वतन्त्र र सार्वभौम रूपमा चिनाउनको लागि यस संस्थाले गरेका प्रयासहरू प्रशंसनीय रहेका छन् । डोटेली भाषालाई राष्ट्रिय भाषाको रूपमा मान्यता दिनुपर्छ भनी प्रधानमन्त्रीलाई बुझाएका ज्ञापन पत्र हुन वा सरकारी संचार माध्यमले डोटेली भाषामा प्रसारण गर्नुपर्छ भनी दिएका दवाव हुन ती सबै महत्त्वपूर्ण रहेका छन् । सोही दवाव स्वरूप रेडियो नेपालले डोटेली भाषामा क्षेत्रीय प्रसारण केन्द्रबाट समाचार लगायत अन्य कार्यक्रमहरू पनि प्रसारण गरिरहेको छ । त्यसैगरी डोटेली भाषा सम्बन्धी संगमले गरेका गोष्ठीहरूले यस भाषामा साहित्य सिर्जना गरी प्रचार-

प्रसार गर्न निकै सघाउ पुगेको छ । यस संस्थाले समय समयमा गर्ने साहित्यकारहरूको भेला गजल गोष्ठी, कवि गोष्ठी, आख्यान गोष्ठीले सिर्जनात्मक अभ्यासमा मद्दत पुगिरहेको छ । वि.सं. २०५८ सालमा महाकाली साहित्य संगमका पूर्व अध्यक्ष तथा लोकसाहित्यका अध्येयता वासुदेव भाइसापले रचना गरेको सु.प. को लोकसंस्कृतिमा आधारित 'गौरा' नाटक प्रज्ञा भवन कमलादी, काठमाडौंमा आयोजित 'राष्ट्रिय नाटक महोत्सव' मा मन्चन गरी प्रशंसित हुनु यस संस्थाले गरेको महत्त्वपूर्ण कार्य मान्नु पर्ने हुन्छ ।

सु.प. क्षेत्रका साहित्यकार, बुद्धिजीवी, इतिहासकार भाषाका अध्येयता र युवा सर्जकका कृतिहरू डोटेली र नेपाली दुवै भाषामा प्रकाशित गर्ने कार्य संगमले गरेको छ, जसले गर्दा मातृभाषा, संस्कृति र साहित्यप्रतिको समर्पण भएका व्यक्तिहरूको वास्तविक संगम बनेको छ 'महाकाली साहित्य संगम' । हाल यस संगमले यस क्षेत्रको भाषा, साहित्य, कला संस्कृति र इतिहास को प्रचार-प्रसारमा सफल हुँदै आएको छ । यसै गतिमा अगाडि बढिरह्यो भने उद्देश्य प्राप्तिमा सफल हुने सुनिश्चित छ ।

महाकाली साहित्य संगमले नेपाली साहित्यको हालसम्म पनि अधुरो रहेको भण्डारलाई पूरा गर्ने प्रयास गरिरहेको छ । डोटेली भाषाको इतिहास, लोकसाहित्य, लोकसंस्कृति र संस्कारहरूमा जे-जति शोधखोज भएका छन् त्यतिले मात्र प्रयाप्त हुन सक्दैन र त्यो एउटा परिचयात्मक जस्तो हुन जान्छ । तर संगमले यस अपूर्ण पक्षलाई व्यापक शोधखोज गरी बस्तुगत रूपमा अध्ययन गरेर प्रकाशन गरिरहेको छ । अर्कोतिर डोटेली भाषाका अध्येताले गरेको कार्य प्रभावकारी हुन जान्छ । जसले गर्दा लोकसाहित्यमा थप वस्तुगत तथ्यको शोधखोज गरी अपूर्ण पक्षहरूलाई पूर्णताको नजिक पुऱ्याउन सकिन्छ ।

नेपाली भाषाका अन्य भाषिकाहरूमा लिपिबद्ध साहित्य प्रकाशनमा आइसकेको भएपनि डोटेलीमा भने आउन सकेको थिएन ् । संगमले डोटेली भाषिकामा कृतिहरू प्रकाशित गरी सम्प्रेषणको लागि त्यसलाई नेपाली भाषामा उल्था गरी आम नेपाली सामु प्रचार-प्रसार गराउने महत्त्वपूर्ण कार्य गहिरहेको हुँदा नेपाली भाषा, साहित्यमा एक खुट्किलो थप्ने कार्य पनि गरिरहेको छ । कतिपय कृतिहरू नेपाली भाषामा पनि प्रकाशित गरिएको छ । नेपाली साहित्तमा सुदूर भइरहेको यस क्षेत्रको लोकसंस्कृति, साहित्य, कला, इतिहास र पूरातत्त्व सम्बन्धी अध्ययन फराकिलो पारेर निकटतामा ल्याउने प्रयास संगमले गरिरहेको हुँदा यसलाई महत्त्वपूर्ण योगदान भन्न सकिन्छ ।

महाकाली साहित्य संगमले नेपाली साहित्यमा पुऱ्याइरहेको योगदान महत्त्वपर्ण रहेको तथ्यलाई केलाउँदा भौगोलिक अवस्थितिको आधारमा केन्द्रबाट सुदूर रहेको यस क्षेत्रको भाषा, साहित्य, लोकसाहित्य, कला, संस्कृति र इतिहासलाई मुलधारमा ल्याउने प्रयास गर्नु, मातृभाषा साहित्यको प्रचार-प्रसारको प्रयास गर्नु, हालसम्म अध्ययन हुन नसकेको अधुरा तथ्यहरूलाई पूर्णता

दिने प्रयास गरी डोटेली र नेपाली भाषाका कृतिहरू प्रकाशनमा ल्याई अध्येयतालाई सजिलो पार्नु रहेका छन् ।

४.२ संगमबाट प्रकाशित कृतिहरूको सूची

महाकाली साहित्य संगमले मुखपत्र 'संगम' र साहित्यकारहरूका विभिन्न विधाका कृतिहरू प्रकाशनमा ल्याइने काम गरेको छ । यस संस्थाले मुखपत्र 'संगम' वार्षिक रूपमा प्रकाशित गर्ने उद्देश्य राखे पनि विविध समस्याले सो कार्यलाई नियमित र निरन्तरित गर्न सकेको छैन । स्थापनादेखि हालसम्मको १८ वर्से अवधिमा यस संस्थाले संगमका सातवटा अङ्कहरू मात्र प्रकाशित गरेको पाइन्छ । ती यस प्रकार छन् :

क.सं.	सम्पादक	अकं	प्रकाशन वर्ष
१.	वद्रीप्रसाद शर्मा	१	२०४९
२.	वद्रीप्रसाद शर्मा	२	२०५१
३.	वद्रीप्रसाद शर्मा	३	२०५२
४.	पञ्चमराज भट्ट	४	२०५५
५.	कल्यान ओझा	५	२०५७
६.	कल्यान ओझा	६	२०६०
७.	कृष्णकान्त चटौत	७	२०६३

संगमले स्थापनाको पहिलो दशकसम्म कुनै पनि साहित्यकारका कृतिहरू प्रकाशित गरेको पाइदैन । पछिल्ला वर्षहरूमा यसले स्रष्टाका दुई दर्जन भन्दा बढी कृतिहरू प्रकाशित गरेको पाइन्छ । ती यसप्रकार छन् :

क.सं.	लेखक	कृतिको नाम	विधा	प्रकाशन वर्ष
१	कल्यान ओझा	ए ! दशै (खण्डकाव्य)	कविता	२०५९
२	कल्यान ओझा	टुक्राटाक्री सिएपछि (मुक्तक सङ्ग्रह)	मुक्तक	२०५९
३	वासुदेव भाइसाप	माघी (एकाङ्की)	नाटक	२०६०
४	गोविन्द श्रृखला	संघर्ष जीवनको मृत्यु (कविता सङ्ग्रह)	कविता	२०६०
५	वीरबहादुर चन्द	खिचडी (गजल, हाइकु सङ्ग्रह)	गजल/हाइकु	२०६१
६	केशव वि.क	आशुको विक्री (कविता सङ्ग्रह)	कविता	२०६१
७	लक्ष्मीप्रसाद भट्ट	उजड्डी किर्मुल्ली प्वाँख (कविता सङ्ग्रह)	उपन्यास	२०६१
८	हेमबाबु लेखक	मलाई पनि उस्तै उस्तै (मुक्तक सङ्ग्रह)	मुक्तक	२०६२
९	वीरबहादुर चन्द	चौपातो रे मान्स (गजल सङ्ग्रह)	गजल	२०६२
१०	बलदेव अवस्थी	आमालाई रुवाएर नमरुँ (कविता सङ्ग्रह)	कवितां	२०६२
११	लक्ष्मीदत्त भट्ट	जन्जाल निराकरण माला (कविता सङ्ग्रह)	कवितां	२०६२

१२	आत्मराम ओझा	रुवस	कविता	२०६२
१३	कृष्णदत्त चटौत	मल्लो वाटो	उपन्यास	२०६२
१४	जगत गिरी	जलन (गजल सङ्ग्रह)	गजल	२०६३
१५	वीरबहादुर चन्द	नौलाः नेपालः मान्स (लघुकथा सङ्ग्रह)	लघुकथा	२०६३
१६	वासुदेव भाइसाप	सु.प. मा डोटी प्रदेशका लोकगाथाको अवलोकन	लोकसाहित्य	२०६३
१७	वीरबहादुर चन्द	भुट्याट (मुक्तक/हाइकु सङ्ग्रह)	मुक्तक/हाइकु	२०६४
१८	गोविन्द श्रृखला	क्षितिज पारि (गजल सङ्ग्रह)	गजल	२०६४
१९	नवराज जोशी	वाचा (गजल सङ्ग्रह)	गजल	२०६४
२०	हेमबाबु लेखक	तश्नगी (गजल सङ्ग्रह)	गजल	२०६४
२१	सहलेखन (२० जना कवि)	सहयात्रा (कविता सङ्ग्रह)	कविता सं	२०६४
२२	पुष्करराज भट्ट	एक थोपा सागरको (लघुकथा सङ्ग्रह)	लघुकथा	२०६४
२३	वीरवहादुर चन्द	नौलो जुग	गजल	२०६५
२४	लक्ष्मीप्रसाद भट्ट	हाम्रो कर्तव्य र गन्तव्य (खण्डकाव्य)	कविता	२०६५
२५	रामचन्द्र नेपाल	आवाज (कथा सङ्ग्रह)	कथा	२०६५
२६	वीरबहादुर चन्द	वडुवा रे माखो	अनुवादित कृति	२०६५
२७	निरञ्जन वम	वियोग (मुक्तक सङ्ग्रह)	मुक्तक	२०६५

लेखक जति महत्त्वपूर्ण हुन्छ, ती लेखिएका कृतिहरूको सङ्ग्रह संरक्षण र प्रकाशन पनि त्यति नै महत्त्वपूर्ण हुन्छ । नेपाली र डोटेली भाषाका कृतिहरूको प्रकाशन गरी नेपाली साहित्यको प्रगति उन्नतिमा योगदान पुऱ्याउने काम संगमले गरेको छ ।

४.३ संगमबाट प्रकाशित कृतिहरूको संक्षिप्त अध्ययन

४.३.१ मुक्तक र हाइकु सङ्ग्रह

महाकाली साहित्य संगमले साहित्यका विभिन्न विधाका कृतिहरू प्रकाशन गर्ने क्रममा मुक्तक र हाइकु सङ्ग्रह पनि प्रकाशित गरेको छ । यस संस्थाबाट हालसम्म पाँच जना साहित्यकारहरूका मुक्तक र हाइकु सङ्ग्रह प्रकाशित भएको पाइन्छ । जसमध्ये मुक्तक र हाइकुको संयुक्त सङ्ग्रह एउटा रहेको छ भने अन्य चारवटा मुक्तक सङ्ग्रह रहेका छन् । ती कृतिहरूको संक्षिप्त अध्ययन निम्नअनुसार गरिन्छ :

क) भुट्याट (चिन्ता)

'भुट्याट' वीरबहादुर चन्दको मुक्तक र हाइकुको संयुक्त सङ्ग्रह हो । डोटेली भाषामा साहित्यका विभिन्न विधाका कृति प्रकाशित गर्ने चन्दका ६ वटा कृतिहरू संगमले प्रकाशित गरिसकेको छ । डोटेली भाषा साहित्यको संरक्षण सम्बर्द्धनमा लागेका चन्द आफ्नै सम्पादनमा गुगुल्डी साहित्यिक मासिक पत्रिकाको प्रकाशन ११ वर्ष देखि यता गरिरहेका छन् । यसरी विभिन्न विधाका कृतिहरू प्रकाशित गर्ने क्रममा संगमले साहित्यकार चन्दको 'भुट्याट' मुक्तक र हाइकुको संयुक्त सङ्ग्रह पनि प्रकाशन गरेको छ। हाते पुस्तकको रूपमा रहेको यसका ४२ पृष्ठमा १२६ वटा मुक्तक र हाइकु रहेका छन् ।

प्रस्तुत सङ्ग्रहमा साहित्यकार चन्द देशमा पुनर्स्थापना हुन लागेको शान्ति प्रक्रिया र परिवर्तित व्यवस्थालाई संस्थागत गर्न नसक्ने नेताहरूलाई मुक्तक मार्फत व्यङ्ग्य गर्दछन् । युवा पिढीको दुर्व्यसन र कुलत तिरको बढ्दो गतिविधि र भविष्यप्रतिको उदासिनता देखेर हाइकु मार्फत चन्दले चिन्ता व्यक्त गरेका छन् । चन्दको यस सङ्ग्रहले नेताहरूका गैरजिम्मेवार कार्यप्रति व्यङ्ग्य गरेर समयमै देशलाई निकास दिन अनुरोध गरेका छन् भने युवाहरूलाई आफ्नो पौरख र बुद्धिको सही सदुपयोग गर्न सन्देश दिएका छन् ।

'भुट्याट' सङ्ग्रहमा रहेका मुक्तक र हाइकु कुनै नेपाली भाषामा रचिएका छन् भने कुनै डोटेली भाषामा रहेका छन् । यस सङ्ग्रहमा सरल भाषाशैली रहेको छ । सरल, बिम्ब, अलङ्कारको प्रयोगले हाइकु र मुक्तकहरू प्रभावकारी रहेका छन् । साहित्यकार चन्दले छोटा रचना हाइकु र मुक्तक मार्फत नेता, जनता सबैलाई सचेतताको सन्देश दिन सफल रहेका छन् ।

ख) टुक्राटाक्री सिएपछि

'टुक्राटाक्री सिएपछि' मुक्तक सङ्ग्रहका रचनाकार कल्यान ओझा हुन् । सुदूर पश्चिमको भाषा, साहित्यको श्रीबृद्धिका लागि सधैं चिन्तन गर्ने व्यक्तिका रूपमा ओझा परिचित छन् । साहित्यकार ओझाको मुक्तक सङ्ग्रह 'टुक्राटुक्री सिएपछि' सर्वप्रथम संगमबाट प्रकाशित कृति हो । यस सङ्ग्रहका जम्मा ५८ पृष्ठमा १०६ वटा मुक्तकहरू रहेका छन् ।

प्रस्तुत मुक्तक सङ्ग्रहमा ओझाले मानव समाजसँग सम्बन्धित विभिन्न विषयहरूलाई अनिवार्यता दिएका छन । यसमा समाजका विकृति विसंगतिप्रति तीव्र व्याङ्ग्य गर्नुका साथै मान्छेले नैतिकता मानवताको सीमा मिच्न नहुने भाव व्यक्त गरिएको छ । राजनीतिक दलका नेताहरूले देशलाई भड्खालोमा पर्ने गरी लिएका आत्माघाती निर्णयहरूप्रति आक्रोस व्यक्त गर्दै गल्ती नदोहोऱ्याउन सचेत तुल्याएको छ देशलाई सुन्दर, शान्त र समृद्धशाली बनाउन असल र सजक राजनेताको आवश्यकता परिरहेको आशय पनि ओझाका मुक्तकमा पाइन्छ । त्यसैगरी सबै नेपालीलाई आफ्ना खराव आचरण व्यवहार र चिन्तन विचारहरू त्यागी असल नागरिक बन्नुपर्ने सन्देश पनि यस सङ्ग्रहमा दिएको छ ।

प्रस्तुत सङ्ग्रहमा सरल भाषाशैलीको प्रयोग गरिएको छ । यी सबै मुक्तकहरू पूर्वेली नेपाली भाषामा रचिएका छन् । प्रायः मुक्तकहरूमा अन्त्यानुप्रासको प्रयोग पनि पाइन्छ । मुक्तककार ओझा आफ्ना चोटिला मुक्तक मार्फत राज्यका सञ्चालकहरूलाई युगचेतना अनुसार अगाडि बढ्नका लागि सचेत गराउन सफल रहेका छन् ।

ग) मलाई पनि उस्तै-उस्तै

'मलाई पनि उस्तै उस्तै' मुक्तक सङ्ग्रहका रचनाकार हेमबाबु लेखक हुन् । लेखक साहित्यका विभिन्न विधामा कलम चलाउने व्यक्ति भएपनि उनको कलम मुक्तक र गजल विधामा बढी चलेको पाइन्छ । संगमबाट प्रकाशित यस सङ्ग्रहले हेमबाबु लेखकलाई एउटा साहित्यिक व्यक्तिको रूपमा पहिचान गराउन सफल रहेको छ । जम्मा पृष्ठ सङ्ख्या १२ रहेको यस सङ्ग्रहमा १८ वटा मुक्तकहरू रहेका छन् ।

प्रस्तुत मुक्तक सङ्ग्रह शृगांरिक रस प्रधान तथा साहित्यानुरागीहरूको मन जित्न सफल रहेको छ। यसमा रहेका १७ वटा मुक्तकहरू प्रेमी-प्रेमीकाका मायाप्रेम, आकर्षण-विकर्षका सन्दर्भलाई विषयवस्तु बनाएर लेखिएका छन् । यस सङ्ग्रहमा प्रेमी-प्रेमिकाले एक अर्काको सौन्दर्यको प्रशंसा गरेका सन्दर्भ एवम् संसारका सबै प्रेमि-प्रेमिकामा उत्पन्न हुने भावहरूलाई प्रतिनिधित्व गर्न सक्ने मुक्तकहरू रहेका छन् । प्रेम प्रसङ्गमा मुक्तकार लेखकले एउटा सामान्य व्यक्तिदेखि शाहजहासम्मका सच्चा प्रेमीलाई पनि समावेश गरेका छन् । यस संग्रहमा रहेको एउटा मुक्तक मात्र निरंकुश, सामन्ति शासक प्रतिको आक्रोस भाव प्रकट गरिएको छ ।

यस सङ्ग्रहको भाषाशैली व्यञ्जनात्मक र रसात्मक रहेको छ । अन्त्यानुप्रासको उचित प्रयोगले मुक्तक गेयात्मक बनेका छन् । मुक्तकार लेखक यस कृति मार्फत शृङ्गारिक रसास्वादन गराउन सफल रहेका छन् ।

घ) खिचडी

'खिचडी' वीरबहादुर चन्दको संगमबाट प्रकाशित अर्को कृति हो । साहित्यकार चन्द डोटेली भाषा र साहित्यको उत्थानमा निरन्तर लागिरहने व्यक्ति हुन् । खिंचडी हाइकु मुक्तक, गीत गजल र कविताहरूको संयुक्त सङ्ग्रह हो । यो सङ्ग्रह आकारका दृष्टिले ५७ पृष्ठको रहेको छ भने १४५ वटा शीर्षकमा रचनाहरू रहेका छन् ।

प्रस्तुत सङ्ग्रहका साहित्यकार चन्दले विभिन्न विधाका रचना मार्फत मनका भावहरू व्यक्त गरेका छन् । यस सङ्ग्रहभित्र सङ्ग्रहित गजलहरूमा माया-प्रेम बाहेकका समाज भित्र देखा पर्ने राम्रा नराम्रा, तिता मिठा अनुभवहरू चन्दले व्यक्त गरेका छन् । केही गजलहरूमा राष्ट्रप्रतिको श्रद्धा, सुदृढ सामाजिक व्यवस्था र कर्तव्य निष्ट नागरिक हुनुपर्ने भावका साथै आफ्ना नितान्त व्यक्तिगत सन्र्दभहरू पनि व्यक्त गरेका छन् । यस सङ्ग्रहभित्र गद्य कविताहरू पनि रहेका छन् । ती कविताहरूमा उनले मातृभूमी प्रतिको प्रेम र आफ्ना व्यक्तिगत जीवनका दृष्टान्त प्रस्तुत गरेका

छन् । मुक्तक र हाइकुले समाजका विकृत पक्षहरूप्रति व्यङ्ग्य भाव र स्वच्छ, समुन्नत र समृद्ध समाजको निर्माणको जिम्मेवारी युवाको काँधमा रहेको भाव व्यक्त गरिएको भने गीतहरूले पनि समाज सुधारका भावहरू बोकेको पाइन्छ ।

'खिचडी' सङ्ग्रहमा स्थानीय सरल र मौलिक डोटेली भाषाको प्रयोग गरिएको छ । कविताहरू गद्य शैलीमा रहेका छन् । गजलहरूले विधागत धर्म निर्वाह गरेको पाइन्छ । त्यस्तै मुक्तक र हाइकुमा विभिन्न किसिमका दृष्टान्तले आलंङ्कारिक बनेका छन् । यस स्रग्रहले एकैचोटी कविता, गजल, गीत, मुक्तक र हाईकुको आवस्वादन गराई खिचडीको स्वाद दिन सफल रहेको छ ।

ङ) वियोग

'वियोग' मुक्तक सङ्ग्रहका रचनाकार निरन्जन बम हुन् । साहित्यका विविध विधामा कलम चलाउने बमका लेखरचना पत्रपत्रिकाले प्रकाशित गरेको पाइन्छ । यस मुक्तक सङ्ग्रहका जम्मा १८ पृष्ठमा २२ वटा मुक्तकहरू रहेका छन् ।

प्रस्तुत मुक्तक सङ्ग्रहमा रहेका प्रायः गजलहरू शृङ्गारिक भावमा रहेका छन् । यस सङ्ग्रहका मुक्तकहरूमा माया प्रेम, गरेका र प्रेमी-प्रेमिकाको विछोड भएका कारुणिक भाव पाइन्छन् । प्रेमका प्रसङ्गा मुक्तककार बमले धेरै मुक्तकहरू असफल प्रेमसँग प्रसङ्ग जोडेका छन् । मायाप्रेमको गहिरो सागर भित्र डुबुल्की मार्ने मायालु जोडीहरू पनि अन्तमा वियोगको पिडा सहन बाध्य भएको पाइन्छ । मुक्तकार बमले यस सङ्ग्रहमा असफल प्रेमीका मनमा उत्पन्न हुने भावहरूलाई प्रस्तुत गरेको पाइन्छ ।

प्रस्तुत सङ्ग्रहको भाषाशैली सरल र रसात्मक रहेका छ । अन्त्यानुप्रयासको उचित संयोजनले मुक्तकार बमका सबै मुक्तकहरू गेयात्मक रहेका छ ।

४.३.२ गजल सङ्ग्रह

महाकाली साहित्य संगमले हालसम्म पाँच जना गजलकारका गजल सङ्ग्रहहरू प्रकाशित गरेको छ । यस संस्थाबाट प्रकाशित गजल सङ्ग्रहको संक्षिप्त अध्ययन निम्नअनुसार रहेको छ :

क) चौपातो रे मान्स (चौतारो र मानिस)

चौपातो रे मान्स गजल सङ्ग्रह वीरबहादुर चन्दको संगमबाट प्रकाशित तेस्रो कृति हो । साहित्यका विविध विधामा कलम चलाउने चन्द डोटेली भाषा साहित्यलाई राष्ट्रिय स्तरमा स्थापित गर्न लागिपर्ने साहित्य साधक हुन् । उनले 'चौपातो रे मान्स' गजल सङ्ग्रह पनि नितान्त मौलिक डोटेली भाषामा रचना गरेर नेपाली गजल भण्डारलाई सुम्पेका छन् । यस सङ्ग्रहका जम्मा ६५ पृष्ठमा ६६ वटा गजलहरू रहेका छन् ।

प्रस्तुत गजल सङ्ग्रहमा चन्दले मानव समाजसँग प्रत्यक्ष सरोकार राख्ने सन्दर्भहरू गजलका विषयवस्तु बनाएका छन् । समाजका विकृति, विसङ्गति, कुरीति, अन्धविश्वास, सामाजिक, धार्मिक, जातीय विभेद र विसंगत राजनीतिप्रति व्यङ्ग्य प्रहार गरिएको छ । विज्ञानको चमत्कारलाई आत्मसाथ गर्दै युवा पिँढीलाई सक्षम, अनुशासित र सचेत हुन आग्रह गरिएको छ । मानिसहरूको उग्रंमहत्त्वाकांक्ष, घमण्डी, स्वार्थीपना र आत्मकेन्द्री व्यवहारप्रति छेड गरिएको छ । मानिसमा हराउँदै गएको मानवताप्रति असन्तोष व्यक्त गरिएको छ । हाम्रो देशमा कानुनलाई मुट्ठीभित्र राख्न चाहने अभिजात सामन्तिवर्गले गरिरहेको राइँदाइँको गजलहरूमा खुलेर विरोध गरिएको छ भने निमुखा सर्वसाधरण तथा निम्न वर्गका मानिसहरूप्रति साहनुभूति प्रकट गरिएको छ । गजलकार चन्दले राष्ट्र र राष्ट्रियताप्रति वफादार हुन आमनेपालीलाई गजलका सेरहरू मार्फत आग्रह गरेका छन् ।

'चौपातो रे मान्स' डोटेली भाषामा रचना गरिएको प्रथम गजल सङ्ग्रह हो । गजलकार चन्द गजल रचना गरिरहने व्यक्ति हुँदाहुँदै पनि कहिँ कतै काफियामा भने विचलन पाइन्छ । गजलहरूमा व्यक्त भावले युगचेतनालाई बोक्न सफल रहेको छ । गजलकार समसामयिक परिस्थितलाई चौपातो (चोतारो) रे (र) मान्स (मानिस) सङ्ग्रह मार्फत प्रष्ट पार्न सक्षम पनि रहेका छन्।

ख) जलन

'जलन' गजल सङ्ग्रहका रचनाकार जगत गिरी हुन्। यस गजल सङ्ग्रहमार्फत गिरी कञ्चनपुरबाट नेपाली गजलको दुनियाँमा आफ्नो पहिचान बनाउन सक्षम रहेका छन् । आकारका दृष्टिले जम्मा २८ पृष्ठ रहेको यस सङ्ग्रहमा ५५ वटा गजलहरू सङ्ग्रहित गरिएका छन् ।

प्रस्तुत संजल सङ्ग्रहमा गिरीले देशको समसामयिक अवस्था, सामन्तहरूका विरुद्धको ओक्रोस र राष्ट्रभक्तिको भावनालाई विषयवस्तु बनाएर गजलको रचना गरेका छन् । देशले भोगेको पीडा गजलकारको अन्तर हृदयबाट प्रस्फुटित भएको छ । देशलाई बन्धकी राखेर मोज गर्ने सामन्तहरूका विरुद्धमा प्रत्येक गजलका सेरहरू मार्फत खवरदारी गरिएको छ । सामन्त, शोषक र अभिजात वर्गप्रतिको आक्रोस पनि गजलहरूमा पाइन्छ । मुलुकले भोगिरहेको द्वन्दका कहाली लाग्दा चित्कारहरू पनि यस सङ्ग्रहमा समेटिएका छन् । आफ्नो देशको भूमि मास्ने साम्राज्यवादीहरूको विरुद्धमा गजलकार आक्रमक देखिन्छन् र देशभक्तिको भावनाले ओतप्रोत छन् । यस सङ्ग्रहमा शृङ्गारिक भन्दा क्रान्तिकारी भावहरू छचल्किरहेको पाइन्छ । विषयवस्तुको प्रस्तुति सघन रहेको छ भने भावमा आक्रर्मकता पाइन्छ । देशमा विद्यमान हत्या, हिंसा अन्याय, अत्याचारले गजलकारलाई निकैँ जलन भएको भाव व्यक्त भएको छ । जातीय धार्मिक र साम्प्रदायिक हिँसाले देशलाई भड्खालोमा हाल्न सक्ने चिन्ता पनि गजलकारले गरेका छन् ।

'जलन' सङ्ग्रहमा गजलकार गिरीले सरल नेपाली भाषाको प्रयोग गरेका छन् । अधिकांश गजलहरूमा काफियाको उचित प्रयोग गरिएपनि कहिँ कतै त्रुटि पाइन्छ । ओजपूर्ण शब्दहरूको

प्रयोगले गजलहरू सशक्त रहेका छन् । यस गजल सङ्ग्रहमा तखल्लुसको प्रयोग निकै रहेको छ भने वहरमा गजलहरू रचिएका छैनन् । गजलकार गिरीले यस सङ्ग्रह मार्फत देशको समसामयिक परिस्थिति र सामन्ति शोषक प्रवृत्तिको अन्त गरी समुन्नत, समृद्ध देशको निर्माणमा सबैले लाग्नुपर्ने सन्देश दिएका छन् ।

ग) क्षितिज पारि

'क्षितिज पारि' गजल सङ्ग्रहका रचनाकार गोविन्द श्रृखला हुन् । श्रृखला महाकाली अञ्चलका आशलाग्दा साहित्यकार हुन् । कविता विधामा कलम चलाउने श्रृंखला यस कृतिमार्फत् गजलकारका रूपमा पनि परिचित भएका छन् । जम्मा पृष्ठ सङ्ख्या ६८ रहेको यस सङ्ग्रहमा ६५ वटा गजलहरू रहेका छन् ।

प्रस्तुत गजल सङ्ग्रहमा श्रृंखलाले मानिस समाज राजनीति राष्ट्र र राष्ट्रियतालाई विषयवस्तु बनाएका छन्। वर्तमान समयमा मानिसमा विकसित राक्षसी स्वभावलाई त्यागेर मानवीय व्यवहार गर्न सबैलाई गजलकारको आग्रह रहेको छ । समाजलाई स्वस्थ, समुन्नत र अग्रगामी बनाउनु पर्ने भाव व्यक्त गरिएको छ । राजनीतिक परिवृत्तमा देखिएको कुरूपता तथा लुछाचुडीको कडा प्रतिरोध गजलका सेर मार्फत् गरिएको छ । राष्ट्रियताको भावना सबैमा हुनुपर्ने देशभक्तिपूर्ण भाव गजलहरूमा पाइन्छ । यस संग्रहमा मानवतावादी आशावादी जीवन दर्शन गजलकारले व्यक्त गरेका छन् ।

'क्षितिज पारी' गजल सङ्ग्रहको भाषाशैली बिम्वात्मक रहेको छ । यस सङ्ग्रहमा परम्परागत प्रवृत्तिको विनिर्माण भएको पाइन्छ । गजलकारले सरल काफियाको प्रयोग गरेका छन् । प्रायः गजलहरूमा रदिफको पनि प्रयोग गरिएको छ । गजलका प्रत्येक मिसराहरू एउटै गति प्रवाहमा दौडाउने प्रयास गजलकारले गरेका छन् । धेरैजसो गजलहरू लोकलयमा रहेका छन् । यसरी स्वनिर्मित लयको कुशल संयोजनले शिल्प राम्ररी उजागर भएको छ ।

घ) वाचा

'वाचा' गजल सङ्ग्रहका रचनाकार नवराज जोशी 'प्रकृति' हुन । उनी यस सङ्ग्रह मार्फत नेपाली गजल साहित्यमा नयाँ प्रतिभाको रूपमा थपिएका छन् । आकासका दृष्टिले ५५ पृष्ठ रहेको यस सङ्ग्रहमा ५० वटा गजलहरू सङ्ग्रहित छन् ।

प्रस्तुत सङ्ग्रहमा गजलकार प्रकृतिले समसामयिक परिस्थिति, राजनीतिक उतारचढाउँ, भ्रष्ट शासकप्रति व्यङ्ग्य तथा माया प्रितीका मिठा भावहरू गजलका विषय वस्तु बनाएका छन् । गजलकार प्रकृतिले देशमा बढ्दै गएको हत्या हिंसाबाट पीडित र त्रसित नेपालीहरूको स्थितिलाई गजल मार्फत व्यक्त गरेका छन् । उनको राजनीति गर्ने नेताहरूका काला कर्तुतप्रति घृणा र असहमति देखाएका छन् भने सिङ्गो देशलाई डुबाउने गरी भइरहेको भ्रष्टाचारको विरुद्धमा औला ठड्याएका छन् । हाम्रो देशमा रहेका हत्यारा, अपराधीहरूलाई कानुनको दायरा भित्र ल्याउनु पर्ने र

बुद्धका शान्ति सन्देशहरूको मनन गरी हत्या हिंसा बन्द हुनुपर्ने भाव उनका गजलहरूमा पाइन्छ । त्यस्तै माया प्रेमको शृङ्गारिक दुनियाँमा यिनका गजलहरू आरोहण गर्न पनि सफल रहेका छन् ।

'वाचा' सङ्ग्रहमा गजलकारले सरल, स्पष्ट र सटिक भाषाको प्रयोग गरेका छन् । काफिया र रदिफको प्रयोग उपयुक्त तरिकाले गरिएको छ । कुनै कुनै गजलमा तखल्लुसको प्रयोग पनि गरेको पाइन्छ । गजलहरूमा भाव पक्ष र कला पक्षको उचित संयोजनले उत्कृष्ट रहेका छन् ।

(ङ) तश्नगी

'तश्नगी' हेमबाबु लेखकको गजल सङ्ग्रह हो । गजलकार लेखक फुटकर कविता र गजलहरूका माध्यमले साहित्यको क्षेत्रमा प्रवेश गरेका छन् । उनका गजलहरू स्थानीय र राष्ट्रिय पत्रपत्रिकामा प्रकाशित भइरहेको पाइन्छ । चोटिला र ओजपूर्ण गजलका स्रष्टा हेमबाबु लेखकको 'तश्नगी' गजल सङ्ग्रह हिन्दी भाषामा रचिएको छ । आकारका दृष्टिले २७ पृष्ठ रहेको यस सङ्ग्रहमा २६ वटा गजलहरू सङ्ग्रहित छन् ।

प्रस्तुत सङ्ग्रहमा गजलकार लेखकले प्रेम-प्रणय, देशभक्ति भाव र विकृति, विसंगति विरुद्धको तीव्र व्यङ्ग्यलाई विषयवस्तु बनाएका छन् । यस सङ्ग्रहका केही गजलहरूमा प्रेमी-प्रेमिकाका आकर्षण-विकर्षण र सौन्दर्यताको चर्चा गरिएका भावहरू रहेका छन् । गजलकार लेखकले आफ्नो देशको सार्वभौमसत्ता तथा अखण्डतामाथि औंला ठड्याउने देशी, विदेशी, प्रतिक्रियावादी र साम्राज्यवादीहरूप्रति कडा आक्रोश देखाउँदै देशभक्तिको भाव गजलहरूमा व्यक्त गरेका छन् । त्यस्तै समाजमा व्याप्त विकृति, विसंगतिका विरुद्ध व्यङ्ग्य गरिएको छ । समाजमा रहेका विकृत विसंगत तत्त्वहरूले समाजको पूरै संरचनामा खलल पार्ने हुँदा त्यस्ता तत्त्वहरूलाई बहिष्कार गर्नुपर्ने भाव उनका गजलमा पाइन्छ ।

'तश्नगी' हिन्दी भाषामा लेखिएको गजल सङ्ग्रह हो । गजलकारको गजल संरचना पक्ष र कलापक्षको उचित संयोजनले यो सङ्ग्रह सशक्त हुन गएको छ । प्रायः जसो गजलहरूमा पूर्ण काफियाको प्रयोग गरिएको छ भने केहीमा आंशिक काफिया रहेको पाइन्छ । रदिफ सबैजसो गजलमा प्रयोग भएको छ भने कुनै कुनैमा तखल्लुसको पनि प्रयोग पाइन्छ । ओजपुर्ण शब्दहरूको सुगठित संयोजनले शिल्प पक्ष उत्कृष्ट रहेको छ ।

(च) नौलो जुग (नयाँ युग)

'नौलो जुग' गजल सङ्ग्रहका रचनाकार वीरबहादुर चन्द हुन् । साहित्यकार चन्द साहित्यका विविध विधाका कलम चलाई डोटेली भाषा र साहित्यको उत्थानको लागि अथक प्रयास गर्ने व्यक्ति हुन् । उनको 'नौलो जुग' गजल सङ्ग्रह पनि डोटेली भाषामा रचिएको छ । यस सङ्ग्रहका ८३ पृष्ठमा ७८ वटा गजलहरू संग्रहित छन् ।

प्रस्तुत सङ्ग्रहमा गजलकार चन्दले देशको समसामयिक परिस्थिति, सामाजिक अवस्था र निरङ्कुश शासकलाई गजलका विषयवस्तु बनाएका छन् । गजलकार चन्दले परापूर्वकालदेखि नै समाजमा शोषण गर्दै आएका अभिजात, सामन्तहरूले समाजलाई असन्तुलित बनाएको र वर्तमानमा पनि शासक बन्ने दाउ खोजिरहेकाले त्यस्ता कुतत्वहरूलाई समाजले बहिष्कार गर्नुपर्ने भाव यस सङ्ग्रह भित्रका गजलहरूमा व्यक्त गरेका छन् । उनका गजलमा सामन्तको नाइके रहेको राजसंस्थाको पतन भइसकेको र अब इतिहास मात्रै बाँकी रहेको वर्तमान अवस्थामा जनताले मिलेर शासन गर्नुपर्ने आशय पनि रहेको छ । त्यसैगरी जनतामाथि अन्याय, अत्याचार शोषण र दमन गर्ने शासकलाई पृथ्वीको कुनै पनि कुनामा ठाउँ नरहेको भाव पनि सङ्ग्रहित गजलमा पाइन्छ । गजलकार चन्दले देश र जनताको भलाइका लागि काम गर्ने शासक मात्र लोकप्रिय शासकको रूपमा स्थापित हुन सक्ने विचार व्यक्त गर्दै कसैले पनि निरंकुश बन्ने चेष्टा नराख्न गजलमार्फत् सचेत गराएको पाइन्छ । यस सङ्ग्रह भित्रका केही गजलहरूमा आध्यात्मिक भाव पनि उजागर गरिएको छ ।

प्रस्तुत सङ्ग्रहमा केही गजलहरू डोटेली भाषामा रचिएका छन् भने बाँकी सबै नेपाली भाषामा रहेका छन् । गजलकार चन्दले नेपाली भाषामा रचिएका भन्दा डोटेली भाषाका गजलमा अझ राम्रो शिल्प कौसल देखाएका छन् । गजल संरचनामा अनिवार्य तत्त्वहरू काफिया र रदिकको प्रयोगमा भने कतै त्रुटी भेट्टिए पनि प्रायः जसोमा उचित प्रयोग नै पाइन्छ ।

४.३.३ कवितासङ्ग्रह

नेपाली साहित्यका विभिन्न विधाका कृतिहरू प्रकाशन गर्ने क्रममा महाकाली साहित्य संगमले कवितासङ्ग्रह पनि प्रकाशित गरेको छ । हालसम्म प्रकाशित कृतिहरूमा कवितासङ्ग्रह नै सबैभन्दा बढी रहेका छन् । महाकाली साहित्य संगमले प्रकाशित गरेका कवितासङ्ग्रहको संक्षिप्त अध्ययन निम्नानुसार गरिन्छ :

(क) भकारी

'भकारी' कवितासङ्ग्रहका रचनाकार बलदेव अवस्थी हुन् । नेपाली साहित्यका कथा र कविता विधामा कलम चलाउने साहित्यकार अवस्थीका संगमबाट प्रकाशित दुईवटा कवितासङ्ग्रह मध्ये 'भकारी' एक हो । भकारी कवितासङ्ग्रह आकारका दृष्टिले ५२ पृष्ठको रहेको छ भने २७ वटा कविताहरू सङ्ग्रहित गरिएका छन् ।

प्रस्तुत सङ्ग्रहमा कवि अवस्थीले आफ्नो परिपक्क उमेरका भावलरहरू प्रकट गरेका छन् । यस सङ्ग्रहभित्र राष्ट्रियता, देशप्रेम, स्वाभिमान र लोकप्रिय शासन व्यवस्था कविताका विषयवस्तु रहेका छन् । यस सङ्ग्रहमा कविले आफ्ना देशप्रेम र राष्ट्रियताको भावलाई छताछुल्ल पोखेका छन् । कविले मातृभूमि माथि खेलवाड गर्ने र अस्मिता मेटाउने गरी भइरहेका शासकहरूका कुकृत्यहरूप्रति घोर भर्त्सना गरेका छन् । पुर्खाले आर्जन गरेको स्वाभिमानलाई कायम राख्न सक्ने

सपुत देशले जन्माउन नसकेको प्रति कवि दुःखी रहेको भाव कवितामा रहेको छ । हाम्रो देशलाई सुन्दर, शान्त र समुन्नत बनाउनको लागि लोकप्रिय शासक र शासन व्यवस्थाको खाँचो परेको सन्दर्भ पनि कवितामा पाइन्छ ।

'भकारी' कवितासङ्ग्रहमा कविले सरल बिम्बात्मक भाषाको प्रयोग गरेका छन् । बिम्ब प्रतिकको प्रयोगले कविताहरूमा अझ गहनतम भाव झल्किएको पाइन्छ । यस सङ्ग्रहका सबै कविताहरू गद्यशैलमिा रहेका छन् । यस सङ्ग्रहमा कविले ठेट नेपाली भाषाको प्रयोग गर्ने प्रयास गरे पनि केही डोटेली भाषाका शब्दहरूको प्रयोग पाइन्छ । सङ्ग्रहित कविताहरूमा करुण रस र शान्त रसको प्रयोग पाइन्छ ।

(ख) आमालाई रुवाएर नमरुँ

'आमालाई रुवाएर नमरुँ' कवितासङ्ग्रहका रचनाकार बलदेव अवस्थी हुन् । कवि अवस्थीको यो सङ्ग्रह संगमबाट प्रकाशित दोस्रो कृति हो । कवि अवस्थी प्रायः गद्य कविता लेखनमा उत्सुक देखिन्छन् । उनको यो कवितासङ्ग्रह पनि गद्य लय ढाँचामा रहेको छ । आकारका दृष्टिले १२३ पृष्ठको यस सङ्ग्रहमा ४५ वटा कविताहरू संकलन गरिएका छन् ।

प्रस्तुत कवितासङ्ग्रह 'आमालाई रुवाएर नमरुँ' मा कवि अवस्थीले राष्ट्रप्रेम, सांस्कृतिक सचेतता, प्रकृति चित्रण, शहीदहरूको वलिदानी र उनीहरूप्रतिको श्रद्धाभावलाई कविताका विषयवस्तु बनाएका छन् । कविले राष्ट्र र राष्ट्रियताप्रतिको समर्पण भाव देखाएका छन् । उनले वीर शहीदहरूले देखाएको बाटो भुली देशलाई अप्ठ्यारो अवस्थामा पुऱ्याउने शासकहरूप्रति आक्रोश भाव व्यक्त गरेका छन् । संस्कृतिका नाममा भइरहेका विकृति, रुढिवादी र पाखण्डीपनको परिमार्जन समय सुहाउँदो किसिमले हुनुपर्ने आशय कवितामा पाइन्छ । कवि अवस्थीले सङ्ग्रहित कवितामा आफू जन्मेको स्थान बैतडीको साङडीका सम्झना र प्रकृति चित्रण गरेका छन् । त्यसैगरी देशमा विद्यमान गरिबी र बेरोजगारीका कारण युवा विदेशिन लागेको र उर्जाशील जनशक्तिको सदुपयोग हुन नसक्दा देशले दुर्दशा भोग्नुपरेकोले कवि चिन्तिन रहेको भाव सङ्ग्रहित कवितामा पाइन्छ । यस सङ्ग्रहमा रहेका सबै कविताहरू जीवनोपयोगी सन्देश र उपदेश दिन सक्षम छन् ।

'आमालाई रुवाएर नमरुँ' कवितासङ्ग्रहको भाषाशैली सरल रहेको छ । कवितामा सरल, बिम्ब, प्रतीकहरू प्रयोग पाइन्छ । यस सङ्ग्रहमा छन्दबद्ध कविताको लयात्मक रौनक नभए पनि सहज स्वभाविक भाषाभिव्यक्तिले उत्कृष्टता थपेको छ । यस सङ्ग्रहमा केही डोटेली भाषामा रचिएका कविता रहेका छन् भने बाँकी सबै नेपाली भाषामा रहेका छन् ।

(ग) जन्जाल निराकरण माला

'जन्जाल निराकरण माला' कवितासङ्ग्रहका रचनाकार लक्ष्मीप्रसाद भट्ट 'वैरागी' हुन् । बैरागी साहित्यका विभिन्न विधाहरूमा कलम चलाउने साहित्यकार हुन् । उनी भगवान श्रीकृष्णका

भक्त हुनाले संत्संगद्वारा प्राप्त आध्यत्मिक ज्ञानलाई 'जन्जाल निराकरण माला' कवितासङ्ग्रहमार्फत् प्रस्तुत गरेका छन् । आकारका दृष्टिले ७६ पृष्ठको यस सङ्ग्रहमा भगवानको महिमासँग सम्बन्धित १२ वटा कविताहरू रहेका छन् ।

कवि वैरागीले यस कवितासङ्ग्रहको मुख्य विषयवस्तुका रूपमा आध्यात्मिक चेतनलाई लिएका छन् । मानिस सकेसम्म आफ्नो जीवनलाई आनन्दित पार्ने प्रयासमा हुन्छ, तर आनन्द के हो ? र केसरी प्राप्त हुन्छ ? भन्ने थाहा हुँदैन । त्यसैले देह र आत्माको सम्बन्धको बारेमा मान्छेले बुझ्नु जरुरी रहेको भाव व्यक्त गरिएको छ । वेददेखि रामायणसम्म आइपुग्दा सर्वसम्मत तथ्य भनेको ईश्वर र गुरुको कृपाविना मानिस दुःख (जन्जाल) बाट मुक्त नहुने र आनन्द, परमानन्द पनि प्राप्त हुन नसक्ने भाव सङ्ग्रहित कवितामा पाइन्छ । मानिसले नश्वर देह र अमर आत्माको महत्त्वलाई ध्यानमा राखेर ईश्वरको भक्ति, भजन, कृतन र धार्मिक प्रवचनमा लीन भई अलौकिक सुख प्राप्तिमा लाग्नु पर्ने आशय कविताहरूमा पाइन्छ ।

प्रस्तुत कवितासङ्ग्रहमा सरल र बोधगभ्य भाषाशैलीको प्रयोग गरिएको छ । यसमा रहेका काविताहरू सवाइमा लयबद्ध गरिएका छन् । प्रत्येक कविताका पङ्तिहरू अन्त्यानुप्रासको उचित प्रयोगले लगात्मक बनेका छन् । त्यस्तै कविताहरूमा सरल बिम्ब र प्रतिकको प्रयोग पनि पाइन्छ ।

घ) संघर्ष जीवनको मृत्यु

'संघर्ष जीवनको मृत्यु' गोविन्द श्रृखलाद्वारा रचित कवितासङ्ग्रह हो । साहित्यका विभिन्न विधामा आफ्नो लेखन कार्यलाई निरन्तरता दिइरहेका श्रृंखला यस सङ्ग्रहमार्फत् प्रगतिवादी भाव सम्बेदनालाई प्रयोगवादी कवित्वको रूपमा प्रस्तुत गरेका छन् । आकारले ३३ पृष्ठको यस सङ्ग्रहमा ६६ वटा कविताहरू संकलित छन् ।

प्रस्तुत सङ्ग्रहमा कवि श्रृखलाले मानवीय सम्वेदना, सामाजिक, आर्थिक वैसम्य र राष्ट्रप्रेम जस्ता भावलाई कविताहरूका विषयवस्तुको रूपमा लिएका छन् । यस सङ्ग्रह भित्रका कविताहरूमा कविको अन्तर्मनको फराकिलोपन, सम्वेदनशील र सुक्ष्म दृष्टियुक्त भाव पाइन्छ । कवि श्रृंखलाले समाजमा रहेको जातीय, लिङ्गिय, वर्गीय भेदभावप्रति असहमति देखाउँदै सबैलाई समान व्यवहार गर्नुपर्ने आशय यस सङ्ग्रहका कविताहरूमा व्यक्त गरेका छन् । कविले प्रत्येक नेपाली नागरिकको नशामा नेपालप्रतिको भक्तिभावना, देशप्रेम अनिवार्य हुनुपर्ने र कसैले हाम्रो देशको सार्वभौमसत्ता, अखण्डता र स्वतन्त्रतामाथि आँच आउने कार्य गर्‍यो भन्यो त्यसको विरुद्धमा सबै देशभक्त र राष्ट्रभक्त नागरिकले काँधमा काँध मिलाएर जानुपर्ने भाव प्रकट गरेका छन् । सामाजिक, वर्गीय विभेदको विरुद्धमा कवि श्रृंखलाले आफ्नो क्रान्तिकारी चेतना कविताहरूमा देखाएका छन् ।

प्रस्तुत कवितासङ्ग्रह गद्य शैलीमा रहेको छ । कवि श्रृंखला विभिन्न विषयलाई विम्ब र प्रतीकका माध्यमले प्रस्तुत गर्न सफल रहेका छन् । यस सङ्ग्रहका कविताहरूमा गद्यात्मक

साङगीतिकता र गीतात्मक श्रुतिमाधुर्यता प्रयाप्त रहेको पाइन्छ । ओजपूर्ण शब्द संयोजनले यस सङ्ग्रहभित्रका कविताहरूमा भावगाम्भिर्यतामा पनि उत्तिकै रहेको छ ।

(ङ) रुवस (सुन्दर)

'रुवस' कवितासङ्ग्रहका रचनाकार आत्माराम ओझा हुन् । साहित्यकार ओझा डोटेली भाषा साहित्यको बृद्धि, विकास र प्रचार-प्रसारको लागि जागरुकताका साथ लागिपर्ने व्यक्ति हुन् । कवि ओझाले 'रुवस' कवितासङ्ग्रहमा उपदेशात्मक तथा सन्देशमूलक भाव प्रस्तुत गरेका छन् । यस सङ्ग्रहका २८ पृष्ठमा २३ वटा कविताहरू सङ्ग्रहित छन् ।

प्रस्तुत सङ्ग्रहमा कवि ओझाले आफ्नो परिपक्व उमेरको सन्देश तथा उपदेशमूलक चेतनालाई कवितामार्फत् व्यक्त गरेका छन । उनको भुक्तभोगी, वयबृद्ध चेतले समाजलाई खराब आचरण, व्यवहार त्यागेर आदर्श र नैतिकवान हुन आग्रह गरेको छ । कवि ओझाले संस्कृति परम्परालाई समाजको पहिचानको रूपमा संरक्षण गर्नुपर्ने भाव व्यक्त गरेका छन् । आफ्नो विगतका स्मृतिलाई पनि कवितामार्फत् प्रस्तुत गरेका छन् । त्यसैगरी सङ्ग्रहित उनले कविताहरूमा भाषा, संस्कृति, आदर्श, नैतिकता र देशप्रेमलाई अनिवार्यता दिएको पाइन्छ ।

'रुवस' कवितासङ्ग्रह डोटेली भाषामा रचिएको छ । यस सङ्ग्रह भित्रका कवितामा सरल बिम्बप्रतिको प्रयोग पाइन्छ । यो सङ्ग्रह गद्य शैलीमा लेखिएको भए पनि अन्त्यानुप्रासको उचित प्रयोगले कविताहरू गेयात्मक तथा लयात्मक बन्न सकेका छन् ।

(च) आँशुको बिक्री

'आशुको बिक्री' केशव वि.क.द्वारा रचित कवितासङ्ग्रह हो । यस सङ्ग्रहमा कवि वि.क. ले प्रगतिवादी भावहरू गद्यशैलीमा प्रस्तुत गरेका छन् । आकारका दृष्टिले ४२ पृष्ठ रहेको यस सङ्ग्रह भित्र जम्मा ३२ वटा कविताहरू सङ्ग्रहित छन् ।

प्रस्तुत सङ्ग्रहमा कवि वि.क. ले सामाजिक वर्गीय, जातीय विभेदलाई प्रमुख रूपमा कविताका विषयवस्तु बनाएका छन् । त्यसै गरी देशमा बढ्दो द्वन्द्व, भ्रष्टाचार, अन्याय अत्याचारका साथै देशप्रेमको भाव रहेका विषयवस्तु यस सङ्ग्रहमा रहेका छन् । कवि वि.क. ले सामाजिक, आर्थिक र जातीय विभेदले गर्दा कथित उपल्लो र तल्लो जातका विचमा रहेका असमानताप्रति चित्त दुखाएका छन् । उनी जातीय, मात्र नभएर वर्ग विभेद पनि हुन नपर्ने विचार कवितामार्फत् व्यक्त गर्दछन् । सामन्ति शोषक राज्य व्यवस्थाका कारणले समाजमा, वर्गीय र जातीय विभेद ल्याएको हुँदा त्यस्तो राज्य व्यवस्थालाई समानता र स्वतन्त्रताका लागि विद्रोह गरेर समाप्त गर्नुपर्ने भाव सङ्ग्रहीत कविताहरूमा पाइन्छ । त्यसैगरी कवि वि.क. मातृभूमीप्रतिको समर्पण भाव पनि कवितामा व्यक्त गर्दछन् । यस सङ्ग्रहका काविताहरूमा दुःख, पिडा, शोषण र उत्पीडन जस्ता मानवीय सम्वेदनालाई कवि वि.क.ले सरल र कलात्मक तरिकाले प्रस्तुत गरेका छन् ।

'आशुको बिक्री' कवितासङ्ग्रहमा गद्यात्मक भाषाशैली रहेको छ । बिम्ब प्रतीकको प्रयोगले भावमा अझ गहना थपेको छ । भाषिक शिल्प र शब्दको उचित संयोजनले कविता उत्कृष्ट रहेका छन् ।

(छ) सहयात्रा

'सहयात्रा' कवितासङ्ग्रह सुदूरपश्चिमका २० जना कविहरूले आ-आफ्ना रचनामार्फत् सहयात्रा गरेको कृति हो । यो सङ्ग्रह सु.प.का साहित्यकारहरूले एकजुट भएर साहित्यिक सहयात्रामा जुटेको प्रथम कृतिको रूपमा प्रकाशित भएको छ । यस सङ्ग्रहमा सहयात्रा गर्ने कविहरू कल्यान ओझा, कृष्ण रावल, खगेन्द्र जोशी, गंगा चालिसे, गंगाप्रसाद रिजाल, जदीश ओझा, जनक रसिक, डम्बर शर्मा वडु, तुलसी नाथ, पदमराज वडु, प्रजापति नेगी, पुष्पमणि भट्ट, पुष्करराज भट्ट, बलदेव अवस्थी, भुवन बोहरा, मेघनाथ खनाल, यज्ञराज भट्ट, रमेश पन्त, वाचस्पति भट्ट र हेमन्ती जोशी रहेका छन् । आकारका दृष्टिले ८५ पृष्ठ रहेको यस सङ्ग्रहमा २०० कविताहरू सङ्ग्रहित छन् ।

प्रस्तुत कवितासङ्ग्रहमा सु.प.का प्रतिनिधि कवि कवियित्रीहरूका उत्कृष्ट कविताहरू संकलन गरिएको छ । विभिन्न आस्था, चेतना र जीवनदर्शन समेटिएको समसामयिक परिवेश र परिस्थिति सङ्ग्रहित कविताहरूमा पाइन्छ । समसामयिक समाजको त्रासदीपूर्ण कठिनाई, पीडा, दुःख र सीमान्तकृत दुर्वलताका आवाजहरू यस सङ्ग्रहले प्रस्फुटित गरेको छ । मानवीय मूल्य र भेदभाव रहित समाजको परिकल्पना गरिएको प्रगतिशील चिन्तनमा आधारित कविताहरू यस सङ्ग्रह रहेका छन् । यस सङ्ग्रहमा धेरैजसो कविताहरू स्वतन्त्र रूपमा भावना, विचार र चिन्तनलाई व्यक्त गर्ने सक्ने मुक्त शैलीमा रहेका छन् भने केही कविताहरूले छन्दको लयात्मकता र सांगीतिकता प्रदान गर्ने पद्यात्मक शैलीमा रहेका छन् । फरक-फरक कविहरूका फरकै शैली शिल्प रहे पनि अन्तिम भाव सबैको प्रगतिशीलतातिर तानिएको पाइन्छ ।

४.४.४ खण्डकाव्य

महाकाली साहित्य संगमले अन्य विधाका कृति सँगै कविता विधाको मझौला रूपमा पर्ने खण्डकाव्यको पनि प्रकाशन गर्ने महत्त्वपूर्ण कार्य गरेको छ । यस संस्थाले 'ए । दशै' र 'हाम्रो गन्तव्य र कर्तव्य' गरी दुईवटा खण्डकाव्यहरू प्रकाशित गरेको छ । जसको संक्षिप्त अध्ययन यस प्रकार गरिन्छ :

(क) ए ! दशैं

'ए ! दशैं' खण्डकाव्यका रचनाकार कल्यान ओझा हुन् । साहित्यकार ओझा साहित्यका सबैजसो विधामा आफ्नो सिर्जनशीलतालाई प्रयोग गरिरहेका छन् । महाकाली साहित्य संगमबाट खण्डकाव्य स्तरको कृति प्रकाशित गर्ने ओझा पहिलो व्यक्ति हुन् । साहित्यकार ओझा सु.प. क्षेत्रको भाषा, साहित्य कला, संस्कृतिको श्रीबृद्धिका लागि निरन्तर कलम चलाइरहने व्यक्ति हुन् ।

साहित्यकार ओभा यस खण्डकाव्यमा 'दशैं' पर्वलाई विषयवस्तु बनाएर नेपाली जनजीवनको चित्रण गरेका छन् । यस खण्डकाव्यका जम्मा १५ पृष्ठमा ९४ वटा चतुष्पदी श्लोकहरू रहेका छन् । मुक्त लयमा खण्डकाव्यको रचना गरिएको छ ।

प्रस्तुत खण्डकाव्य वर्षभरिमा एकचोटी आउने नेपालीहरूको महान पर्व दशैंको सेरोफेरोमा केन्द्रित भएर लेखिएको छ । दशैं पर्वमा घर बाहिर रहेका परिवारका सदस्यहरू सबै आफ्नो घर फर्किने र मान्यजनबाट टिका ग्रहण गरी आशिर्वाद लिने, मिठो खानेकुरा खाने, राम्रो लुगा लगाउने, भेटघाट गर्ने र आत्मियता साटासाट गर्ने चलन परम्परागत नै हो । तर हाल आएर भड्किलो खर्च र तडकभडक देखाउने प्रवृत्तिले यस पर्वलाई अतिरन्जित बनाउने कार्य भएको छ । नेपाली हिन्दुहरूको महान् पर्व 'दशैं' आज ठूलावडा र धनीमानीले मान्ने पर्वको रूपमा परिणत भएको छ । दशैं पर्व देवताहरूले राक्षस माथि वा सत्यले असत्य माथिको विजय गरेको खुसीयाली स्वरूप मनाईने धार्मिक महत्त्व पनि हाल आएर धन पैसासँग लोप भएको पाइन्छ । यस्तो प्रवृत्तिले गर्दा धन पैसा हुनेहरूले 'दशैं'मा धेरै पैसा खर्च गरी तडकभडकका साथ मनाउने गर्दछन् । निम्न वर्गका मानिसहरू भने एकछाक जुटाउन र एकसरो लुगा फेर्न नसक्ने अवस्थामा रहेकाले दशैं मनाउन फलामको चिउरा चपाउन सरह हुन्छ । हाम्रो संस्कृति र परम्परागत मान्यताका आधारमा चाडपर्व मनाउनुको सट्टा आडम्बरी प्रवृत्ति भित्रिएकोप्रति खण्डकाव्यकार चिन्ता व्यक्त गर्दछन् ।

यस खण्डकाव्यमा सरल र सरस भाषाशैलीको प्रयोग गरिएको छ । तत्सम, तत्भव र डोटेली भाषाका केही शब्दहरू पनि पाइन्छन् । यो खण्डकाव्य मुक्तलयमा रहे पनि अन्त्यानुप्रासको उचित प्रयोगले श्लोकहरूमा लयात्मकता र सांगीतिकता पाइन्छ । यस खण्डकाव्यमा 'दशैं' जस्तो धार्मिक महत्त्व रहेको चाडलाई परम्परागत मूल्य मान्यता भन्दा पनि धन पैसाको तडकभडक देखाउने प्रवृत्तिले आडम्बरी र अतिरन्जित बनाएको ठहर खण्डकाव्यकारको रहेको छ ।

(ख) हाम्रो गन्तव्य र कर्तव्य

'हाम्रो गन्तव्य र कर्तव्य' खण्डकाव्यका रचनाकार लक्ष्मीदत्त भट्ट हुन । महाकाली अञ्चलबाट छन्दबद्ध कविता लेखनको प्रयास पनि हुन नसकेको अवस्थामा छन्दबद्ध खण्डकाव्यको रचना गर्ने भट्टको प्रयास प्रशंसनीय रहेको छ । यस खण्डकाव्यमा भट्टले आध्यात्मिक दर्शनलाई मुख्य रूपमा प्रवाहित गरेका छन् । यस खण्डकाव्यका ४७ पृष्ठमा २३५ चतुष्पदी श्लोकहरू १९ अक्षरे शार्दुलविक्रिडित छन्दमा रचना गरिएका छन् ।

प्रस्तुत खण्डकाव्यमा आध्यात्मिक दर्शनलाई मुख्य विषयवस्तु बनाइएको छ । वर्तमान समयमा मानिसले ईश्वर प्रतिको भक्ति भाव, आस्था श्रद्धा सबै त्यागी स्वतन्त्र हुन खोजेको छ । यसरी स्वतन्त्र हुन खोज्दा उसले आफ्नो कर्तव्य र गन्तव्यलाई पनि चिन्न नसकेकोले कुहिरोको काग सरह भौँतारिएको सन्दर्भ खण्डकाव्यमा प्रस्तुत गरिएको छ । मानिस धर्म, संस्कृति र परम्परालाई बिर्सिँदै गएको हुँदा उसमा विकसित कुसंस्कारले हत्या, हिंसा, आतङ्क र युद्धको विभीषिकामा फसाएको विचार खण्डकाव्यकारको रहेको छ । वर्तमान अवस्थामा मानिसहरूले

ईश्वरप्रतिको आस्था विश्वास त्यागेर स्वतन्त्र हुन खोज्दा विना लगामको घोडा सरह हुन पुगेको छ । मानिसमा हुनुपर्ने मानवीय गुणहरू दया, माया र सद्भाव न्यून हुँदै जाँदा आज दुनियाँमा मानिसको सबैभन्दा ठूलो भयानक सत्रु मानिस नै भइरहेको छ । वर्तमानको मानव सभ्यतालाई खण्डकाव्यकारले खोक्रो आडम्बरको रूपमा लिएको पाइन्छ । मानिसले ईश्वरप्रति आस्था राखेर भक्तिभावमा तल्लिन रह्यो भने मात्र उसलाई सदबुद्धि प्राप्त हुन्छ र उसले आफ्नो कर्तव्य र गन्तव्यलाई चिन्न सक्छ भन्ने आध्यात्मिक दर्शन यस खण्डकाव्यमा पाइन्छ । त्यसैगरी हिन्दुधर्म दर्शनले मानिसलाई हत्या, हिंसा र आतङ्क त्यागेर परोपकारी बन्नुपर्छ भन्ने विचारलाई आत्मसाथ गर्न सक्यो भने मात्र मानिसले आफ्नो कर्तव्य पनि बुझ्न सक्ने र गन्तव्यमा पुग्ने यात्रा पनि सफल रहन विश्वास व्यक्त गरिएको छ । यस ब्रह्माण्डका श्रृष्टिकर्ता भगवानप्रति आज मानिस विकर्षित भइरहेको भाव खण्डकाव्यमा रहेको छ र त्यसैले ईश्वरीय ज्ञान प्राप्तिले मात्र संसार सुन्दर, शान्त हुने र मानिस कर्तव्यनिष्ठ भई गन्तव्यमा पुग्ने आध्यात्मिक विश्वास गरिएको छ । प्रस्तुत खण्डकाव्यमा सरल र सरस भाषाशैली रहेको छ । शार्दुलविक्रिडित छन्दको प्रयोगले श्लोकहरू लयात्मक र श्रृतिमाधुर्य बनेका छन् । प्रत्येक श्लोकमा अन्त्यानुप्रासको उचित प्रयोग गरिएको छ । यस खण्डकाव्यको शिल्प पक्षमा थुप्रै सकारात्मक कुरा हुँदाहुँदै पनि छन्दको प्रयोगमा भने कहीँ कतैं त्रुटि भेट्टिन्छ । यस खण्डकाव्यले वर्तमान युगमा मानिस, भौतिकवादी, नास्तिक हुनाले हत्या हिंसा, युद्ध आतंक जस्ता मानवीय क्षति व्यहोर्नु परेको र यसबाट मुक्ति पाउन ईश्वरीय ज्ञानको प्राप्ति अनिवार्य रहेको ठम्याई खण्डकाव्यकारको रहेको छ ।

४.२.५ लघुकथा सङ्ग्रह

महाकाली साहित्य संगमले प्रकाशित गरेका लघुकथा सङ्ग्रहहरू 'नौला, नेपालाः मान्स' र 'एक थोपा सागरको' गरी दुईवटा रहेका छन् । तीनको संक्षिप्त अध्ययन यसप्रकार गरिन्छ :

(क) नौलाः नेपालाः मान्स (नयाँ नेपालका मानिस)

'नौला नेपालाः मान्स' लघुकथा सङ्ग्रह वीरबहादुर चन्दद्वारा लिखित कृति हो । यस सङ्ग्रहमा कथाकार चन्दले नयाँ नेपालका मानिस, अग्रगामी, प्रगतिशील, राष्ट्रवादी र क्रान्तिकारी हुनुको साथै हाम्रो देश नेपाल सुन्दर, शान्त र समुन्नत हुनुपर्ने धारणासँग सम्बन्धित विषयवस्तुको छनोट गरेका छन् । यस सङ्ग्रहका ७२ पृष्ठमा ७२ वटा लघुकथाहरू रहेका छन् ।

प्रस्ततु लघुकथा सङ्ग्रह देश, जनता र शासन व्यवस्थालाई कथावस्तु बनाएर लेखिएको छ । नेपालमा धेरै शासन व्यवस्था आएर परिवर्तन पनि भइसकेका छन् । किनभने त्यस्तो शासन व्यवस्थाले नागरिकको चाहनालाई पूरा गर्न सकेन । त्यसैले पछिल्लो समयमा आएको शासन व्यवस्था नागरिकका इच्छा, आकांक्षा र देशको समुन्नत विकासलाई प्राथमिकता दिनसक्ने हुनुपर्दछ भन्ने धारणा कथाकारको रहेको छ । पूरानो सामन्तवादी राज्यसत्ताको पूर्ण रूपमा पतन भई नयाँ व्यवस्था स्थापना हुन लागेको अवस्थामा नागरिकहरूले सचेत हुनुपर्ने जरुरी कथाकार देख्दछन् । किनभने पूरानो सामन्तवादी व्यवस्थाका नाइकेहरूको गिद्धे दृष्टि अझै पनि शासन सत्तामाथि पर्न

सक्ने र कुनै पनि बेला षड्यन्त्र हुन सक्ने भएकाले जनताले चाहेजस्तो राज्य व्यवस्था बनाउन चनाखो हुनुपर्ने विचार कथाकारको रहेको छ । नयाँ नेपालका जनता नयाँ विचार, चिन्तन र दर्शनका साथ नेपाललाई अग्रगामी दिशमा डोऱ्याउन आवश्यक रहेको सन्दर्भ पनि कथाहरूमा पाइन्छ । त्यसैगरी समाजमा विद्यमान विकृति विसंगति, भेदभाव, छुवाछुत जस्ता परम्परागत सोचलाई परिमार्जन गर्दै मानवीय व्यवहार र असल संस्कारको विकास गर्नुपर्ने सोच यस सङ्ग्रह भित्रका लघुकथाहरूमा पाइन्छ । यस सङ्ग्रहका सबै लघुकथाहरू सन्देशमूलक रहेका छन् ।

प्रस्तुत सङ्ग्रहका सबै लघुकथाहरू डोटेली भाषामा लेखिएका छन् । यस सङ्ग्रह भित्रका लघुकथामा व्यङ्ग्यात्मक भाषाको प्रयोग पनि पाइन्छ । नयाँ नेपालका जनता देश निर्माणमा नयाँ जोस र जाँगरका र विचारका साथ नलागुन्जेलसम्म देशको विकास र उन्नति हुन नसक्ने ठहर लघुकथाकारको रहेको छ र नेपाली नागरिकले मनन गर्नुयोग्य सन्देश दिन लघुकथा सफल रहेका छन् ।

(ख) एक थोपा सागरको

'एक थोपा सागरको' पुष्करराज भट्टद्वारा लिखित लघुकथा सङ्ग्रह हो । साहित्यका विविध विधामा कलम चलाउने भट्ट आफ्नो सिर्जनशीलताको उपयोग लघुकथामा पनि गर्न सफल रहेका छन् । यस सङ्ग्रह भित्रका कथामा सामाजिक, राजनैतिक, विकृति, समसामयिक, परिस्थिति र मानवीय कमजोरी जस्ता विषयवस्तु रहेका छन् । आकारका दृष्टिले ६७ पृष्ठसङ्ख्या रहेको यस सङ्ग्रहमा ५० वटा लघुकथाहरू सङ्ग्रहित छन् ।

प्रस्तुत सङ्ग्रहमा लघुकथाकार भट्टले समाज, राजनीति र मानवीय कमजोरीलाई कथावस्तु बनाएका छन् । समाजमा रहेका विभिन्न खाले विकृति विसंगतिको लघुकथा मार्फत भण्डाफोर गरिएको छ । राजनीतिक नेताहरूका मौँसमअनुसार फेरिने बोली र आफ्नो व्यक्तिगत स्वार्थको लागि भइरहेका खिचातानीलाई छोटो लेखनले नङ्ग्याउने काम गरेको छ । त्यसैगरी मानिसका लोभी तथा आत्मकेन्द्री प्रवृत्तिप्रति व्यङ्ग्य गरिएको छ । मानिसले व्यक्तिगत स्वार्थको लागि आफ्नो इज्जतलाई दाउ राखेर गर्ने कार्यप्रति निन्दा र भर्त्सना गरिएको छ । यस्ता प्रवृत्तिले समाज र सिङ्गो देशलाई नै अवनतितिर धकेल्न सक्ने चिन्ता भट्टले गरेका छन् । त्यस्तै समाजका उच्च तहमा रहने ठूलाबडा र इमान्दार भनाउँदा व्यक्तिहरूको वास्तविक चरित्रको पर्दाफास गर्ने काम पनि लघुकथामा गरिएको छ । मानिसहरूको स्वार्थी लोभी प्रवृत्तिलाई समाजका अगाडि नाङ्गेभ्फार पार्ने काम गरिएको छ । समाजमा रहेको सामन्ति प्रवृत्ति, जातीय भेदभाव, छुवाछुत जस्ता अमानवीय व्यवहारको विरोध लघुकथाकार भट्टले गरेका छन् ।

'एक थोपा सागरको' लघुकथा सङ्ग्रहको भाषाशैली सरल र व्यङ्ग्यात्मक रहेको छ । यस सङ्ग्रह भित्रका लघुकथाहरू डोटेली र नेपाली दुवै भाषामा रहेका छन् । प्रत्येक लघुकथाले केही न केही सन्देश, ज्ञान दिन सफल रहेका छन् । शिष्ट र सभ्य तरिकाले सामाजिक, राजनीतिक

लगायत मानवीय कमजोरीमाथि व्यङ्ग्य गरी सबैलाई सचेत गराउन लघुकथाकार भट्ट सक्षम रहेका छन् ।

४.३.६ कथासङ्ग्रह

महाकाली साहित्य संगमले प्रकाशित गरेका साहित्यका अन्य विधाका कृतिहरू थुप्रै भए पनि कथासङ्ग्रह भने एउटा मात्र रहेको छ । कथाकार रामचन्द्र नेपालद्वारा लिखित 'आवाज' नै यस संस्थाबाट प्रकाशित हुने पहिलो कथासङ्ग्रह हो । यस सङ्ग्रहको संक्षिप्त अध्ययन निम्नानुसार गरिन्छ :

'आवाज'

'आवाज' कथासङ्ग्रह रामचन्द्र नेपालद्वारा लिखित कथासङ्ग्रह हो । लेखक रामचन्द्र नेपाल हुन् । यस सङ्ग्रहमा कथाकार नेपालका विभिन्न समयमा पत्रपत्रिकाले प्रकाशित गरेका उत्कृष्ट कथाहरू रहेका छन् । यी कथाहरूमा मुख्यतः २०४६ सालको जनआन्दोलन र माओवादी विद्रोहको समयका सन्दर्भलाई कथावस्तुको रूपमा लिइएको छ भने बाँकी निम्न वर्गका मानिसको दयनीय जीवनशैली र सामाजिक, सांस्कृतिक विषयवस्तुमा आधारित छन् ।

प्रस्तुत सङ्ग्रह भित्रका कथाहरू प्रगतिवादी र सामाजिक यथार्थवादी धारामा लेखिएका छन् । यस सङ्ग्रहका बढीजसो कथाहरू वि.सं. २०४६ सालको जनआन्दोलनका समयमा पञ्चायती व्यवस्थाका विरुद्धमा गठन भएका भूमिगत राजनीतिक समूहका गतिविधि र पछिल्लो समयमा माओवादीको भूमिगत विद्रोहका सन्दर्भलाई कथावस्तुको रूपमा प्रयोग गरिएको छ । २०४६ सालको जनआन्दोलनको बेला राज्यले गरेको दमनमा परी कयौं व्यक्तिले ज्यान गुमाए भने कयौं अपाङ्ग भएर बाँच्नु परिरहेको अवस्थाको चित्रण कथाहरूमा पाइन्छ । आखिर जति दमन गरे पनि जनताको एकताका अगाडि घुँडा टेक्नु परेको र २०४६ सालमा बहुदलीय व्यवस्था स्थापना भएको सन्दर्भ पनि सङ्ग्रहित कथाहरूमा पाइन्छ । त्यस्तै पछिल्लो समयमा माओवादी विद्रोहका बेला हजारौं नेपालीले ज्यान गुमाउनु परेको र द्वन्द्वका पीडाहरू अझ पनि जीवित रहेका सन्दर्भहरू कथानकका रूपमा कथाहरूमा आएका छन् । यस सङ्ग्रह भित्रका केही कथाहरूमा निम्न वर्गका मानिसहरूले शोषक, सामन्तहरूको अन्याय, अत्याचारबाट दयनीय जीवन बिताइरहेका व्यथाहरू छन् । यी कथाहरूमा शोषक र सामन्ति प्रवृत्तिको विरोध र निम्नवर्गका मानिसहरूको हक र अधिकारको लागि आवाज उठाएको पाइन्छ । अन्य केही कथाहरूमा सामाजिक संस्कारका सन्दर्भहरूको यथार्थ रूपमा चित्रण गरिएको छ । यस सङ्ग्रहका धेरैजसो कथाहरूमा सुदूर र मध्यपश्चिम नेपालको परिवेशमा घटेका घटनाहरू कथानकको रूपमा आएका छन् ।

प्रस्तुत सङ्ग्रहमा सङ्ग्रहित कथाहरू जनताले आफ्नो हक र अधिकारका लागि उठाएका आवाजहरू रहेका छन् । सामन्त, शोषकहरूले गरेका अन्याय अत्याचारका विरुद्धमा निम्न वर्गका

मानिसको उठाएका आवाज रहेका छन् । जुनसुकै ठाउँमा पनि ठूलो र टड्कारो आवाजको आवश्यकता पर्ने र मलिन तथा मधुरो आवाज सुन्न नसक्ने शासकहरूको प्रवृत्तिप्रति व्यङ्ग्य गरिएको छ । यस सङ्ग्रहको भाषाशैली सरल र प्रतीकात्मक रहेको छ । प्रत्येक कथाले सामाजिक, आर्थिक र राजनीतिक भेदभावका विरुद्धमा आवाज उठाएका छन् । सबै कथाहरू उपयोगी र सन्देशमूलक रहेका छन् ।

४.३.७ उपन्यास

आख्यान विधाको सबभन्दा ठूलो रूप उपन्यास पनि महाकाली साहित्य संगमबाट प्रकाशित भएको छ । संगमबाट प्रकाशित 'उजाड्डि किर्मुल्ली प्वाँख' र 'मल्लो बाटो' गरी दुईवटा उपन्यास रहेका छन् । तीनको संक्षिप्त अध्ययन यसप्रकार गरिन्छः

(क) उजाड्डी किर्मुल्ली प्वाँख

'उजाड्डी किर्मुली प्वाँख' लक्ष्मीप्रसाद भट्टको औपन्यासिक कृति हो । यो उपन्यास महाकाली साहित्य संगमबाट प्रकाशित प्रथम उपन्यास पनि हो । बैतडी जिल्लाको सरोफेरोमा रहेको यस उपन्यासले २००७ सालको परिवर्तन पछाडिको सामाजिक परिवेशको चित्रण गरिएको छ । सामाजिक यथार्थवादी धारामा रहेको यस उपन्यासको विषयवस्तु ४८ पृष्ठमा फैलिएको छ ।

प्रस्तुत उपन्यासमा २००७ सालको राजनीतिक परिवर्तनले राणाशासनको अन्त गरेपछि पनि त्यसका अवशेषहरू बाँकी रहेको बैतडीको समाजको चित्रण गरिएको छ । तत्कालीन समयमा गाउँका मुखिया, जिम्वाल आदि राणाहरूका प्रतिनिधिका रूपमा रहन्थे । उनीहरू निमुखा सर्वसाधारणलाई यातना दिने, लुटपाट गर्ने, गाउँबाट विस्थापित गर्ने र ज्यानै लिने सम्मका अमानवीय व्यवहार गर्दथे । यस्तै विषयवस्तुलाई कथानक बनाएको यस उपन्यासका मुख्य पात्र महश र कलावती रहेका छन् । महेश एउटा साधारण किसानको छोरा हो । ऊ सानै छँदा उसको परिवारलाई गाउँका ठूलाठालु र मुखियाले विस्थापित गरेका हुन्छन् । आफ्नो गाउँ छोडेर अन्तै बसेका महेशका आमा-बुबा ठालु, मुखियाले सम्पत्ति लुटेका जमीन कब्जा गरेका र गाउँबाट विस्थापित गराएका दुःखद घटनाहरू सुनाउँथे । महेश निकै लगनशील र इमान्दार थियो । ऊ इन्जिनियरिङको पढाई सकेर जागिरे हुन्छ । अब महश समाज र दुनियाँ बुझ्ने भइसकेको हुन्छ । उसलाई यस्तो मनलागी गर्ने सामन्ति समाज र प्रवृत्ति मन पर्दैन र विद्रोह गर्न चाहन्छ । कलावती महशको परिवारलाई विस्थापित गराउने मुखियाको छोरी हुन । तर उनी गाउँका ठूलाठालु र आफ्ना बुबाको कुकृत्यको विरोध गर्ने र महेशको विचारलाई समर्थन गर्ने पात्र हुन् । त्यसै समयमा कलावती र महेशको प्रेम सम्बन्ध पनि विकसित भइरहेको थियो । गाउँघरमा विभिन्न किसिमको मनलागी गर्ने र लुटपाट गरेर जम्मा गरेको थुप्रै धन सम्पत्तिका मालिक कलावतीका बुबा मुखिया जाँड रक्सीको कुलतले मृत्यु वरण गर्न पुगे । उनको मृत्यु पछि कलावतीको दाई बिर्खे आफ्नो बुबा भन्दा पनि दोब्बर भएर हिंड्न थाल्यो । बिर्खे आफ्ना बुबाको सम्पत्तिमा ऐस आराम गर्ने, गुण्डाहरू परिचालन गर्ने जुवा तास खेल्ने, जाँडरक्सी खाने र मोजमस्ती गर्ने खराब चरित्रहिन पात्र हो । ऊ

महेश र अन्य समर्थकहरूलाई समय-समयमा मार्ने षडेन्त्र गर्थ्यो र धेरै पैसा खर्च गरेर गुण्डाहरू परिचालन गर्दथ्यो तर सफल हुन सकेको थिएन । उतातिर महेश, कलावती र अन्य समर्थकहरूको प्रयासले बिर्खेका गुण्डाहरू माथि प्रशासनिक कार्वाही अगाडि बढासकेका थिए । उनीहरूलाई प्रशासनले पक्राउ गरी आजीवन जेल सजाय सुनाइन्छ र विर्खेलाई पनि पक्रेर कार्वाहीका लागि तयारी गरिन्छ । तर त्यसबेला सम्म विर्खे आफ्नै कुलत र दुर्व्यसनका कारणले मृत्युका दिन गन्ती गरिरहेको थियो । अन्ततः बिर्खे महेशका अगाडि आफूले गरेका अपराध र कुकृत्यप्रति पश्चाताप गर्दै क्षमा माग्छ र कलावती र महेशको प्रेम सम्बन्धलाई वैवाहिक जीवनमा परिणत गर्न आग्रह गर्दछ । त्यसपछि कुलत र दुर्व्यसनका कारण उसको मृत्यु हुन्छ । यसरी समाजका विकृत, विसंगत, शोषक र सामन्ति प्रवृत्तिका मानिसहरूको अन्त्यसँग कथानक टुङ्गिन्छ ।

प्रस्तुत उपन्यास डोटेली भाषामा लेखिएको छ । यस उपन्यासको कथानक सरल रेखीय ढाँचामा रहेको छ । यस उपन्यासका प्रतिकुल पात्रहरूको अन्त्य भएको छ भने अनुकूल पात्रहरूको जीत भएको छ । यस उपन्यासमा कतै कतै प्रसंग नमिल्दा उपकथाहरू कथानकसँग जोडिन खोज्दा असान्दर्भिक भएको पाइन्छ । समग्रमा यस उपन्यासले समाजमा रहेका शोषक र सामन्तहरूले अरूलाई जस्तो सुकै दुःख दिए पनि निश्चित रूपमा उनीहरूले दुःखद अन्त्यको परिणति व्यहोर्नुपर्ने र सत्यको सधैं विजय हुने सन्देश दिएको छ ।

(ख) मल्लो बाटो

'मल्लो बाटो' कृष्णदत्त चटौत 'कान्त' द्वारा लिखित औपन्यासिक कृति हो । कविता र कथा विधामा बढी जागरुकता देखाउने चटौत एउटा उपन्यास प्रकाशित गर्न पनि सफल रहेका छन् । यस उपन्यासमा चटौतले आजभन्दा ४०/५० वर्ष पहिलेको सामाजिक संस्कार र वर्तमानको बदलिँदो परिस्थितिको चित्रण गरेका छन् । यस उपन्यासले सुदूरपश्चिमका पहाडी र तराईका जिल्लालाई मुख्य परिवेश बनाएको छ भने नेपालका अन्य शहरहरू पनि कहीं कहिँ आएका छन् । यो उपन्यास आकारका दृष्टिले छोटा ६१ पृष्ठमा फैलिएको छ ।

प्रस्तुत उपन्यासका मुख्य पात्र कविराज र पार्वती रहेका छन् । डोटी र डडेल्धुराबाट हिउँदका ६ महिना तराइतिर झर्ने र बाँकी गर्मीका ६ महिना पहाडतिर फर्किने गरेका त्यस क्षेत्रका मानिसहरूको जीवन शैलीको चित्रण यस उपन्यासमा पाइन्छ । कविराज र पार्वती पनि आफ्ना आमाबुबासँग मदेश-पहाड गर्ने बाल्यकालका साथी हुन् । समयको गतिसँगै यी दुई जना आफ्नो पढाइतिर लाग्दछन् र पहिले जस्तो सँगसँगै खेल्न रमाउन पाउँदैनन् । जे भए पनि उनीहरूमा आत्मीयता भने जीउँदो जाग्दो रूपमा रहेको हुन्छ । कविराज गाउँको नि.मा.वि. पास गरेपछि भारततिर पढ्न जान्छ भने पार्वती पढ्ने इच्छा हुँदा हुँदै पनि पढाई छोड्नु पर्ने बाध्यतामा रहन्छिन् । गाउँ घरमा माध्यमिक विद्यालय नभएकोले छोरी मान्छे घरबाट टाढा गएर पढ्नु तत्कालीन समाजका दृष्टिमा राम्रो हुँदैनथ्यो ।

यसरी समय वित्दै जाँदा पार्वतीको विवाह हुन्छ र उसको श्रीमान प्रहरी सेवाको सहायक अधिकृत हुन्छ । उता कविराज पनि बी.ए. को पढाई सकेर नेपाल सरकारको अधिकृतको जागिर गर्दछ । यसरी बाल्यकालका साथीहरू कविराज र पार्वतीको जीवनशैली आफ्नै तरिकाले वितिरहेको थियो । समयको गतिसँगै यी दुई जनाका छोराछोरीहरू पनि हुर्किसकेको थिए । जीवनमा दुःख अभाव भन्ने केही पनि थिएन । उनीहरूका जीवनका दिनहरू रमाईलोसँग वितिरहेका थिए । तर संयोगवस जागिरबाट अवकास पाउने वित्तिकै कविराजको श्रीमतीकी मृत्यु हुन्छ भने उता पार्वतीका श्रीमान डी.एस.पी. रोल्पामा कार्यरत भएको वेला माओवादी भिडन्तमा परी मृत्यु हुन्छ । यसरी घटनाक्रम अगाडी बढ्दै जाँदा कविराज र पार्वती एउटै समाजिक संस्थामा काम गर्न पुग्दछन् । पार्वती विधवा र कविराज विदुर भएको अवस्थामा वर्तमान समाजले सँगै बस्न अनुमति दिन्छ । उनीहरू वाल्यकालदेखिका दौतरी बुढेसकालमा जीवन साथी भएर बस्न पुग्दछन् । विगतमा पढाईको लागि घर छाड्न नपाउने छोरीलाई परिवर्तित समाजले विधवा हुदाँ पनि विवाह गर्न सक्ने अनुमति दिएको छ ।

प्रस्तुत उपन्यासमा पूरानो समाजिक परिस्थितिबाट कथानकको सुरुवात भएर परिमार्जित हुँदै गएको वर्तमानमा आएर टुङ्गिएको छ । आफ्नो संस्कृतिको मूल स्वरूप बचाउनु पर्ने भए पनि समयअनुसार परिमार्जन हुनुपर्दछ भन्ने सन्देश यस उपन्यासमा पाइन्छ । संस्कृतिको पनि निश्चित आयु हुने र संस्कृतिको समाप्तिसँगै सती जान नसकिने विचार उपन्यासकारको रहेको छ । यो उपन्यास डोटेली भाषामा लेखिएको छ । कल्पना र यथार्थको सम्मिश्रणमा उपन्यासको कथानक अगाडि बढेको छ । घटनाहरूको प्रस्तुति सरल रेखिय ढाँचामा रहेको छ । उपन्यासका पात्रहरू गतिशील रहेका छन् ।

४.३.८ नाटक

महाकाली साहित्य संगमले साहित्यका अन्य विधामा थुप्रै साहित्यकारहरूका कृति प्रकाशित गरे पनि नाटक विधामा भने एउटा मात्र नाटक 'माघी' को प्रकाशन गरेको छ । यसको संक्षिप्त अध्ययन निम्नानुसार गरिन्छ :

माघी

'माघी' एकाङ्कीका रचनाकार वासुदेव भाइसाप हुन् । भाइसाप भाषा र लोकसाहित्यका क्षेत्रमा अध्ययन अनुसन्धान गर्नुका साथैसाहित्यका कविता, कथा, उपन्यास र नाटक विधामा कलम चलाउने प्रबुद्ध साहित्यकार हुन । 'माघी' एकाङ्की थारुहरूको महान पर्व 'माघी' र थारु कमैयाहरूको जीवन शैलीमा आधारित रहेको छ । यस एकाङ्कीका ३१ पृष्ठमा ३ दृश्य रहेका छन् ।

प्रस्तुत एकाङ्की कैलाली र कन्चनपुरका थारु कमैयासँग सम्बन्धित रहेको छ । थारु जातिको महान् पर्व 'माघी' माघ १ गते दिनमा मिठो खाने र रमाइलो गरी परम्परा गर्ने परम्परा रहेको छ । कमैयाहरूले आफ्ना सबै दुःख बिर्सेर मालिकका घर आगनमा गई नाचगान गर्दछन् ।

त्यसै दिन कतिपय कमैयाहरू मालिक (जमिन्दार) को ऋण तिरेर मुक्त हुन्छन् भने कोही मालिक परिवर्तन गर्दछन् र कसैले आफ्नो बधुवा वा कमैया जीवनको सुरुवात गर्दछन् । यस्तै विषयवस्तुमा आधारित 'माघी' एकाङ्कीमा कोषराज (जमिन्दार) र दुखन (कमैया) मुख्य पात्र भने अन्य सहायक पात्र रहेका छन् । दुखन जमिन्दारको ऋण तिर्न नसकी कमैया हुन बाध्य भएको छ । जमिन्दार कोषराजको चरम यातना र श्रम शोषणबाट ऊ निकै पीडित भएको छ । मालिकको काम नगरी परिवार पाल्न नसकिने बाध्यता र कमैयाबाट मुक्ति पाउन ऋण चुक्ता गर्नुपर्ने चुनौती उसको सामु रहेको छ । यस पालीको माघी पर्वका दिनदेखि बधुवा जीवनबाट मुक्ति पाउन उसले आफन्तहरूबाट ऋण, सापट गरेर पैसा जोडेको छ । माघी पर्वका दिन दुखन मालिकलाई आफ्नो ऋणको हिसाब गर्न आग्रह गर्दछ । मालिकले ऋणको हिसाब गर्दा उसले लिएको ऋणको चारगुना बढी देखाउँछ । मालिकको चरम सामन्ति व्यवहार सहन नसकी ऊ आफूले भोगेको पीडा र यातना एकैसाथ मालिकका बिरुद्धमा विस्फोट गर्दछ र अरू कमैयाहरूलाई पनि अन्याय अत्याचार र शोषणका विरुद्धमा एकताबद्ध हुन आग्रह गर्दछ । यसरी कमैयाहरूको परिवर्तित व्यवहारले मालिक झस्किन्छ र प्रजातन्त्रमा मनोमानी गर्न नपाईने कुरा सम्झन्छ । त्यसपछि दुखनको श्रमको पैसा र आफुले दिएको अणको सही हिसाब गर्न बाध्य हुन्छ । यसरी श्रमिकहरूको रगत पसिनामा होली खेल्ने शोषक सामन्तले आफ्नो घरको बधुवा गोरु ठान्ने कमैयाका घुडा टेकेको दृश्यसँगै एकाङ्कीको अन्त्य भएको छ ।

प्रस्तुत एकाङ्कीको भाषाशैली परिवेशअनुसार उचित रहेको छ । सम्वादमा सन्दर्भअनुसार थारु र नेपाली भाषाको प्रयोग गरिएको छ । पात्रहरूको प्रस्तुति सान्दर्भिक रहेको छ । एकाङ्कीकार भाइसाप मालिकहरूका रवैया, शोषण र अन्याय अत्याचारका विरुद्धमा कमैयाहरूको चेतनाको संरचना गराएर विद्रोह गरी अधिकार प्राप्तिका लागि उर्जा दिन सफल रहेका छन् ।

४.३.९ लोकसाहित्य

महाकाली साहित्य संगमले 'सुदूर पश्चिमा, डोटी प्रदेशका लोकगाथा अवलोकन' नामको एउटा मात्र लोकसाहित्यको पुस्तक प्रकाशित गरेको छ । त्यसको संक्षिप्त अध्ययन निम्नानुसार गरिन्छ :

*** सुदूरपश्चिमा, डोटी-प्रदेशका लोकगाथा अवलोकन**

'सुदूरपश्चिमा, डोटी प्रदेशका लोकगाथा अवलोकन' लोकसाहित्यका अध्येता तथा अनुसन्धाता वासुदेव भाइसापद्वारा लिखित पुस्तक हो । भाइसाप विशेष गरी सु.प. को लोकसाहित्य, लोकसंस्कृति र डोटेली भाषाको संरक्षणमा सदा तल्लिन रहने साहित्यिक व्यक्ति हुन् । सु.प. को धेरै गाउँ ठाउँको स्थलगत भ्रमण गरी वस्तुगत तथ्यका आधारमा यस पुस्तकको लेखन कार्य भएको बुझिन्छ । सु.प. को लोकजीवनका लोकगाथा र लोकसंस्कृतिलाई लिपिबद्ध गरी लोकसाहित्यको जगेर्नाका लागि भाइसापद्वारा गरिएको प्रयास प्रशंसनीय रहेको छ ।

प्रस्तुत पुस्तकमा भाइसापले आफ्नो जन्मथलो भित्र मौखिक परम्परामा जीवित र उचित अध्ययन अनुसन्धान हुन नसकेका लोकसाहित्यका विभिन्न विधाहरू समावेश गरेका छन् । यस पुस्तकमा लोकगाथाभित्रका वीरगाथा, देवगाथा, चरित्रगाथा र प्रेमगाथा रहेका छन् । त्यसैगरी फाग, चाँचरी, धुमारी, चैत, ढुस्को, रतेडा, न्यौल्या जस्ता लोकविधाहरूको सन्दर्भअनुसार हुने गायनको मौलिक रूपमा प्रस्तुतिकरण गरिएको छ । यस पुस्तकभित्र डोटेली लोकसाहित्य, लोककथा र लोकगाथाको वर्गीकरण, वैसुन्नर अग्नीको फाग, जागरण गाथा, भ्फोडो, सु.प. नेपालका वीरगाथा- 'भडा' रनि राउतको भडा, सीताको चैत, चाँचरी, धुमारी, ढुस्को, रतेडा, सरु-समेरुका रतेडा, सु.प. को लोकसाहित्यमा नौल्याको सन्दर्भ र रसानुभूतिः एक सन्दर्भ, सु.प. नेपालका लोकनृत्य शीर्षकका लेखहरू रहेका छन् । यस पुस्तकमा विगतका अध्ययन अनुसन्धानले गरे बाहेकका थप लोकसाहित्यका विधाहरू रतेडा, नौल्या र भ्फोडा को पहिचान गराउने कार्य भाइसाबले गरेका छन् ।

प्रस्तुत पुस्तकका लेखक सम्बन्धित ठाउँका अध्येयता भएका हुँदा त्यस क्षेत्रका अहिलेसम्म अध्ययन, अनुसन्धान हुन नसकेका भडाः रतेडा, भ्फोडा, न्यौल्या र प्रकाशनमा आउन नसकेका केही गाथाहरू पनि प्रस्तुत गरेका छन् । यसरी अरू भाषाका अध्येयताले अध्ययन अनुसन्धान गर्दा भाषिक तथा भौगोलिक कठिनाइका कारणले त्यहाँको लोकसाहित्यलाई मौलिक रूपमा उतार्न नसकेको अवस्थामा भाइसापले गरेको अध्ययन अनुसन्धान निकै प्रभावकारी रहेको छ । यो पुस्तक लोकसाहित्यका अध्येता, विद्यार्थी तथा अनुसन्धानकर्तालाई निकै उपयोगी रहेको छ । सु.प. को लोकसमाजमा लोप हुन लागेका लोकसाहित्यका विविध विधालाई खोजअनुसन्धान गरी प्रकाशनमा ल्याउन यो पुस्तक प्रेरक बनेको छ । त्यस क्षेत्रको लोकसाहित्यलाई लिपिवद्ध गरी जगेर्ना गर्ने महत्त्वपुर्ण कार्य भाइसापले गरेका छन् ।

४.३.१० संगम

महाकाली साहित्य संगमको मुखपत्र 'संगम' स्थापना काल (२०४७) देखि हालसम्म (२०६५) सम्म सातवटा अङ्क प्रकाशित भएका छन् । मुखपत्र 'संगम' को संक्षिप्त अध्ययन यसप्रकार गरिन्छ :

(क) संगम अङ्क १

महाकाली साहित्य संगमको प्रथम मुखपत्र संगम २०४९ सालमा प्रकाशित भएको हो । यस अंकका सम्पादक मण्डलका सदस्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

प्रधान सम्पादक : बद्रीप्रसाद शर्मा

सम्पादन सहयोगी : मनोरथ जोशी
पञ्चमराज भट्ट
कृष्णदत्त ओभ्फा

लक्ष्मीराज पण्डित
कल्यान ओझा
जनक सिंह धामी
नित्यानन्द पाण्डे
चम्कसिंह भण्डारी

सल्लाहकार : प्रेमसिंह धामी
वासुदेव भाइसाप

संगम पहिलो अङ्क आकारका दृष्टिले ९३ पृष्ठको रहेको छ । यस अङ्कमा जम्मा २० वटा लेख रचनाहरू रहेका छन् । ती यसप्रकार छन् :

क.सं.	शीर्षक	लेखक
१.	संगम	कृष्णदत्त ओझा
२.	डोटेली लोकसाहित्यको सेरोफेरो	हरिदत्त पाण्डे
३.	एकिकरणपछि डोटी क्षेत्रमा गोर्खाली राज्य व्यवस्था	डा. देवीप्रसाद ओझा
४.	पर्चा युद्ध	मधुसुदन गिरी
५.	'ल' को ध्वनि उच्चारण बारे	वासुदेव भाइसाप
६.	लोकगीतको महत्त्व र त्यसमा सन्निहित काव्यका उत्कृष्ट तत्त्वहरू	श्रीधर पन्त
७.	देउडा लोकगीतमा ऐतिहासिक चित्रण	रामबहादुर चन्द
८.	भागेश्वर कथानक सक्षिप्त विवरण	कल्यान ओझा
९.	खप्तडको सेरोफेरो	लोकबहादुर बिष्ट
१०.	नेपालमा जैव प्रविधि : एक अवलोकन	मोतीलाल शर्मा भुसाल
११.	हुड्केली एक व्यक्तिका नाटक	यज्ञराज पनेरु
१२.	अग्निबीज कथा	श्यामसुन्दर ढकाल
१३.	डोटेली लोकगाथाका काव्यात्मक गुण	बद्रीप्रसाद शर्मा
१४.	साहित्य र राजनीतिको अन्तर्सम्बन्ध	ऋषिराज लुम्साली
१५.	षडदर्शनको मोक्ष रहस्य	चूडामणि शास्त्री
१६.	अतुलनीय औजार	वीरबहादुर चन्द
१७.	थू बुढी थू	पुष्पमणि भट्ट
१८.	डडेल्धुराली लोक अभियान	नेत्रप्रसाद पनेरु
१९.	ज्ञानपुष्प	ईश्वरीदत्त पन्त
२०.	जाजरकोटको लोकसंस्कृतिः एक सिंहावलोकन	मधुकर शाह

संगम पहिलो अङ्कमा उपर्युक्त शीर्षकका आधारमा भाषा, कला, संस्कृति, इतिहास र साहित्यिक लेख रचना समेटिएका छन् । ती मध्ये सबैभन्दा बढी १३ वटा साहित्यिक रचनाहरू रहेका छन् ।

(ख) संगम अङ्क २

संगम दोस्रो अङ्क २०५१ सालमा प्रकाशित भएको हो । यस अङ्कका सम्पादक मण्डलका सदस्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

प्रधान सम्पादक : बद्रीप्रसाद शर्मा

सम्पादन सहयोगी : श्यामसुन्दर ढकाल
ऋषिराज लुम्साली
हरिशप्रसाद जोशी
लीलाध्वज बस्नेत
तिलमाया खरेल
चम्फासिंह भण्डारी

सल्लाहकार : भाउपन्थी
प्रेमसिंह धामी
वासुदेव भाइसाप

संगम दोस्रो अङ्क आकारका दृष्टिले ६२ पृष्ठको रहेको छ । यसमा जम्मा १६ वटा लेख रचनाहरू रहेका छन् । ती लेख रचनाका शीर्षक निम्नअनुसार छन् :

क.सं.	शीर्षक	लेखक
१.	धार्मिक संघर्षको निर्णय ऐतिहासिक घटना	डा. देवीप्रसाद ओझा
२.	कर्णाली प्रदेशको इतिहासमा मल्ल राजाहरूको प्रभाव	रामबहादुर चन्द
३.	के ईश्वर स्रष्टा होइनन् र ?	वीरबहादुर चन्द
४.	डोटेली ऐना वातै	वासुदेव भाइसाप
५.	यथार्थता	लक्ष्मीप्रसाद पौडेल
६.	परम्परागत आस्था र वैज्ञानिक चेतना	मोतीलाल शर्मा 'भुसाल'
७.	विचराहरूको के दोष	नारायणप्रसाद पौडेल
८.	प्रत्यक्ष / अप्रत्यक्ष	तीर्थराज जोशी
९.	सुदूरपश्चिमाञ्चल स्तरीय लोकसाहित्यमा प्रकृति चित्रण	श्रीधर पन्त
१०.	महशुल एवं व्यापार सामान्य सम्झौताः एक परिचय	पद्मकान्त पन्त
११.	नारी वेदनाका रूपमा काग	मीना पन्त

१२.	देउडा गायन अवसर र विधि	के.पी. जोशी
१३.	गौरी पूजा/गौरा परिचय	विवश भट्ट
१४.	डोटेली संस्कार गीत र कर्मकाण्ड	लक्ष्मीराज पण्डित
१५.	ड्यौडा र कविता बीचको अन्तरसम्बन्ध	बद्रीप्रसाद शर्मा 'जोराघाटी'
१६.	गौरा पर्वको संक्षिप्त परिचय	मोतीराम पनेरु

यस अङ्कमा छापिएका शीर्षकका आधारमा भाषा, कला, साहित्य, संस्कृति र इतिहास सम्बन्धी लेख रचनाहरू रहेका छन् । यसमा सबैभन्दा बढी संस्कृति सम्बन्धी लेखहरू रहेका छन् ।

(ग) संगम अङ्क ३

संगम तेस्रो अङ्क वि.सं. २०५२ सालमा प्रकाशित भएको हो । यस अङ्कमा सम्पादक मण्डलका सदस्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् ।

प्रधान सम्पादक : बद्रीप्रसाद शर्मा

कार्यकारी सम्पादक : श्यामसुन्दर ढकाल

सम्पादन सहयोगी : मोतीराम पनेरु
हरिशप्रसाद जोशी
कल्यान ओझा
लिलाध्वज बस्नेत
लक्ष्मीप्रसाद भट्ट
मीना पन्त
खेमराज जोशी

सल्लाहकार : वासुदेव भाइसाप
पुष्पमणि भट्ट
वीरबहादुर चन्द
सूर्यबहादुर कुँवर
पञ्चमराज भट्ट

संगम तेस्रो अङ्क आकारका दृष्टिले ५२ पृष्ठको रहेको छ । यसमा जम्मा १३ वटा लेखरचनाहरू रहेका छन् । ती यसप्रकार रहेका छन् :

क्र.सं.	शीर्षक	लेखक
१.	डोटी राज्यमा मुसलमानी आतङ्कहरू	डा. देवीप्रसाद ओझा
२.	सामाजिक अनुसन्धानमा प्रश्नावली	पद्मकान्त जोशी

३.	काग संक्रान्ति	पुष्पमणि भट्ट
४.	दु:खान्तको उत्कृष्ट नमूना : डोटेली घर गीत	बद्रीप्रसाद शर्मा 'जोराघाटी'
५.	भग्नावशेष अजयमेरु कोट : एक अध्ययन	चेतराज भट्ट
६.	डोटेली बोलीका केही विशेषता	वासुदेव भाइसाप
७.	भात कि कविता	श्याम रिमाल
८.	जयपृथ्वी बहादुर सिंह : व्यक्ति एक कार्य अनेक	लक्ष्मीराज पण्डित
९.	अभिशप्त जीवन	सुश्री वरमङ्गा ढकाल
१०.	नयाँ बिहानी	केशवप्रसाद पोखेल
११.	साहित्य संस्कृति र राजनीतिलाई जोड्दा	एम.एल. शर्मा
१२.	गजल	श्यामसुन्दर ढकाल
१३.	संगम पाइला	

यस अङ्कमा भाषा, कला, साहित्य, इतिहास र अन्य समसामयिक लेख रचना प्रकाशित भएका छन् । ती मध्ये सबभन्दा बढी ८ वटा साहित्यिक लेखरचना रहेका छन् ।

(घ) संगम अङ्क ४

संगम अङ्क ४ वि.सं. २०५५ सालमा प्रकाशित भएको हो । यस अङ्कमा सम्पादक मण्डलका सदस्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

प्रधान सम्पादक : पञ्चराम भट्ट

सम्पादन मण्डल : खेमराज जोशी
वासुदेव जोशी
वीरबहादुर चन्द
जगदीश ओझा

संगम चौथो अङ्क आकारका दृष्टिले ७७ पृष्ठको रहेको छ । यस अङ्कमा जम्मा १४ वटा लेखरचनाहरू प्रकाशित भएका छन् । ती यसप्रकार छन् :

क.सं.	शीर्षक	लेखक
१.	नयाँ वर्ष	कृष्णदत्त चटौत 'कान्त'
२.	स्वागत छ संगम तिमीलाई	जगदीशप्रसाद जोशी
३.	भाषाका रूपमै डोटेली भाषा	डा. टेकराज पन्त
४.	गजल	प्रजापति नेगी
५.	डोट्याली भाषाको विकासका लागि	पञ्चमराज भट्ट
६.	हाँसेर योगी बनी बाँची देऊ	रामकृष्ण भट्ट

७.	डोटेली बोलीको आवश्यकता र महत्त्व	वासुदेव भाइसाप
८.	डोटेली भाषा र लोकसंस्कृति	श्रीधर पन्त
९.	डोटेली भाषिकाको विकासका लागि	डा. देवीप्रसाद ओझा
१०.	डोटेली भाषा र यसको व्याकरण	देवराज भट्ट 'शर्मा'
११.	डोटेली भाषिकाका सम्बन्धमा	जितेन्द्र लेखक
१२.	डोटेली भाषा विषयक गोष्ठी २०५४	-
१३.	विपनाका यथार्थ	डा. गोपालप्रसाद अधिकारी
१४.	आत्महत्यामा बाँचेको मृत्यु	प्रेमसिंह धामी
१५.	संगम पाइला	हरीशप्रसाद जोशी

यस अङ्कमा प्रकाशित लेख रचनाहरू भाषा र साहित्य सम्बन्धी मात्र रहेका छन् । ती मध्ये भाषा सम्बन्धी लेखहरू बढी रहेका छन् ।

(ङ) संगम अङ्क ५

संगम अङ्क ५ वि.सं. २०५७ सालमा प्रकाशित भएको हो । यस अङ्कका सम्पादक मण्डलका सदस्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

सम्पादक मण्डल : कल्याण ओझा
पञ्चमराज भट्ट
हरिशप्रसाद जोशी
जगदीश ओझा

सम्पादन सहयोगी : वासुदेव भाइसाप
पुष्पमणि भट्ट
वीरबहादुर चन्द
मीना पन्त
विष्णुदत्त जोशी
लक्ष्मीप्रसाद भट्ट
केशव भण्डारी

संगम अङ्क ५ आकारका दृष्टिले २३ पृष्ठको रहेको छ । यो अङ्क महाकाली साहित्य संगमको स्थापना काल २०४७ सालदेखि २०५७ सालसम्मको १० वर्से इतिहासको स्मारिकाको रूपमा प्रकाशित भएको छ । यस बाहेक केही साहित्यिक लेख रचना पनि रहेका छन् । ती यसप्रकार छन् :

१. महाकाली साहित्य संगमको संस्था दर्ता प्रमाणपत्र

२. समाज कल्याण परिषद्मा आबद्धताको प्रमाणपत्र
३. महाकाली साहित्य संगमका उद्देश्यहरू
४. दुई शब्द संगमको बारेमा
५. महाकाली साहित्य संगमको स्थापना
६. संगमतिर फर्केर हेर्दा
७. डोटेली भाषा सम्बन्धमा प्र.म. लाई दिएको ज्ञापन पत्र
८. जि.वि.स. कन्चनपुरले सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालयलाई लेखेको पत्र
९. प्र.म. को कार्यालयबाट संगमलाई प्राप्त पत्र
१०. डोटेली भाषिक आन्दोलनका सन्दर्भमा संगमद्वारा अपिल
११. सूचना तथा सञ्चार मन्त्रालयबाट संगमलाई प्राप्त पत्र
१२. प्र.म. लाई स्मृति पत्र
१३. वसन्त
१४. संघर्ष
१५. संगम पाइला
१६. महाकाली साहित्य संगमका शाखाहरू
१७. मुक्तक
१८. हमारी भाषा

(च) संगम अङ्क ६

संगम अङ्क ६ वि.सं. २०६० सालमा प्रकाशित भएको हो । यस अङ्कमा सम्पादक मण्डलका सदस्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

प्रधान सम्पादक : कल्यान ओझा
सम्पादन सहयोगी
गोविन्द श्रृखला

सम्पादन सहयोगी : वासुदेव भाइसाप
डा. देवीप्रसाद ओझा
पञ्चमराज भट्ट

संगम अङ्क ६ आकारका दृष्टिले ७६ पृष्ठको रहेको छ । यसमा सुदुरपश्चिमका साहित्यकारहरूको चिनारी र प्रकाशित कृतिहरूको सूची रहेको छ । यस अङ्कमा संस्थाका आजीवन र साधारण सदस्यहरूको नामावली पनि समावेश गरिएको छ । त्यस्तै संस्थाको सङ्गठनात्मक स्वरूप र संस्था सम्बन्धी लेखहरू रहेका छन् । यस अङ्कमा प्रकाशित शीर्षकहरू निम्नानुसार छन् :

१.	महाकाली साहित्य संगम स्थापना
२.	महाकाली साहित्य संगमका उद्देश्य
३.	आजीवन सदस्य
४.	साधारण सदस्य
५.	महाकाली साहित्य संगमको इतिहास
६.	वर्तमान कार्यसमिति
७.	लखेक साहित्यकारको संक्षिप्त परिचय
८.	यस क्षेत्रबाट प्रकाशित भएका साहित्यिक पुस्तकहरू
९.	यस क्षेत्रका लेखक साहित्यकारहरू
१०.	संगम पाइला

**(छ)	संगम अङ्क ७**

संगम अङ्क ७ वि.सं. २०६३ सालमा प्रकाशित भएको हो । यस अङ्कमा सम्पादक मण्डलका सदस्यहरू निम्नानुसार रहेका छन् :

प्रधान सम्पादक :	कृष्णदत्त चटौत 'कान्त'

सम्पादन सहयोगी :	कल्यान ओझा
जगदीश ओझा
राजकुमार श्रेष्ठ
पञ्चमराज भट्ट

विशेष सम्पादन सहयोगी : गोविन्द श्रृंखला

संगम अङ्क सात जम्मा ९७ पृष्ठको रहेको छ । यस अङ्कलाई गोष्ठी विशेषाङ्कको रूपमा प्रकाशित गरिएको छ । वि.सं. २०६१ देखि ०६३ सम्म महाकाली साहित्य संगमले आयोजना गरेका क्षेत्रीय साहित्यिक गोष्ठीहरूको चर्चा गरिएको छ । यस बाहेक संस्थाका विभिन्न साहित्यिक गतिविधिहरू, भाषा, साहित्य संस्कृति र इतिहास सम्बन्धी लेखरचनाहरू पनि रहेका छन् । यस अङ्कमा ४३ वटा शीर्षकमा लेख रचनाहरू रहेका छन् । ती यसप्रकार छन्:

क्र.सं.	शीर्षक	लेखक
१.	संगम गीत	रमेश पन्त 'मितबन्धु'
२.	सु.प. का साहित्यकारहरूको क्षेत्रीय गोष्ठी २०६१ को कार्य विवरण	
३.	नेपाली भाषाको विकास र छन्दोबद्ध कविता	कृष्णदत्त चटौत 'कान्त'

४.	डोट्याली भाषाका सम्बन्धमा	पञ्चमराज भट्ट
५.	गजलको इतिहास र नेपालमा गजलको विकास	गोविन्द श्रृंखला
६.	प्रगतिशील लेखक संघ, नेपाल	आनन्ददेव भट्ट
७.	महाकाली साहित्य संगम साहित्यिक घोषणा	
८.	महाकाली साहित्य संगमद्वारा (२०६१ चैत्र १९-२० गते) महेन्द्रनगरमा आयोजित साहित्यकारहरूको क्षेत्रीय गोष्ठी	
९.	गजल	श्रेष्ठप्रिया पथ्थर
१०.	गोष्ठी परिचयात्मक मन्तव्य	
११.	वेलु स्मृति प्रतिष्ठान	आरडिप्रभास चटौत
१२.	वि.सं. १८६८ को ऐतिहासिक अभिलेख	डा. देवीप्रसाद ओझा
१३.	आऊ तिमी मंगल गीत गाऊ	कृष्णदत्त चटौत
१४.	बाँकी छ	बलदेव अवस्थी
१५.	कविता कुथू कुन	वासुदेव भट्ट
१६.	गोष्ठीका सहभागीहरूको नामावली	गोविन्द श्रृंखला
१७.	सीताजीमा कोटी प्रणाम	भालचन्द्र भण्डारी
१८.	परदेशमा	पुष्करराज भट्ट
१९.	सायद	डम्मर शर्मा 'वडु'
२०.	डोटेली भाषाका उखान एक चर्चा	जगदीश ओझा
२१.	दुई मुक्तक	टोपेन्द्र शाह 'रसिक'
२२.	साह्रै अवेर भो	कृष्ण सिंह पेला
२३.	झुक्दै नझुकेका शिरहरू	गोविन्द श्रृंखला
२४.	गजल	हेमन्त जोशी
२५.	हाइकु	वीरबहादुर चन्द
२६.	ज्योतिषी साहित्यको रहस्य	मणिराज जोशी
२७.	भैगो ! म कविता लेख्दैन	कल्याण ओझा
२८.	गजल	धिरज नाथ
२९.	संगमका संस्थापक अध्यक्ष प्रेमसिंह धामी	हेमबाबु लेखक
३०.	आत्मीय कोही छ कि ?	कृष्ण पनेरु
३१.	गीत	तुलसी नाथ
३२.	सु.प. को महान पर्व गौरा एक झलक	लक्ष्मीप्रसाद भट्ट 'बैरागी'
३३.	अभिलासा	आत्माराम ओझा
३४.	गजल	दीपसागर पन्त 'प्यासी'
३५.	गौरा महोत्सव २०६२	हरीशप्रसाद जोशी
३६.	मानवतावादी राजा जयपृथ्वीबहादुर सिंह	मानबहादुर सिंह 'पहाडी'

३७.	महाकाली साहित्य संगमको तेह्रौ साधारण सभा	गोविन्द श्रृंखला
३८.	महाकाली साहित्य संगमबाट विगतमा भए गरेका कार्यक्रमहरू	
३९.	महाकाली साहित्य संगम अक्षय कोष नियमावली	
४०.	लेखा परीक्षण प्रतिवेदन	
४१.	आजीवन सदस्यता	
४२.	बाच्या भेट होइजाली सुकेरा होइरया	राजेन्द्र बिष्ट
४३.	साहित्यकारको क्षेत्रीय गोष्ठी सम्पन्न	

४.३.११ निष्कर्ष

महाकाली साहित्य संगमले स्थापना कालदेखि नै मुखपत्रको रूपमा साहित्यिक पत्रिका संगमको प्रकाशन गर्दै आएको छ । सुरुका वर्षहरूमा यस संस्थाले मुखपत्र 'संगम' को प्रकाशनमा सीमित रहे पनि पछिल्ला वर्षहरूमा उल्लेख्य रूपमा साहित्यकारहरूका कृति प्रकाशनमा ल्याएको छ । मुखपत्र संगममा लेखक साहित्यकारहरूका भाषा, साहित्य, कला संस्कृति इतिहासका साथै अन्य लेख रचनाहरू र संस्थाका गतिविधि प्रकाशित गरेको पाइन्छ । यस पत्रिकाको प्रकाशनले साहित्यिक लेख रचना पाठकसामु पुऱ्याउने र साहित्यप्रति अभिरुचि बृद्धि गराउने महत्त्वपूर्ण कार्य गरेको छ । त्यसैगरी साहित्यकारहरूका विभिन्न विधाका दुई दर्जनभन्दा बढी कृतिहरू यस संस्थाले प्रकाशनमा ल्याएको छ । यस संस्थाले प्रकाशनमा ल्याएका कविता, आख्यान, नाटक र लोकसाहित्यिक कृतिहरूले सु.प. क्षेत्रबाट नेपाली साहित्यको विस्तार गर्न महत्त्वपूर्ण भूमिका खेलेको छ । सुदूरपश्चिमकको विकटतासँगै साहित्य पनि अल्मलिएको अवस्थामा कविता विधामा खण्डकाव्य र आख्यानमा उपनयासका साथै नाट्य कृतिहरूको प्रकाशन गरी यस संस्थाले नेपाली साहित्यमा योगदान गरेको छ । सु.प. क्षेत्रमा कवि लेखकहरूलाई उत्प्रेरणा एवम् हौसला प्रदान गर्दै यस संस्थाले नेपाली साहित्यको प्रचार-प्रसार र श्रीबृद्धि गर्ने अभियानमा इँटा थप्न सफल भएको छ ।

परिच्छेद-पाँच
उपसंहार

'महाकाली साहित्य संगम' महाकाली अञ्चलको महेन्द्रनगरबाट आफ्नो गतिविधि सञ्चालन गरिरहेको साहित्यिक संस्था हो । यस संस्थाले सु.प. क्षेत्रको भाषा, साहित्य, कला, संस्कृति, इतिहास र पूरातत्त्व सम्बन्धी खोज-अनुसन्धान गरी त्यसको संरक्षण, सम्बर्द्धन तथा प्रचार-प्रसार गर्ने उद्देश्य लिएको छ । सोही उद्देश्य अनुरूप यस संस्थाले साहित्यकारका कृति प्रकाशित गर्ने, साहित्यिक पत्रपत्रिका प्रकाशित गर्ने, लोकसाहित्य र संस्कृतिको संरक्षण गर्ने, भाषा, साहित्य सम्बन्धी गोष्ठी, सेमिनारहरूको आयोजना गर्ने र साहित्यिक लेख रचनामार्फत् समाजमा सचेतना जगाउने कार्य गर्दै आएको छ । यस संस्थाले महाकाली अञ्चलका मात्र नभई सम्पूर्ण सु.प. क्षेत्रका साहित्यकर्मीहरूलाई संगठित भएर साहित्यको सिर्जनमा लाग्न उत्प्रेरकको काम गरिरहेको छ । समय-समयमा सञ्चालित विभिन्न साहित्यिक गतिविधिहरूमा हुने साहित्यकारहरूको जमघटले गर्दा यस क्षेत्रका साहित्यकारहरूको वास्तविक संगमको रूपमा महाकाली साहित्य संगम बनेको छ । यसरी सुदूरपश्चिमबाट दुई दशकदेखि साहित्यिक गतिविधिमा निरन्तरता दिँदै आएको महाकाली साहित्य संगमले नेपाली साहित्यमा पुऱ्याइरहेको योगदानलाई निम्न बुँदाहरूमा समेट्न सकिन्छ :

(क) साहित्यिक पत्रपत्रिका र कृति प्रकाशन

महाकाली साहित्य संगमले मुखपत्रको रूपमा 'संगम' को प्रकाशन गर्दै आएको छ । यसमा साहित्यकारका विभिन्न विधाका लेख रचना प्रकाशित गर्नुको साथै संस्थाका गतविधिहरूको उल्लेख गरिन्छ । त्यसैगरी संगमले साहित्यकारका कृतिहरू प्रकाशनमा ल्याउने काम गर्दै आएको छ । यस संस्थाले साहित्यकारहरूका गीत, मुक्तक, गजल, कविता र खण्डकाव्य लगायत लघुकथा, कथा, उपन्यास, नाटक र लोकसाहित्य सम्बन्धी पुस्तक प्रकाशनमा ल्याएको छ । यसरी यस संस्थाले सु.प. को पिछडिएको साहित्यिक क्षेत्रलाई गतिशीलता दिँदै कविता विधामा खण्डकाव्यस्तरका कृति, आख्यान विधामा उपन्यास प्रकाशित गर्नु महत्त्वपूर्ण कार्य हो । यस संस्थाले सु.प. क्षेत्रबाट साहित्यिक पत्रपत्रिका र विभिन्न विधाका सर्जकहरूका कृति प्रकाशनमा ल्याएर प्रचार-प्रसार गरी नेपाली भाषा र साहित्यको उत्थान विकासमा महत्त्वपूर्ण योगदान गरिरहेको छ ।

(ख) संस्कृतिको जगेर्ना

महाकाली साहित्य संगमले सु.प. क्षेत्रको लोकसंस्कृतिलाई जोगाउने र निरन्तरता दिने काम गर्दै आएको छ । यस क्षेत्रको लोकसंस्कृतिलाई झल्काउने चाडपर्वमा संगमले विभिन्न कार्यक्रमको आयोजना गरी मनाउने गर्दछ । सु.प. क्षेत्रका प्रमुख चाडपर्वहरू गौरा, माघे संक्रान्ति, विषु लगायत पुषेपन्ध्र र चैतलोलाई संगमले आफ्नो वार्षिक कार्ययोजनामा राखेर परम्परागत

किसिमले मनाउने गर्दछ । त्यसैगरी गौरा, चैतलो विषु पर्वमा डेउडा खेलको आयोजना गरी यस क्षेत्रको लोकसंस्कृति र लोकगीतको संरक्षण संगमले गरिरहेको छ । सु.प. को लोकसंस्कृतिमा आधारित 'गौरा', 'चैतलो' नाटकहरू 'राष्ट्रिय नाटक महोत्सव' मा मञ्चन भई यस क्षेत्रको लोकसंस्कृतिलाई राष्ट्रिय स्तरसम्म पहिचान गराउने महत्त्वपूर्ण कार्य संगमले गरेको छ । यसरी युवा पिँढीको संस्कृति र परम्परा प्रतिको उदासिनता र पश्चिमा संस्कृतिको अनुसरण गर्ने पलयनवादी प्रवृत्तिलाई सचेत गराई आफ्नो मौलिक पहिचानलाई जोगाउन ठूलो भूमिका निर्वाह गरिरहेको छ । कुनै पनि देशको परम्परा र संस्कृतिको सम्बन्ध भाषा साहित्यसँग निकट रहन्छ । त्यसैले संस्कृति र परम्परालाई जोगाउनु भनेको भाषा साहित्यमा योगदान गर्नु हो ।

(ग) साहित्यिक भाषिक गोष्ठी

महाकाली साहित्य संगमले नेपाली र डोटेली भाषा साहित्य सम्बन्धी गोष्ठी सेमिनारहरूको बेला बेलामा आयोजना गर्दै आएको छ । यस्ता गोष्ठी, सेमिनारहरू जिल्ला र क्षेत्रीय स्तरमा सञ्चालन गरेको पाइन्छ । साहित्यिक गोष्ठीले स्रष्टाहरूलाई साहित्यको सिर्जनामा अभिप्रेरित गर्ने, साहित्यको उत्थान, विकासमा क्रियाशील भएर लाग्ने हौसला प्रदान गर्दछ । त्यस्तै साहित्य सिर्जनामा रुचि राख्ने व्यक्तिहरूको सिर्जनशीलतालाई प्रस्फुटन गराउन यस्ता गोष्ठीहरूले सहयोग पुऱ्याउँछ । यसका साथै साहित्यिक अन्तरक्रियाले नयाँ स्रष्टा र साहित्य प्रेमीहरूलाई विधागत ज्ञान, सीप र दक्षता प्रदान गर्दछ । यस संस्थाले सञ्चालन गरेका भाषिक गोष्ठीहरूले डोटेली भाषाको संरक्षण र प्रचार-प्रसारमा महत्त्वपूर्ण कार्य गरेको छ । डोटेली भाषालाई एउटा स्वतन्त्र भाषाको रूपमा चिनाउन यस संस्थाले डोटेली भाषामा लेख, रचना र कृतिहरू प्रकाशन गरिरहेको छ । यसरी नेपाली र डोटेली भाषा साहित्य सम्बन्धी गोष्ठी सेमिनारहरूले दुवै भाषा साहित्यलाई टेवा पुऱ्याउने कार्य संगमले गरेको छ ।

(घ) चेतनामूलक साहित्यिक अभियान

महाकाली साहित्य संगमले समसामयिक सन्दर्भअनुसार चेतनामूलक साहित्यिक अभियान सञ्चालन गर्दै आएको छ । विभिन्न समयमा संगमले सञ्चालन गरेका कार्यक्रमहरूमा साहित्यिक रचनामार्फत् ज्ञानवर्द्धक र सचेतना मुलक सन्देश दिइरहेको छ । यस संस्थाले आयोजना गरेको एच.आइ.भि. एड्स सम्बन्धी सचेतनामूलक सडक नाटक, चेलीबेटी बेचबिखन सम्बन्धी सचेतनामूलक साहित्यिक कार्यक्रमका साथै संविधान सभा निर्वाचन सम्बन्धी १ महिनासम्म सञ्चालन गरेको प्रचारात्मक कार्यक्रमहरू प्रभावकारी र समसामयिक सन्दर्भलाई समेट्न सफल रहेका छन् । यस्ता कार्यक्रमले एकातिर समाजमा चेतना फैलाउने कार्य गरेको छ भने अर्कोतिर साहित्यको प्रचार-प्रसार पनि भइरहेको छ ।

(च) साहित्यिक रचनामार्फत् समाज सुधार

महाकाली साहित्य संगमले समाजमा रहेका विकृति, विसंगति, सामाजिक, जातीय, लिङ्गीय भेदभावलाई निरुत्साहित गर्ने र सुन्दर शान्त समुन्नत समाजको निर्माणमा लाग्न प्रेरित गर्ने

किसिमका लेखरचनाहरू प्रकाशित गर्दै आएको छ । हाम्रो संस्कृति र परम्पराको रूपमा रहेका खराब प्रवृत्तिलाई हटाएर समय र परिस्थितिअनुसार समाजलाई परिवर्तन गर्दै लैजानुपर्ने सन्देशमूलक लेख रचनाहरू पनि यस संस्थाबाट प्रकाशित भएका छन् । त्यसैगरी समाजमा विद्यमान भ्रष्टाचार, चोरी, डकैती, हत्या, हिंसा र दुर्व्यसन जस्ता कुप्रवृत्तिको साहित्यिक लेखरचनामार्फत् भण्डाफोर गरी समाज सुधार गर्ने प्रयास संगमले गरिरहेको छ । यसले गर्दा समाज सुधारको सन्देश प्रवाह हुनुको साथै भाषा साहित्यको पनि प्रचार र प्रसार भइरहेको छ ।

(च) साहित्यकारहरूको संगम

नेपालको सु.प. भेगमा साहित्यको क्षेत्रमा काम गर्ने कुनै पनि संघसंस्था नभएको बेला महाकाली साहित्य संगमको स्थापना २०४७ मा भयो । यस क्षेत्रका साहित्यकारहरूलाई भेला गराएर साहित्यको सिर्जनामा अभिप्रेरित र उत्साहित गराउने साझा संगमको रूपमा महाकाली साहित्य संगम रहेको छ । यस संस्थाले नवोदित स्रष्टाहरूलाई प्रोत्साहित गर्ने, आत्मबल प्रदान गर्ने र पूराना स्रष्टाहरूलाई सम्मान गर्दै आएको छ । संगमले बेला-बेलामा गरिरहेका साहित्यिक कार्यक्रमहरूले साहित्यिक वातावरण सिर्जना गरेर बढीभन्दा बढी मानिसहरूलाई साहित्यिक क्षेत्रमा काम गर्न आकर्षित गरेको छ । यसरी स्रष्टाहरूका सिर्जनात्मक अभिव्यक्तिलाई मञ्च प्रदान गर्ने, साहित्यको सिर्जनामा अभिरुचि बृद्धि गराउने र नयाँ सर्जकहरूलाई उत्साह र हौसला दिने काम गरिरहेको हुँदा यो संस्था साहित्यकारहरूको वास्तविक संगम बनेको छ । यसले गर्दा स्रष्टाहरू थपिँदै जाने र आफ्ना सिर्जनामार्फत् भाषा, साहित्यको क्षेत्रमा योगदान पुग्ने विश्वास गर्न सकिन्छ ।

सम्भावित शोधशीर्षकहरू

१. नेपाली साहित्यको विकासमा संगम पत्रिकाको योगदान ।

२. नेपालका साहित्यिक संस्थाहरूको सन्दर्भमा महाकाली साहित्य संगमको भूमिका ।

३. नेपाली कविता तथा गीत, गजलको विकासमा महाकाली साहित्य संगमको योगदान ।

४. नेपाली आख्यानको विकासमा महाकाली साहित्य संगमको योगदान ।

५. नेपाली साहित्यका अन्य विधाको प्रकाशनमा महाकाली साहित्य संगमको भूमिका ।

सन्दर्भसामग्री सूची

(क) पुस्तकसूची

अवस्थी, बलदेव, **भकारी**, महेन्द्रनगरः महाकाली साहित्य संगम, २०६१ ।

……………, **आमालाई रुवाएर नमरुँ**, महेन्द्रनगरःमहाकाली साहित्य संगम, २०६२ ।

ओभ्का, आत्माराम, **रुवस**, महेन्द्रनगरः महाकाली साहित्य संगम, २०६२ ।

ओभ्का, कल्यान, **ए ! दशैं**, महेन्द्रनगरः महाकाली साहित्य संगम, २०५९ ।

……………, **टुक्राटाक्री सिएपछि**, महेन्द्रनगरः महाकाली साहित्य संगम, २०५९ ।

गिरी, जगत, **जलन**, महेन्द्रनगरः महाकाली साहित्य संगम, २०६३ ।

चटौत, कृष्णदत्त, **मल्लोबाटो**, महेन्द्रनगरः महाकाली साहित्य संगम, २०६२ ।

चन्द, वीरबहादुर, **नौलाः नेपाला : मान्स**, महेन्द्रनगरः महाकाली साहित्य संगम, २०६३ ।

……………, **भुट्याट**, महेन्द्रनगरः महाकाली साहित्य संगम, २०६४ ।

……………, **चौपातो रे मान्स**, महेन्द्रनगरः महाकाली साहित्य संगम, २०६२ ।

……………, **नौलो जुग**, महेन्द्रनगरः महाकाली साहित्य संगम, २०६५ ।

जोशी, नवराज, **वाचा**, महेन्द्रनगरः महाकाली साहित्य संगम, २०६४ ।

नेपाल, रामचन्द्र, **आवाज**, महेन्द्रनगरः महाकाली साहित्य संगम, २०६४ ।

बम, निरञ्जन, **वियोग**, महेन्द्रनगरः महाकाली साहित्य संगम, २०६४ ।

बि.क., केशव, **आँशुको बिक्री**, महेन्द्रनगरः महाकाली साहित्य संगम, २०६१ ।

भट्ट, पुष्करराज, **एकथोपा सागरको**, महेन्द्रनगरः महाकाली साहित्य संगम, २०६४ ।

भट्ट, लक्ष्मीदत्त, **हाम्रो कर्तव्य र गन्तव्य,** महेन्द्रनगरः महाकाली साहित्य संगम, २०६५ ।

भट्ट, लक्ष्मीप्रसाद, **उजड्डि किर्मुल्लि प्वाँख**, महेन्द्रनगरः महाकाली साहित्य संगम, २०६१ ।

……………, **जन्जाल निराकरणका माला,** महेन्द्रनगरः महाकाली साहित्य संगम, २०६१ ।

भाइसाप, वासुदेव, **माधी**, महेन्द्रनगरः महाकाली साहित्य संगम, २०६० ।

……………, **सदुरपश्चिमा डोटी प्रदेशका लोकगाथाको अवलोकन**, महेन्द्रनगरः महाकाली साहित्य संगम, २०६३ ।

लेखक, हेमबाबु, **मलाई पनि उस्तै उस्तै,** महेन्द्रनगरः महाकाली साहित्य संगम, २०६४ ।

……………, **तश्नगी**, महेन्द्रनगरः महाकाली साहित्य संगम, २०६४ ।

श्रृंखला, गोविन्द, **संघर्ष जीवनको मृत्य**, महेन्द्रनगरः महाकाली साहित्य संगम, २०६० ।

……………, **क्षितिजपारी**, महेन्द्रनगरः महाकाली साहित्य संगम, २०६४ ।

२० जना कविहरूको कवितासङ्ग्रह, **सहयात्रा**, महेन्द्रनगरः महाकाली साहित्य संगम, २०६४ ।

(ख) शोधपत्र सूची

अधिकारी, गंगाधर, **नेपाली साहित्यमा धवलागिरी साहित्य प्रतिष्ठानको योगदान**, कीर्तिपुरः स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि., अप्रकाशित शोधपत्र, २०६५ ।

पोखेल, मणिकुमार, **नेपाली साहित्यमा पूर्वाञ्चल साहित्य प्रतिष्ठानको योगदान**, कीर्तिपुरः स्नातकोत्तर शोधपत्र, नेपाली केन्द्रीय विभाग, त्रि.वि., अप्रकाशित शोधपत्र, २०५९ ।

(ग) पत्रपत्रिका सूची

ओझा, कल्यान, महाकाली साहित्य संगम, **संगमः एक परिचय**, महेन्द्रनगरः अभियान दैनिक, २०५७, पुष २७ ।

महाकाली साहित्य संगम, **संगम**, वर्ष ३ अङ्क १, २०४९ ।

महाकाली साहित्य संगम, **संगम**, वर्ष ५ अङ्क २, २०५१ ।

महाकाली साहित्य संगम, **संगम**, वर्ष ६ अङ्क ३, २०५२ ।

महाकाली साहित्य संगम, **संगम**, वर्ष ९ अङ्क ४, २०५५ ।

महाकाली साहित्य संगम, **संगम**, वर्ष ११ अङ्क ५, २०५७ ।

महाकाली साहित्य संगम, **संगम**, वर्ष १४ अङ्क ६, २०६० ।

महाकाली साहित्य संगम, **संगम**, वर्ष १७ अङ्क ७, २०६३ ।

महाकाली साहित्य संगमको विधान २०४७ (दोस्रो संशोधन, २०६१) ।

(घ) महाकाली साहित्य संगमका निर्णय पुस्तिका कार्यक्रम पुस्तिका संस्थासँग सम्बन्धित सामग्रीहरू ।

परिशिष्ट - १

महाकाली साहित्य सङ्गठनको विधान २०४७

(दोस्रो संशोधन, २०६१)

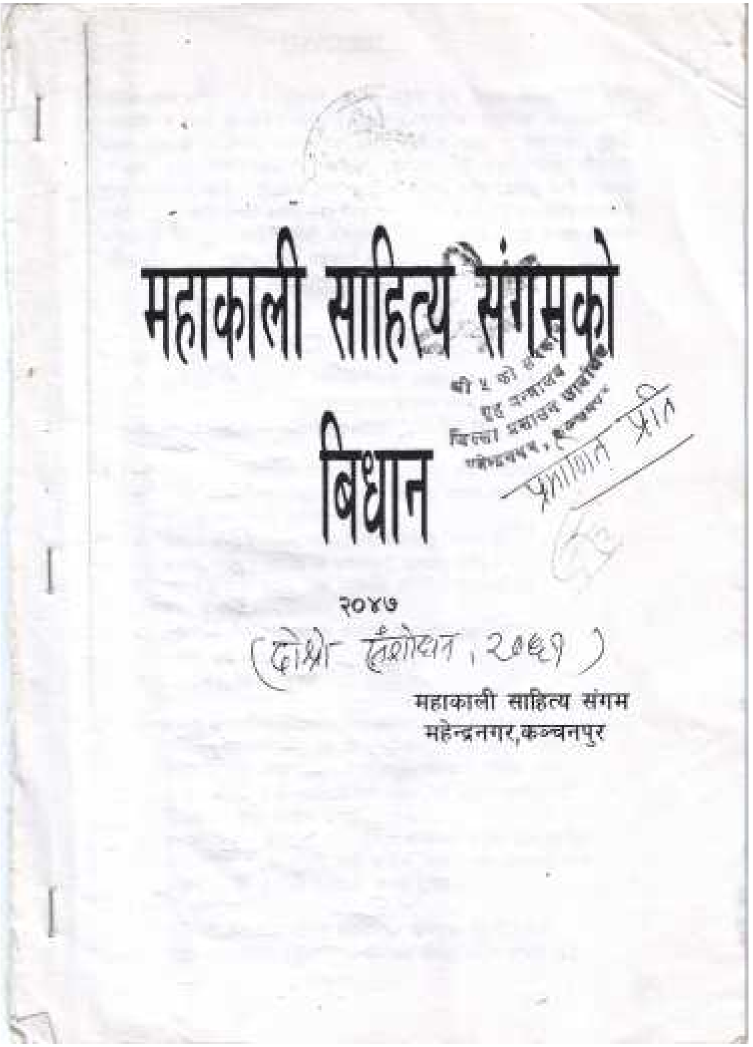

महाकाली साहित्य संगमको

विधान

२०४७

(दोश्रो संशोधन, २०६१)

महाकाली साहित्य संगम
महेन्द्रनगर,कञ्चनपुर

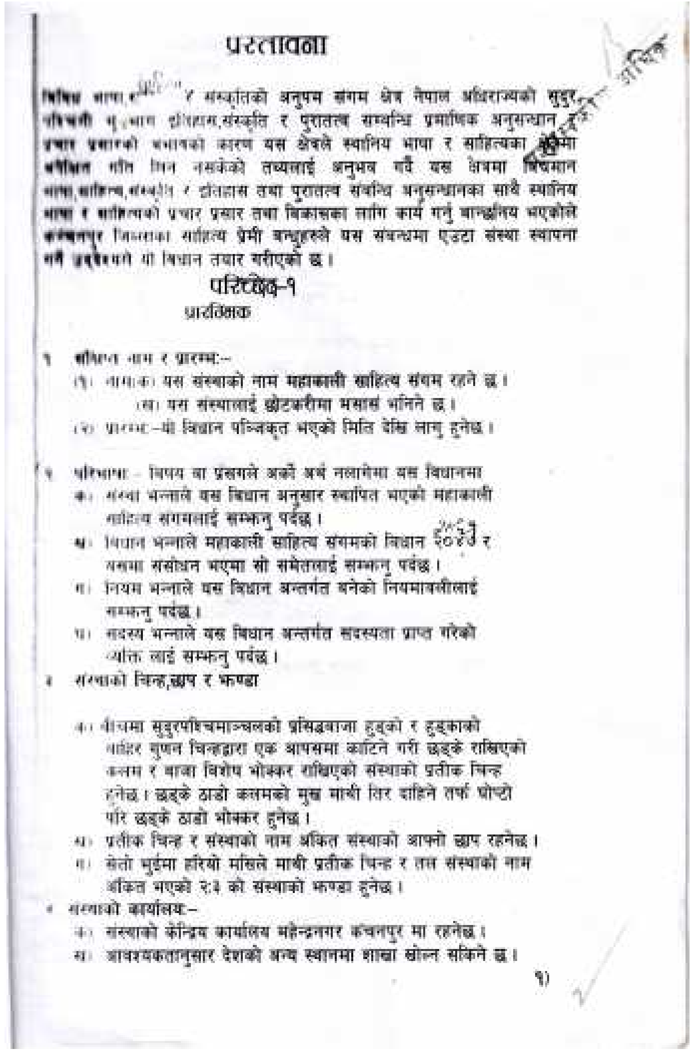

प्रस्तावना

विविध भाषा, [illegible] र संस्कृतिको अनुपम संगम क्षेत्र नेपाल अधिराज्यको सुदूर पश्चिमी भूभाग [illegible] इतिहास,संस्कृति र पुरातत्व सम्बन्धि प्रमाणिक अनुसन्धान [illegible] प्रचार प्रसारको अभावको कारण यस क्षेत्रले स्थानिय भाषा र साहित्यका [illegible] अपेक्षित गति लिन नसकेको तथ्यलाई अनुभव गर्दै यस क्षेत्रमा विद्यमान भाषा,साहित्य,संस्कृति र इतिहास तथा पुरातत्व संबन्धि अनुसन्धानका साथै स्थानिय भाषा र साहित्यको प्रचार प्रसार तथा विकासका लागि कार्य गर्नु वान्छनिय भएकोले कञ्चनपुर जिल्लाका साहित्य प्रेमी बन्धुहरुले यस संबन्धमा एउटा संस्था स्थापना गर्ने उद्देश्यले यो विधान तयार गरीएको छ।

परिच्छेद-१

प्रारम्भिक

१ संक्षिप्त नाम र प्रारम्भः–
(१) नाम(क) यस संस्थाको नाम महाकाली साहित्य संगम रहने छ।
(ख) यस संस्थालाई छोटकरीमा मसास भनिने छ।
(२) प्रारम्भ:–यो विधान पञ्जिकृत भएको मिति देखि लागु हुनेछ।

२ परिभाषा – विषय वा प्रसगले अर्को अर्थ नलागेमा यस विधानमा
क) संस्था भन्नाले यस विधान अनुसार स्थापित भएको महाकाली साहित्य संगमलाई सम्झनु पर्दछ।
ख) विधान भन्नाले महाकाली साहित्य संगमको विधान २०४७ र यसमा संसोधन भएमा सो समेतलाई सम्झनु पर्दछ।
ग) नियम भन्नाले यस विधान अन्तर्गत बनेको नियमावलीलाई सम्झनु पर्दछ।
घ) सदस्य भन्नाले यस विधान अन्तर्गत सदस्यता प्राप्त गरेको व्यक्ति लाई सम्झनु पर्दछ।

३ संस्थाको चिन्ह,छाप र झण्डा

क) बीचमा सुदुरपश्चिमाञ्चलको प्रसिद्धबाजा हुड्को र हुड्काको बाहिर गुणन चिन्हद्वारा एक आपसमा काटिने गरी छड्के राखिएको कलम र बाजा विशेष भोक्कर राखिएको संस्थाको प्रतीक चिन्ह हुनेछ। छड्के ठाडो कलमको मुख माथी तिर दाहिने तर्फ फोप्टो परि छड्के ठाडो भोक्कर हुनेछ।
ख) प्रतीक चिन्ह र संस्थाको नाम अंकित संस्थाको आफ्नो छाप रहनेछ।
ग) सेतो भुईमा हरियो मसिले माथी प्रतीक चिन्ह र तल संस्थाको नाम अंकित भएको २:३ को संस्थाको झण्डा हुनेछ।

४ संस्थाको कार्यालयः–
क) संस्थाको केन्द्रिय कार्यालय महेन्द्रनगर कंचनपुर मा रहनेछ।
ख) आवश्यकतानुसार देशको अन्य स्थानमा शाखा खोल्न सकिने छ।

१)

परिच्छेद २

उद्देश्य

को उद्देश्य– यस संस्थाको उद्देश्य देहाय बमोजिम हुनेछन् ।

कार्यक्षेत्र भित्रको ऐतिहासिक,सांस्कृतिक र साहित्यिक महत्वका स्थान,वस्तु र पुरातत्व संवन्धि सामाग्रिको अनुसंधान प्रचार प्रसार तथा प्रकाशन गरी त्यस संबन्धमा जनचेतना जगाउने गरी जनसहभागिता जुटाउने प्रयास गर्ने ।

लोक नाटक मञ्चन तथा सम सामयिक प्रकाशन द्वारा स्थानिय भाषा,गीत तथा संस्कृति उत्थानका लागि काम गर्ने ।

सांस्कृतिक तथा साहित्यिक पुरस्कारको स्थापना गरी नव उदित साहित्य तथा कला प्रतिभालाई स्थानिय भाषा,साहित्य,संस्कृति प्रति आकर्षित गर्ने ।

कार्यक्षेत्र भित्रको इतिहास,संस्कृति,साहित्य,भाषा एवं पुरातत्व संवन्धि कार्यशाला गोष्ठि,सम्मेलनहरुको आयोजना एवम् संचालन गर्ने राष्ट्रिय तथा अन्तर्राष्ट्रिय साहित्यिक,प्राज्ञिक संस्थाहरुसंग समझदारी र संबन्ध कायम गर्ने ।

साहित्यद्वारा समाजमा वर्गिय चेतना प्रस्फुटन गर्ने उद्देश्यले समाजमा व्याप्त शोषण,कुरीति,अन्धविश्वासका विरुद्ध लेखन तथा प्रकाशनद्वारा समाजमा नव जागृती ल्याउने प्रयास गर्ने ।

संस्थाका सदस्य र साहित्य तथा कलाको क्षेत्रसंग संवन्धित अन्य व्यक्तिको हित अधिकारका लागि कार्य गर्ने ।

परिच्छेद-३

सदस्यता

६ ...ताको योग्यता:–निम्न योग्यता भएको कुनै पनि व्यक्ति सदस्य हुन सक्ने छ ।

(क) यस संस्थाको उद्देश्यमा आस्था राख्ने ।

(ख) नैतिक पतन देखिने कुनै फौजदारी मुद्दामा सक्षम अदालतबाट अन्तिम निर्णय भै सजाय नपाएको ।

(ग) ...मत नोकरीको ।

(घ) नेपाली नागरीक ।

७-...ताको प्रकार:–संस्थाका सदस्य देहाय बमोजिमका हुने छन् ।

(क) साधारण सदस्य

(ख) आजीवन सदस्य

(ग) विशिष्ट सदस्य

८ ...ता शुल्क र सदस्यता प्रदान गर्ने विधी:–

(क) ...ता प्राप्त गर्न निम्न प्रकारको शुल्क लाग्नेछ–

(क) प्रवेश शुल्क रु ५०।

(ख) वार्षिक शुल्क रु ५०।

(ग) आजीवन सदस्यता शुल्क रु ~~५०१।~~ ५०५।–

(घ) विशिष्ट सदस्यता शुल्क रु ५०००।–

२)

(ख) प्रत्येक सदस्यले प्रत्येक वर्ष चैत्र मसान्त भित्र सदस्यता नविकरण गर्नु पर्नेछ तर आजीवन र विशिष्ट सदस्यले नविकरण गराइरहनु पर्ने छैन ।

(ग) प्रत्येक सदस्यले महाधिवेसन शुल्क प्रत्येक तीन बर्षमा एक पटक रु. १५।– बुझाउनु पर्नेछ ।

(घ) साधारण सदस्यता रु १२५। लिइ तीन बर्षका लागि नविकरण गर्न सकिने छ ।

(ङ) विधान र नियम पुरा गरी निवेदन दिने साहित्यिक व्यक्ति लाई केन्द्रिय समितिले सदस्यता प्रदान गर्नेछ ।

९ सदस्यको अयोग्यता:– देहायको अवस्थामा यस संस्थाका सदस्यको सदस्यता समाप्त हुनेछ ।

क) मृत्यु भएमा ।

ख) लिखित राजीनामा कार्य समितिबाट स्विकृत भएमा ।

ग) अनैतिक आचरण वा संस्थाको हित विपरित काम गरेको आरोपमा साधारण सभाले सदस्यता समाप्त गर्ने निर्णय गरेमा ।

घ) सदस्यता नविकरण नगरेमा ।

ङ) दफा ६ बमोजिमको योग्यता रहन नगएमा ।

परिच्छेद-४

१० महाधिवेशन(१)- महाधिवेशन संस्थाको सर्वोच्च अङ्ग हुनेछ यसको अधिवेशन प्रत्येक तीन बर्षमा एक पटक बस्नेछ ।

२) केन्द्रिय समिति पदाधिकारी र सदस्यहरु,सल्लाहकारहरु शाखा अध्यक्षहरु शाखाको साधारण सभाबाट छानिएका महाधिवेशन प्रतिनिधी,केन्द्रिय समिति बाट छानिएका महाधिवेशन प्रतिनिधीहरु विशिष्ट सदस्यहरु उक्त महाधिवेशनका सहभागि हुनेछन् ।

शाखाले सदस्य संख्याको ३५ प्रतिशत महाधिवेशन प्रतिनिधी छान्ने छन् र केन्द्रिय समितिले सदस्य संख्याको २० प्रतिशत मनोनित महाधिवेशन प्रतिनिधी छान्ने छन् ।

३) महाधिवेशनले कम्तिमा १ महिला सहित १३ सदस्यीय केन्द्रिय समिति र ५ सदस्यीय सल्लाहकार समितिको चयन गर्नेछ ।

४ महाधिवेशनमा केन्द्रिय समितिको तर्फबाट महासचिवको प्रतिवेदन र ले.प. समितिको कोषाध्यक्षको आय व्यय विवरण उपर छलफल गरी पारित गर्नु महाधिवेशनको काम हुनेछ ।

५ महाधिवेशनले आगामी तीन बर्षका लागि नीति रकार्यक्रम निर्धारण गर्नेछ ।

६ संस्थाका विधान संशोधन प्रस्ताव तथा समसामयिक प्रस्ताव परित गर्ने महाधिवेशनको कार्य हुनेछ ।

११ साधारण सभा

१ क) केन्द्रिय साधारण सभामा केन्द्रिय समितिका पदाधिकारी र सदस्यहरु,सल्लाहकारहरु विशिष्ट सदस्यहरु शाखाका अध्यक्षहरु केन्द्रिय समितिले मनोनित गरेका सभासदहरु सहभागि हुनेछन् र शाखाको साधारण सभामा शाखा समितिका पदाधिकारी र सदस्यहरु सहभागि हुनेछन् ।

ख) साधारण सभा बर्षको एक पटक बस्नेछ ।

३)

[illegible] वार्षिक प्रतिवेदन आर्थिक प्रतिवेदन उपर छलफल गरी पारित गर्नेछ ।
[illegible] र कार्यक्रम माथी छलफल गरी पारित गर्ने साधारण सभाको काम

[illegible] दुइ तिहाइ सदस्य तथा प्रतिनिधीहरुले अध्यक्ष समक्ष निवेदन
[illegible] विशेष साधारण सभा र साधारण सभाको दुइ तिहाइ बहुमतले माग
[illegible] विशेष केन्द्रिय महाधिवेशन बोलाउन सकिने छ ।
[illegible] सभा तथा महाधिवेशनको सूचना एक महिना अगाडि प्रकाशित गर्नु
। तर विशेष अधिवेशन बोलाउनु परेमा १५ दिन पूर्व प्रकाशित गरीएको
[illegible] मानिने छ ।
[illegible] अधिवेशन र विशेष अधिवेशनको समय मिति र स्थान केन्द्रिय कार्य
[illegible] तोकेनेछ ।
१२. [illegible] समिति गठन :- (केन्द्रीय समितिको [illegible])
[illegible] संस्थाको दफा १०(२) अनुसार निर्वाचित १३ सदस्सिय केन्द्रिय समिति
[illegible] ।
[illegible]) निर्वाचित सदस्यहरुले आफु मध्येबाट अध्यक्ष-१,उपाध्यक्ष -१, [illegible]
[illegible] सचिव-१,सचिव-१,कोषाध्यक्ष-१ चयन गर्नेछन् । बाँकि सदस्यहरु
[illegible] सदस्य रहनेछन् ।
[illegible]) कार्य समितिको पदावदी ३ वर्षको हुनेछ ।
[illegible] रिक्तता :- देहायको अवस्थामा कार्य समितिका पदाधिकारी
[illegible] सदस्यहरु आफ्नो पदमा बहाल रहने छैनन् ।
[illegible] दफा ९ अनुसार संस्थाको सदस्यता समाप्त भएमा ।
[illegible] दफा ९ (ग) अनुसारको अभियोग कार्य समितिमा दर्ता भै कार्य
समितिको कुल संख्याको दुई तिहाइ बहुमतबाट पारित भएमा । तर
साधारण सभाले सफाइ दिएमा पुनः आफ्नो पद बहाल हुनेछ ।
[illegible]) कार्य समितिको बैठकमा पूर्व सूचना वा उचित कारण बिना लगातार
तीन पटक सम्म अनुपस्थित रहेमा ।
[illegible]) लिखित राजीनामा स्विकृत भएमा ।
[illegible] पूर्ति :- कुनै कारणवस कुनै समितिमा पद रिक्त हुन गएमा समितिको
[illegible] पदाधिकारी पदपूर्ति सदस्यहरुबाट र सदस्यको पूर्ति महाधिवेशन
[illegible] प्रतिनिधीबाट गरिनेछ ।
[illegible] समितिको बैठक:-
[illegible]) केन्द्रिय समितिको बैठक सामान्यतया प्रत्येक दुई महिनामा र
शाखाको बैठक प्रत्येक महिनामा बस्नेछ ।
[illegible]) विशेष बैठक बोलाउनु आवश्यक छ भनि कार्य समिति सदस्यहरुको
३३ प्रतिशत सदस्यले अध्यक्ष समक्ष लिखित जानकारी दिएमा
जानकारी प्राप्त भएको १५ दिन भित्र विषेश बैठक बोलाइने छ ।
[illegible]) कार्य समितिको बैठक बस्ने सूचना सुविधानुसार प्रकाशित गर्न
सकिनेछ ।

[illegible] समितिको काम कर्तव्य र अधिकार:– कार्य समितिको काम कर्तव्य र
अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ ।

क) महाधिवेशन र साधारण सभाबाट पारित नीति निर्देशन तथा
कार्यक्रमहरुको कार्यान्वयन गर्नु ।
ख) संस्थाको हित र उद्देश्य प्राप्तिका लागि वार्षिक नीति तथा
कार्यक्रम तर्जुमा गरी महाधिवेशन र साधारण सभामा पेश गर्ने ।
ग) साधारण सभामा वार्षि बजेट पेश गर्नु ।
घ) संस्थाको वार्षिक प्रगति प्रतिवेदन तथा आर्थिक प्रतिवेदन
महाधिवेशन र साधारण सभामा पेश गर्नु ।
ङ) संस्थाको आवश्यकता अनुरुप बिभिन्न शाखा समिति, उप समिति र
विभागहरुको गठन गर्नु ।
च) विधान अन्तरगत रहि आवश्यकतानुसार नियम तर्जुमा गर्नु ।
छ) संस्थाको कोष संचालन गर्नु ।
ज) महाधिवेशन र साधारण सभाको आयोजना गर्नु ।
झ) अन्य साहित्यिक संस्थाको उद्देश्यसंग मेल खाने प्राज्ञिक संस्थाहरु
सित सम्बन्ध राख्नु ।
ञ) संस्थाको उद्देश्य प्राप्तिका लागि अन्य आवश्यक काम गर्नु ।

परिच्छेद-५
पदाधिकारीहरु को काम कर्तव्य र अधिकार

[illegible]. कार्य समितिका पदाधिकारीहरुको काम कर्तव्य र
अधिकार देहाय बमोजिम हुनेछ ।
१) अध्यक्ष
क) संस्थाको नेतृत्व र साधारण सभा अधिवेशन,कार्य समितिको
बैठक तथा संस्थाले आयोजना गरेका गोष्ठि,सम्मेलन,समारोहको
अध्यक्षता गर्ने ।
ख) अन्य सरकारी वा गैर सरकारी संस्था समक्ष संस्थाको प्रतिनिधित्व
गर्ने वा प्रतिनिधी नियुक्त गर्ने ।
ग) मत विभाजन हुदा मत बराबर भएमा निर्णायक मत मात्र
दिन पाउने छ । तर अविधेशनमा हुने निर्वाचनमा भने अन्य
सदस्य सरह मतदान गर्नेछ ।
घ) अध्यक्षले उपाध्यक्ष समक्ष आफ्नो राजीनामा प्रस्तुत
गर्नेछ र कार्य समितिले निर्णय गरेपछि मात्र स्विकृत वा
अस्विकृत मानिने छ ।
ङ) अध्यक्ष बाहेक कार्यसमितिका अन्य पदाधिकारी,सदस्य तथा
महाधिवेशन र साधारणसभा का सदस्यले आफ्नो राजीनामा
अध्यक्ष समक्ष प्रस्तुत गर्ने छन् र कार्यसमितिले स्विकृत वा
अस्विकृत गर्नेछ ।
२) उपाध्यक्ष:–
क) अध्यक्षको अनुपस्थितीमा अध्यक्षले गर्ने सबै कार्य उपाध्यक्षले गर्नेछ ।
ख) अध्यक्षलाई सहयोग गर्ने ।

महासचिव:-
क) संस्थाको कार्यालय संचालन गर्ने ।
ख) संस्थाको सभा संचालन गर्ने ।
ग) साधारण सभामा प्रतिवेदन पेश गर्ने ।
घ) संस्थाको तर्फबाट पत्र व्यवहार गर्ने वा सूचना प्रकाशित गर्ने ।
ङ) कार्य समितिको निर्णयअनुसार गरीएका कार्य तथा बाँकि कार्यको लेखा जोखा राख्ने र कार्यन्वयन संवन्धमा व्यवस्था मिलाउने ।
च) संस्थाको विधान प्रकाशित गर्ने ।
छ) संस्थाको अभिलेख एवं सम्पतिको सुरक्षा गर्ने ।

सचिव:-
क) महासचिवको अनुपस्थितीमा महासचिवले गर्नुपर्ने संपूर्ण कार्य गर्ने ।
ख) संस्थाको कार्य सम्पादनमा महासचिवलाई सहयोग गर्ने ।

कोषाध्यक्ष:-
क) कोष नियन्त्रण गर्ने,हिसाव राख्ने तथा कार्य समितिको निर्णयअनुसार खर्च गर्ने ।
ख) साधारण सभामा संस्थाको वजेट तथा आर्थिक प्रतिवेदन पेश गर्ने ।

सदस्यहरु:-
क) कार्य समितिको बैठकमा संस्थाको हितमा प्रस्तुत प्रस्तावमा छलफल गर्ने,पारित गर्ने ।
ख) संस्थाको हितमा योजना तर्जुमा ,प्रस्ताव राख्ने र बैठकबाट पारित निर्णयहरुको कार्यान्वयनमा सहयोग गर्ने ।
ग) वार्षिक प्रतिवेदन कार्यक्रम तथा वार्षिक बजेट बनाउन सहयोग गर्ने ।
घ) कार्य समितिले दिएको उत्तरदायित्व पूरा गर्ने ।

परिच्छेद-६
आर्थिक व्यवस्था

आर्थिक स्रोत:- संस्थाको आयस्रोत देहाय बमोजिम हुनेछ ।
सदस्यता शुल्कबाट प्राप्त रकम ।
अनुदान,चन्दा वा पुरस्कारबाट प्राप्त रकम ।
संस्थाको प्रकाशन बाट प्राप्त रकम ।
संस्थाले आर्जन गरेको खरिद गरेको प्राप्त गरेको चल अचल नगदी जीन्सी संस्थाको सम्पति हुनेछ ।

संस्थाको एउटा कोष हुनेछ जसमा दफा १७ अनुसारको स्रोतबाट प्राप्त रकम जम्मा हुनेछ ।
कार्य समितिले उपयुक्त सम्झेको कुनै पनि बैंकमा संस्थाको नाममा खाता खोली कोष संचालन हुनेछ ।

ग) अध्यक्ष र महासचिव मध्ये कुनै एक र कोषाध्यक्षको दस्तखत अनिवार्य हुने गरी खाता सञ्चालन गरीनेछ ।
घ)
क) कार्य समितिको निर्णय बिना कोषबाट रकम खर्च गरीने छैन तर आवश्यकता अनुसार तुरुन्त पछिको कार्य समितिको बैठकबाट अनुमोदन गरीने गरी अध्यक्षले बढिमा रु ७००।–,महासचिवले बढिमा रु ५००।– र कोषाध्यक्षले बढिमा रु ३००।– निर्णय अगावै खर्च गर्न पाउने छन् ।
ख) उपदफा (क) अनुसार खर्च गरेको रकम कार्य समितिको बैठकबाट अनुमोदन नभएमा खर्च गर्नेले व्यक्तिगत रुपमा तिर्नु पर्नेछ ।
२१.लेखापरिक्षण:- कोषको लेखा परिक्षण मान्यता प्राप्त लेखा परिक्षकद्वारा गरीने छ।

परिच्छेद-७
विविध

२२) निर्वाचन संबन्धि व्यवस्था:-
क)महाधिवेशनले ३ सदस्य भएको निर्वाचन आयोग गठन गर्नेछ । जसले कार्य समितिका लागि सदस्यहरुको निर्वाचन गर्नेछ ।
ख) महाधिवेशन प्रतिनिधी लाई निर्वाचनमा उमेदवार बन्ने, समर्थन, अनुमोदन र मतदान गर्ने अधिकार हुनेछ ।
२३) क) यस विधान बमोजीम संस्थाको सदस्यता नलिएको व्यक्तिले कार्य समितिका लागि उमेदवार हुन,समर्थन अनुमोदन गर्न तथा निर्वाचन वा साधारणसभा अधिवेसनको कुनै पनि प्रस्ताव उपर मतदान गर्न पाउने छैन ।
ख) दफा ९ को उपदफा (ग) अनुसारको आरोप लागेका सदस्य साधारण सभाबाट सफाइ नपाए सम्म उमेदवार बन्न पाउने छैन ।
२४) अविश्वासको प्रस्ताव:- संपूर्ण कार्यसमिति वा कार्य समितिका कुनै पनि सदस्य उपर विश्वास छैन भनि संस्थाका संपूर्ण सदस्य संख्याको २० प्रतिशत सदस्यले पेश गरेको लिखित प्रस्ताव संपूर्ण सदस्य संख्याको दुई तिहाइ बहुमतबाट पारित भएमा निज पदमुक्त हुनेछन् । तर सफाईको मौकाबाट भने वञ्चित गरीने छैन ।

२५) विधान संशोधन:-
क) महाधिवेशन अथवा साधारण सभामा कुनै पनि सदस्यले उपयुक्त कारण देखाइ विधान को कुनै पनि दफा संशोधन गर्ने,थप गर्ने, वा खारेजी गर्ने प्रस्ताव ल्याउन सक्नेछ ।
ख) उपर्युक्त उपदफा (क) अनुसारको प्रस्ताव महाधिवेशन अथवा साधारण सभामा उपस्थित सदस्य संख्याको दुईतिहाई बहुमतले समर्थन गरेमा विधानको कुनै पनि दफा संशोधन,थप वा खारेज गर्न सकिनेछ ।र संशोधित विधान स्था.अ.बाट स्विकृत भए पछि लागु हुनेछ ।

२६) केन्द्रिय समितिले संस्थाको उद्देश्य कार्यान्वयन गर्ने नियम बनाउन सक्नेछ ।

[illegible] संस्था-महाकाली साहित्य संगम एक अविछिन्न उत्तराधिकार [illegible] संगठित संस्था हुनेछ । र त्यसले चलअचल सम्पत्ति प्राप्त गर्ने [illegible] गर्न सक्नेछ । यसले आफ्नो नामबाट व्यक्ति सरह नालीस उजुर [illegible] उपर सोही नामबाट नालीस उजुर लाग्न सक्नेछ ।

[illegible] लागि संस्थाको विधान अर्न्तगत रही कार्य गर्दा वा यस [illegible] कुनै प्रश्नको निर्णयमा पुग्नु पर्ने भएमा विषेश उल्लेख [illegible] संस्थाका निर्णयहरु सामान्य वहुमतको आधरमा गरीनेछ ।
[illegible] शाखा वा शाखाहरु गठन भएमा महाधिवेशन,साधारण सभा,कार्यसमिति [illegible] लागि विधान संशोधनको कार्य बाहेकका काम कर्तव्य र [illegible] लागु हुनेछन ।
[illegible] गठन गर्ने,निर्देशन दिने एवं विघटन गर्ने अधिकार केन्द्रिय समितिमा

[illegible] विघटन भएमा संस्थाको संपूर्ण चलअचल संपति श्री ५ को [illegible] स्वामित्वमा रहने छ ।

२००१-

[illegible] कार्तिक १३ गते सम्पन्न तेह्रौ साधारण सभाद्वारा भएका संसोधन तथा [illegible] सहित समावेश गरीएको छ ।)

श्री ५ को सरकार
गृह मन्त्रालय
जिल्ला प्रशासन कार्यालय
[illegible]नगर, [illegible]

प्रमाणित प्रतिलिपि
[illegible]
०६।११।२०

परिशिष्ट - २

संस्थादर्ता प्रमाण-पत्र

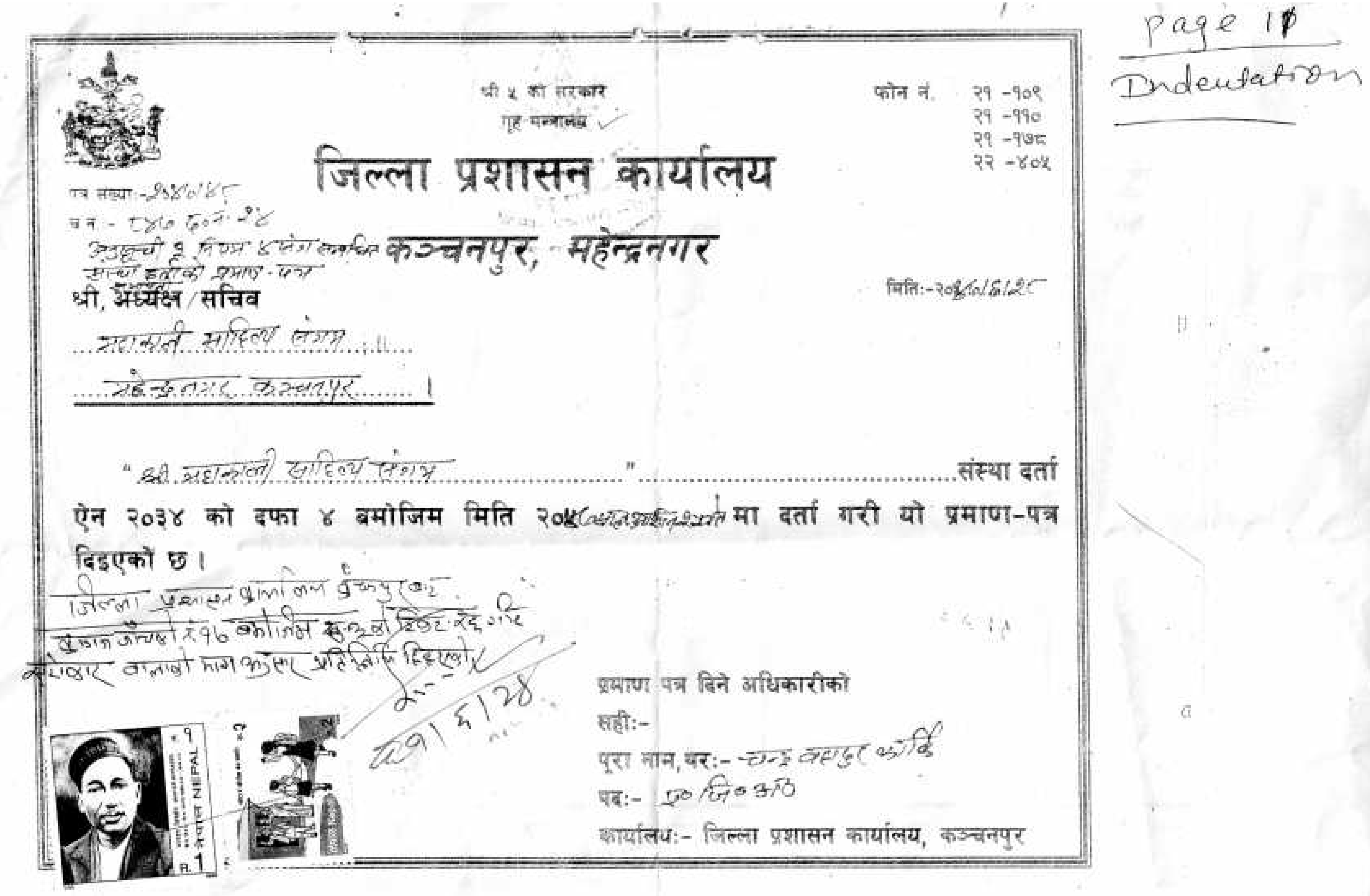

श्री ५ को सरकार

गृह मन्त्रालय

फोन नं. २१ -१०९, २१ -११०, २१ -१७८, २२ -४०५

जिल्ला प्रशासन कार्यालय

पत्र संख्या:- [illegible]

च.नं. - [illegible]

कञ्चनपुर, महेन्द्रनगर

मितिः-२०[illegible]

श्री, अध्यक्ष / सचिव

...महाकाली साहित्य संगम...

...महेन्द्रनगर, कञ्चनपुर... ।

"श्री महाकाली साहित्य संगम ..." ...संस्था दर्ता ऐन २०३४ को दफा ४ बमोजिम मिति २०[illegible] मा दर्ता गरी यो प्रमाण-पत्र दिइएको छ ।

[illegible]

प्रमाण पत्र दिने अधिकारीको

सही:-

पुरा नाम, थर:- [illegible]

पद:- प्र० जि० अ०

कार्यालय:- जिल्ला प्रशासन कार्यालय, कञ्चनपुर

page 10

Indentation

नविकरणः-

नविकरण मिति	दर्ता प्रमाणपत्र बहाल अवधि	नविकरण दस्तुर	स्थानीय अधिकारीको सही
२०६१/६/२२	२०६२ साल असार मसान्तसम्म	रु. २००/- र.नं. [illegible]	[illegible] ०६१/६/१२
२०६३/५/१२	२०६३ साल असार मसान्तसम्म का लागि	रु. २००/- र.नं. [illegible] ५/१२	[illegible] ०६३/५/१२
२०६४/६/१५	२०६४ साल असार मसान्तसम्म	रु. २००/- र.नं. [illegible] ६/१५	[illegible]
२०६५/६/१५	२०६५ साल असार मसान्तसम्म	रु. २००/- र.नं. [illegible] ६/१५	[illegible] ०६५/६/१५
२०६६/६/२८	२०६६ साल असार मसान्तसम्म	रु. २००/- [illegible] ०६६/६/२८	[illegible]

द्रष्टव्यः- यो प्रमाणपत्र आर्थिक वर्षको आषाढ मसान्तसम्म बहाल रहनेछ । आषाढ मसान्त अघि वर्षको एक पटक लाग्ने नविकरण दस्तुर तिरी संस्था दर्ता नियमावली अनुसार (संस्था दर्ता ऐन २०३४ अनुसार यस कार्यालयमा नविकरण गराउनु पर्नेछ ।